

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Győri László</i>	Vadaskert / Ami sért; Máj és lábszár; Ami mocskol; Kubista kép; A lóhusi; A rab vadaskert	3
<i>Hartay Csaba</i>	Szemhunyasok (363-385.)	11
<i>Ádám Tamás</i>	Bevarrták szemünk; Hazafias vers; Nyakkendő a cseresznyefán; Haikuk kopognak; A gipszlányok arcán csuda szép az eltévedt hópehely csak olvad	15
<i>Lászlóffy Csaba</i>	Kvartett / Hűség; Fantázia; Hallucináció; Hipotézis	20
<i>Mezősi Miklós</i>	Mégis inkább így; A selyemszívű asszony	21
<i>Kabai Csaba</i>	Reggeli találkozások; Kiegyezés; Szürkeárnyalat	23
<i>Lázár Bence András</i>	A kemény törzsű fák	26
<i>Suhai Pál</i>	Három anakreóni; Antik gemma; Tiéd e ház	27
<i>Szabó Tünde</i>	fragmentumok a közelmúltból	31
<i>Vécsei Rita Andrea</i>	Vaskutya; csuklószerítő	34
<i>Szavairatok</i>	Mint aki	36

Próza és vidéke

<i>Novák Valentin</i>	Páternoszter (Regényrészlet)	40
<i>Gombár Endre</i>	Északon	45

Kutatóterület

<i>Madácsy Piroska</i>	„Nemzeti színjátszás, drámai magyarság” (1941) / Hubay Miklós üzenetei	47
<i>Németh Ványi Klári</i>	Dobos lovag, a Máramarosi Robin Hood / Jegyzetek Czóbel Minka <i>A két aranyhajszál</i> című regényének folklorisztikus elemei kapcsán	54

Találkozási pontok

<i>Kovács Bodor Sándor</i>	Időívek / Beszélgetés Varga Mátyással az Arcus Temporum fesztiválról	57

Kép-tér

<i>Debreceni Boglárka – Matits Ferenc</i>	Helyi értékek országos mezőnyben / A Salgótarjáni Tavaszi Tárlat négy évtizede	59

Ami marad

<i>Tarján Tamás</i>	Emelt fokon / Fűzfa Balázs: <i>Irodalom 09-12.</i>	67
<i>Fűzfa Balázs</i>	A legnehezebb kérdés / Jenei Gyula: <i>Az időben rend van</i>	74
<i>Boros Oszkár</i>	A(z) tanulmány(írás) mint önmegértés / Géczi János – Horváth Géza (szerk.): <i>Pannon Tanulmányok 1.</i>	76
<i>Vass Norbert</i>	Egy magyar kritika / Barna Dávid: <i>Egy magyar regény</i>	78
<i>Szekeres Szabolcs</i>	Nihil és spleen / Berka Attila: <i>Lada Béla nem hal meg</i>	81
<i>Bereti Gábor</i>	Hű farkasok / Simor András: <i>Vicsorogjunk, hű farkasok</i>	83
<i>L. Damta Áron</i>	Költők és/vagy fűzfapoéták a 19. században / Zonda Tamás: <i>Nagyok árnyékában; Lisznyai Kálmán válogatott versei</i>	88
<i>Madár János</i>	Magasra emeli arcát és lobog / Mirtse Zsuzsa: <i>Idő és mérték</i>	90
<i>Orbán György János</i>	Portré a művésztől / <i>Zene, zene, zene</i>	94

A lapszám borítója Kovács Bodor Sándor *Árnyék* című fotójának felhasználásával készült. A borító belső oldalain az *FF* (elől) és az *Árnyak* (hátsó) című fénykép látható. A belső illusztrációkat a XXXI. Salgótarjáni Tavasz Tárlat anyagából (Bükkösi Kálmán: *Fönt* [66.]; Földi Gergely: *Üstház* [73.]; Lenkey-Tóth Péter: *Gyilkosok* [87.]), valamint a IV. RÓNART Nógrádsípeken című kiállítás képeiből (Gábor Balázs [14.]; Palásti Erzsébet [6., 44.]; Toronyos Márton [10.]; Bakos Tamara [19., 82.]; Gelencsér János [28., 95.]; Bakos Ferenc [39., 93.]; Bögös Tamás [53.]; Kovács Bodor Sándor [32., 58., 96.]) válogattuk.

Főszerkesztő

Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő

Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor

Tóth Kinga
(tothkinga@gmail.com)

Főmunkatársak

Nagy Pál (*Párizs*)
Pál József (*Salgótarján*)
Tózsér Árpád (*Pozsony*)

Kiadja

Balassi Bálint Megyei Könyvtár
és Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó

Molnár Éva
igazgató

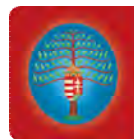
Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Alapító

Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

Fenntartó

Nógrád Megyei Intézményfenntartó
Központ

Támogatónk

Nemzeti
Kulturális
Alap

Médiapartnerünk

NÓGRÁD HÍRLAP

Nógrád Megyei Hírlap

• Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. • Telefon: 32/521-560 • Fax: 32/521-555 • Internet: www.bbmk.hu • E-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) • Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézetnél, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (*VI. kerület, Andrássy út 45.*), Balassagyarmaton a Kincsesvár Könyvesboltban (*2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.*), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (*98401 Losonc, Kubinyi tér*) • 2012-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 500,- Ft • Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925 •

GYŐRI LÁSZLÓ

Vadaskert

Ami sért

Megalázták az oroszlánt:
lőhusit adtak neki.
Ennek nyafka ápolónak
a ló húsa *lőhusi*.

Nem az sérti, sért meg engem,
hogy lóhúst kell ennie,
kifinomult vágóhídon
a mészáros dönti le,

szabdálja amorf darabokra
a kivénhedt rossz gebét,
nem a fölismerhetetlen,
a *lőhusi*, ami sért.

Jobb lenne vad zűrzavarban
élve leteríteni
a vén párát, lassan-lassan
hússá isteníteni,

mint így, hogy egy-egy karéját
veti elé, s édeleg
az édeskés ápolónő,
s nem tudja, hogy vétkezett.

De hogyha már így adódik,
hogyha már örökre csak
holmi vadaskerti látvány,
ne sértse azt, aki rab.

Egy ló szökik este a kertbe,
elázva, szín elevenen.
Óriás szárnyai csüngnek
a kihűlő tetemen.

Máj és lábszár

Megalázták az oroszlánt,
a szó bármilyen kicsi,
az a kicsi is gyalázza:
a *husi* – a *lőhusi*.

– *Lőhusit* kapott – gügyögte
a nő, aki eteti.
– *Lőhusit* kapott! – a néember
még ezt képes mondani.

A *husi* mocskol, nem az, hogy
olyat marcangol, amit
helyette a tagló üt le
a végső pillanatig,

hogy mire elé hajítják
a kivénhedt, rossz gebét,
máj és lábszár lesz belőle –
a *lőhusi*, ami sért.

Persze a száguldó prédát
volna ledönteni jobb,
a martalékot falni, falni,
a gnút, az antilopot,

de hogyha már így adódott,
hogyha idestova csak
holmi vadaskerti látvány,
ne sértsék azt, aki rab.

Egy ló szökik este a kertbe
elázva, szín eleven.
Óriás szárnyai csüngnek
a kihűlő tetemen.

Ami mocskol

Megalázták az oroszlánt,
a robusztus, nagydarab,
az egyetlen tömbből álló
izomkolosszus vadat.

Csupa erő, csupa szikla,
izom, ín, rost, hústömeg,
jól kigondolt, oszthatatlan
mindenség, a testi egy.

Húsrá van, húsrá ítélve
örökre, húsrá, ezért
a les, a rettenetes fog
emiatt ontja a vért.

Emiatt dönti le, fojtja
meg minden áldozatát.
Nem a hitükért lakolnak,
nem azért szökken a láb.

Húst kell ennie, s a ketrec
elzár a préda elől.
Nem ugrik, nem üt le, nem fojt,
helyette más, aki öl.

Odaveti ápolója
napi adagját, a húst,
nekilát, és már nem érzi
a súlyt, amint odasújt.

Lóhúst fal, részt az egészből,
eltűnt a húsban a ló.
S: - *Lóhúsit* kapott - nyafogja
a negédes ápoló.

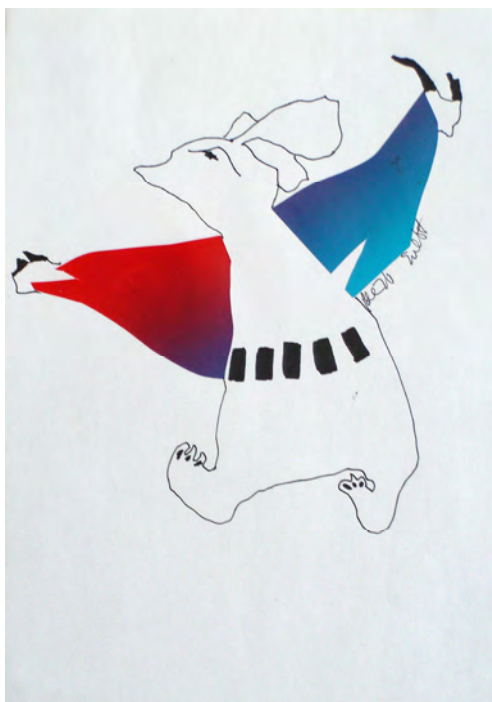
A *husi* mocskol, nem az, hogy
olyat marcangol, amit
helyette a tagló üt le
a végső pillanatig,

hogy mire elé hajítják
a kivénhedt, rossz gebét,
máj és lábszár lesz belőle,
a *lóhusi*, ami sért.

Úzni, a száguldó prédát
volna ledönteni jobb,
a martalékot falni, falni,
a gnút, az antilopot,

de hogyha már így adódott,
hogyha idestova csak
holmi vadaskerti látvány,
ne sértsék azt, aki rab.

Egy ló szökik este a kertbe
elázva, szín eleven.
Óriás szárnyai csüngnek
a kihűlő tetemen.

Kubista kép

Csupa erő, csupa szikla,
izom, ín, rost, hústömeg,
élet, halál, oszthatatlan
mindenség, a testi egy.

Él, de kivonták belőle
a fényt, mára csupa árny,
az árnyban is csak az árny van,
csak a magtalan hiány.

Önmaga látszata, párlat,
már nincs is áldozata.
Más a mészáros, a tagló,
csak álom a zebrapata.

Mire a kőre hajtják
a kivénhedt, rossz gebét,
máj és lábszár lesz belőle,
akár egy kubista kép.

Egy ló szökik este a kertbe,
csupa fény, szín eleven.
Óriás szárnyai csüngnek
a kihűlő tetemen.

A lóhusi

Megalázták az oroszlánt,
a szó bármilyen kicsi,
az a kicsi is gyalázza:
a *husi* – a *lóhusi*.

– *Lóhusit* kapott – gügyögte
a nő, aki eteti.

– *Lóhusit* kapott! – a néember
még ezt képes mondani.

A *husi* mocskol, nem az, hogy
a lovat kéz üti le,
a mészárosé, s ragadozni
nem fog már sohase,

hogy mire elé hajítják
a kivénhedt, rossz gebét,
máj és lábszár lesz belőle –
a *lóhusi*, ami sért.

Persze a száguldó prédát
volna ledönteni jobb,
a martalékot falni, falni,
a gnút, az antilopot,

de hogyha már így adódott,
hogyha idestova csak
holmi vadaskerti látvány,
ne sértse azt, aki rab.

– A *husit* a cicuskádnak!
A hús a húsért húst eszik.
Vigyázz, a te *husikádra*
még fenheti körmeit!

A rab vadaskert

Megalázták az oroszlánt,
megaláztak engem.
Megaláztak, mert a foszlányt
kell örökre ennem.

Megalázott a vadaskert,
mert a rácsa bennem.
Mintha tágas lenne, az, mert
fű, fa, csupa kellem.

Csupa kellem, de a fű-fa
derűje hamisság,
rács a fűnek vékony szála,
a fák szűk kalitkák.

Nem tudok már messze menni,
rabbá kellett lennem.
Az vagyok már, vadaskerti
keringő a kertben.

Úgy eszem csak, ha etetnek,
úgy etetnek engem.
Nem választom, mit eszek meg,
a koncot kell ennem.

Szabad madár, szabad élet,
rabbá kellett lennem.
Ifjúságom, azt az épet
rabbá kellett tennem.

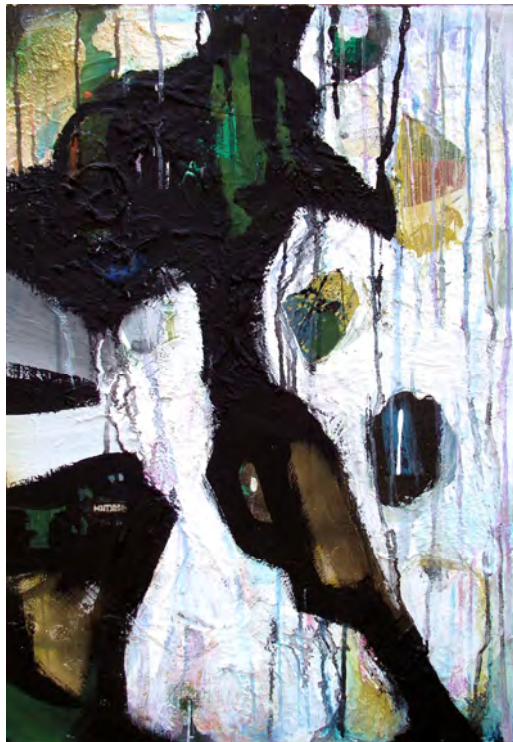
Hogyha ép volt, de nem volt ép
tágas ifjúságom,
nem ép, nem szép, hanem rossz kép
volt a tágasságom.

Vadaskerti oroszlánná
lettem, kellett lennem,
fára futó borostyánná,
azzá kellett lennem.

Fára futó borostyánná,
élő rúddá lennem,
rács mögötti oroszlánná
kint a vadaskertben.

Megalázták az oroszlánt,
megaláztak engem.
Szabadságom elorozták,
szabadíts föl engem!

Szabadíts ki, rab vadaskert,
tégy szabaddá engem,
kint az erdő, bent az embert
tedd szabaddá bennem!

HARTAY CSABA

Szemhunyasok

363 - -

Tojásnapot tartanak egy téren.
A polgármester nagy közönség előtt
végre bevallja, hogy a sárgáját
vagy a fehérjét szereti jobban.

364 - -

Konditeremben próbálok elaludni.
Zavar a tárcsák csengő koccanása.
A pultos szerint sok testépítő
megirigyelné a bennem lévő akaraterőt.

365 - -

Az alagsorban sárkányokról tart előadást egy hölgy.
Órákig bizonygatja, hogy nem léteznek.
A vége felé már egyre kevesebben hisznek neki.

366 - -

Gőzfürdőben találkozom a volt osztályfőnökömmel.
Miért van köpenyben? - kérdem.
Mert szőrös a hasam. - válaszolja.

367 - -

Egy kosárban két kismalac alszik.
Eladó mindkettő? - kérdem az árus nénit.
Legalább várjam meg, amíg felébrednek!
- rivall rám a kofa.

368 - -

Guruló órát görget végig a falun egy túrázó.
Mióta gurítja? - kérdi tőle a polgármester.
Egy kerek órája. - válaszolja az idegen.

369 - -

Pallókat hordunk fel a kompra.
Miért a túloldalon építkeznek? – kérdem a kalapos hölgyet.
Mert ott nem süt a szemembe a nap. – válaszolja.

370 - -

Sáros cipővel érkezem egy emeleti lakásba.
Nem kell levenni, csak port szoktam törölni.
– mondja a konyhában tüsténkedő néni.

371 - -

Sárkányt eregetünk egy dombon.
Beesteledik. Távolságok égnek.
A kisfiú átkarolja a combomat.
Nem kellett volna incselkedni velük. – mondja.

372 - -

Papírgyűjtésre igyekszem,
hónom alatt egy köteg újság.
Régi barát állít meg.
Mindent elújságolok neki.

373 - -

Lovaskocsin ébredek.
Mellettem szőrös ember pipázik.
Pár percig némán utazunk, majd megkérdi:
hány lóerős vagy?

374 - -

Szamuraj tart bemutatót az óvoda udvarán.
Kardjával sebesen vagdalja a levegőt.
Az óvónő zavarában betereli a gyerekeket az épületbe.
A harakirihez még azért korán van. – súgja a dajkának.

375 - -

Toronyházat építünk a brigáddal.
Itt lesz majd a legnagyobb terasz – mutatja a művezető.
Ekkor jut eszembe,
hogy a zacskós tejet lent hagytam a kisbuszban.

376 - -

Kendős néikkel fóliasátorban dolgozom.
Egyikük kismacskát talál a palánták közt.
Paprika, ez lesz a neved. – mondja mosolyogva a néni.
Paradicsom, ci-ci-cicc! – hívja a tulaj a macskáját
a sátor bejáratánál.

377 - -

Mindenki nyugodjon meg!
– szól a mikrofonba a repülőgép pilótája.
Azonnal mindenki nagyon ideges lesz.

378 - -

A festő bevezet a műtermébe.
Hol a modell? – kérdem.
Igazából nincs is pálinkám.
Leülne arra a székre? – mutat a sarokba.

379 - -

Koporsókat pakolunk egy IFA platójára.
Fent iszákos, megviselt fazon rakja őket sorba.
Besötétedik. Jó, elég, a többiért majd holnap jövünk,
vár bennünket az éjszakai élet. – kacsint mosolyogva.

380 - -

Vitorlással érkezünk az éji kikötőbe.
A parton két lány ácsorog.
Elkapnátok a kötelet? – kérdem tőlük.
Válaszul megdobnak egy üres kólásdobozzal.

381 - -

Hazudtam önöknek. – mondom a két rendőrnek.
Döbbsenten hallgatnak, majd egyikük megszólal:
nekünk még sohasem hazudtak.

382 - -

Iskolai focimeccsen szurkolunk.
Odalép mellém az igazgató, majd
becsúsztat a zsebembe egy borítékot.
Kiveszem, kinyitom. Hajrá! – ez áll a levélben.

383 - -

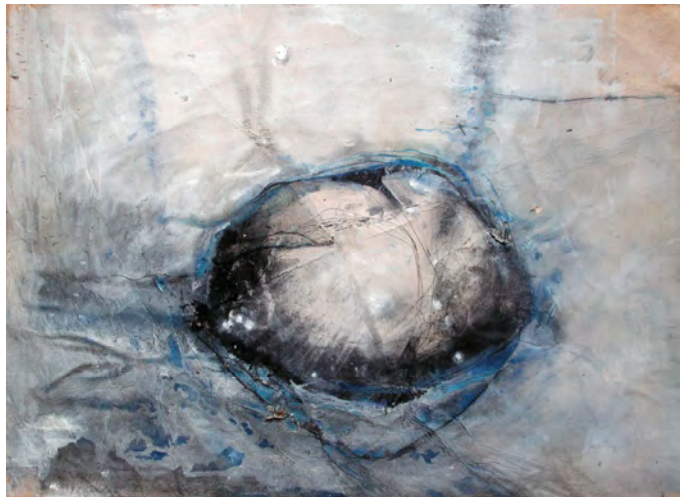
Sört iszunk a kollégákkal egy étteremben.
A pincér másodjára jön az étlappal.
Szakácsok vagyunk, köszönjük,
de nem kérünk enni. - mondjuk neki.
A nagymamám bábaasszony volt, de már meghalt.
- válaszolja a főúr.

384 - -

Fenyőerdőben sétálok egy ballonkabátos alakkal.
Ön nyomozó? - kérdem tőle.
Ön bűnös? - kérdez vissza.

385 - -

Katonai vezetőkkel állok egy terepasztalnál.
Mindenki rám tekint.
Valami gond van? - kérdezem.
Maga olyan zavartan viselkedik,
mint aki nem volt katona. - mondja egyikük.

ÁDÁM TAMÁS

Bevarrták szemünk

Áttetsző a dombok gerince Uram
tökéletes a fény dőlésszöge
most azonosíthatók leginkább
halottaink hátában a lövedékek
az októberi fátylakat
ellengeti a szél
s a szakadékból csontvázak
másznak elő

sokáig gyűjtöttük a morzsákat Uram
mégis a tört gondolatok
alig szaporodtak
hányszor játszottak velünk
s az asztalnál Magyarországgal

Uram lazára szótték a ködöt
most mit kezdjünk
eltitkolt éveinkkel
csikkzsebünket bevarrták
kilógnak a fehér cérnaszálak
és bevarrták szemünket is
sápadt napsugárral

Hazafias vers

Poharunkban pimpósodik a bor
kiloccsantjuk a hóabroszra(:)
kimért mozdulatunk
maga a történelem

emiatt vannak mostanában
rémült álmaink(:) ahogy
kiolvad a sápadt hóból
a határ karcsú sziluettje

hogy meghal hirtelen a tél
mi is meghalunk / kezünkben
simára mosott térképpel

útlevel nélkül suhognak át
a madarak / sárból raknak
nekünk szalmás fészket

Nyakkendő a cseresznyefán

Zsírpapírba csomagolt
cseresznyefa zizeg / s jön
a szorongás / végszóra jön
a reggel / szél bontja
hóhéruk kötelét

sötét kalapban házunk elé
telepednek a gondok
kirojtozzák homlokunkat

féltelek hazám a hasas
ünnepektől / a lopakodó
beszédes öltönyöktől(;)
akárha végtelen hosszú
nyakkendő sziszegne
cseresznyefánk nyakán

jó hogy vigyázók akadnak(;)
most önként ülnek
karóba a madárijesztők

Haikuk kopognak

Szepes Erikának

Azon a napon húslevessel kínáltak / de elrontottam az egészet / mert
tésztát borítottam az arany karikák közé / és ez nem helyes / szerencsére
segítségemre jött egy ijedt / szögbe kapaszkodó / széppé ázott akvarell
amely elterelte figyelmedet / elhárult az akadály(:) bonthattuk az idősíkokat

azon a hosszúra nyúlt napon beleszaladtunk az esőbe / a kocsi szűk tere
párásodott / oly' sokan szóba kerültek(:) Petri / Pilinszky / talán Sylvia Plath
és a kritikák(:) mostanában nem létezik testesített szerelmi líra / csak a panelek

egy lélegzetre kérdeztük(:) akkor hova tegyük Zalán némely kötetét / s
legfőképp Oravecz Imre szeptemberi verseit(?) csend lett / átléptük a
záróvonalat / már csupán a tizenhetek maradtak(:) haikuk kopogtak szüntelen

kicéduláztad az antológiát / megfordult a kupolaterem íve / hullottak az
érlelt szavak / indulni kellett / hogy hazataláljunk / szarvasagancsok tépték fel
a ködöt / bontottuk az idősíkokat / fejünkben azóta is haikuk kopognak

A gipszlányok arcán csuda szép az eltévedt hópehely csak olvad

A hómező fölött repülő fehér sasokról
kellene írni / szárnyuk akárha két legyezőt
nyitnál a huzatos égre / lenézni a mély
tükörbe / meglátni(:) a gipszlányok arcán
csuda szép az eltévedt hópehely / csak
olvad / vastag púdervakolatban folyók
nyílnak / ideleenn szárnyak csukódnak

hogyan összezavarodjunk(:) két tükröt
kellene szembefordítanunk / úgy kivenni(:)
a gipszlányok arcán csuda szép az eltévedt
hópehely / csak olvad / ideleenn szárnyak
csukódnak / odafenn legyezők nyílnak

LÁSZLÓFFY CSABA

Kvartett

Hűség

A dulás a fűvészkertben. Semmi
misztika; a halál diszkrétén jön,
alattomban oson, akárcsak a vízfolt
vagy a salétrom térképcsipkézete
a konyhafalon. A hűség legfőbb gesztusa,
midőn kijátszva a fénytükrözés bűvöletét
a szomszéd ablakon, gyanútlanul átüzenünk
egymásnak a rogyadozó kerti halmokon.

Fantázia

A híd nyüzsgő embertömeg –
a csatornák felett
ösvényt sem lát a képzelet.
Ilyen alkonyatban a szél mintha patkányok
szőrét simogatná, mint szelíd zarándok.

Hallucináció

Vakablakokra süt a fény.
Elyeli, vagy megvilágítja
a félelmet? Ennyi a titka.

Hipotézis

Talán a testmozgás segít
megtalálni elvont méreteid.

MEZŐSI MIKLÓS

Mégis inkább így

Mert könnyebb azt, mert könnyebb rímtelen
szövegnél mértéken felül pulzálni szertelen,
mint prózába tompítsam le énem és az éneked.

Te lettél tágterű hazám –
az ám, a végtelennek tetsző anyaöl
(nem anya-
de szerető-,
szeretni való öl)
minek hiánya szinte majd' megöl...
Nem! Nem öl meg ott az édes öl...
hát éppen ez benn' szép sudár gyönyör
nem öl meg akkor sem ha nincs velem
mert mindig itt van ezt meg azt terem

A húsod érzem édes szádat ajkad
belső vonásit és fogad recéinek
rajzát ahogy lassúdad szenvedélyed
rajzik felém a lelked bárha „nincs” esélyed
húzódózol de „győzni” nem fogsz nem reméled

Szabadság, hazám, szerelem:
e három egy és ez lesz most az énekem.

Kivénhedt uccasárba hogy tipegvén
lelkem viseltes és kopottas ingén
rávarrva folt és hátán patchwork és a vén
idő zugán felébredt tán egy régi angyal
zúgó fényárba szökkent kedves édes aggyal
egy archetípus ő kit Séth is látott és örült
mikor benézett hozzád és a szíve elszorult
hogy ennyi lassú szépség és mosolygó
sanda-mentes és fínom-gomolygó
báj lüktet és kapkod felém

A selyemszívű asszony

Könnyen repül nehéz a szív
hová szólít merre hív
hol dobog
körülotte büszke nő
mindenfelől
sikongat és kacag
hullámszik reszkető
szép melle
nem vacog
a rózsza benne
várja mint fióka édes étvét
meg is kapja
nem csipetkét

Szólítlak hívlak innen
itt dobogsz és rugdosol
fáradt szívemben
mint egy magzat
mindenfelől
sikoltozol kéjben kacagva
hullámszik sötét-illatú öled
tedd rám két kezéd

KABAI CSABA

Reggeli találkozások

Kényszerített ébredés után,
az új élményekre fáradtan
fölköklendezzük,
ami a gyomorban maradt –
leokád bennünket elfeledett barátunk.
A gőzölgő csészét
félretesszük,
majd mikor szánkhoz emelnénk
ismét,
csodálkozunk, hogy lett üres,
ki szívta el cigarettánkat,
ki használta borotvánkat –
hazaért a hét én;
lépések képzelt ütemre,
sétadalunk egy másik
álomból kibontott félnóta –
mi hajlik együtt a térdel?
Alázat minden előtt,
ami lehetett volna –
savanyú gyermekkorunk
háttéralkalmazás,
egy kis ízért fordulunk oda
a vizenyős jelen helyett.

Kiegészítés

Ez nem a séta,
az ideiglenes győzelem.
Ez nem is a játék,
a kifürkészhető.
Ez sokkal inkább a harc,
evidens túlerő,
mégse félelmetes.

Nem vagyok szabad,
pedig mondok, amit akarok
begyógyult reggeli pislogással,
torkon szánkázó pengével
a borotvatükörnek.

Szürkeárnyalat

Csendet kértem és megkaptam a magányt:
üres szobában stabil oldalfekvés.
Nehéz vagyok.
Testem árnyékaként ólálkodom.
Termoszban tea, forralt bor. Vért ettem, de
nem ízlett, noha valaha ettünk vért és ízlett.
Loptam szavaid, mert egyébként össze-vissza
beszélek – azt hiszem, ez a nevem, édes egykomám.
Szürkére pingált háttér előtt komótosan mozgó
állat lennék, szórványörömmel kerítve:
kiadós nemek, méla féligenek,
félváll, félárú beszéd sárga percekig.
Nincs többé vasárnap; bús irány,
következetes magány, szigorú borok.
Egy régi portré mián
bosszant a múltban-lét ragacsossága:
előbb láztól nedves koravén koranyár,
majd nyárvégi túlérlelt zörejek.
Közben tizenöt éve ugyanott fáj.
Sötétvilágos: ez egy valódi szoba.
Minden lassú próbálkozás a szenvedés szépneve.
Örökmozgó az elme, immateriális bánatkosztüm
a keresetlen köztársaság egyetlen emberén.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

A kemény törzsű fák

Ez most a betakarítás ideje.
Ami összegyűlt most mind ellenünk fordul.
Pár napja már, hogy csak figyellek.
Mert a legtöbb lázadás ezzel ér véget.
Hittem, hogy a zaj, amiből mindennek
az elején remény nőtt, majd beteljesül.
De a vágynak végén kemény törzsű
fák isszák a történetünk összes nedvét.
Ez a végső szimbiózis.

De én csak figyellek, mert ez a betakarítás ideje,
hiába mondom, beszélj, vagy legyél, de ne
higgyél az erdei mesékben. Mert a legtöbb
lázadás, és remény ezzel úgyis véget ér,
és ami összegyűlt most mind ellenünk fordul.

SUHAI PÁL

Három anakreóni

Devecseri Gábor versfordítására

*A természet bikáknak
szarvat, lónak patákat,
futást adott a nyúlnek
(és nyulat is futásnak):
mindegyik tőle kapta
tulajdonát, tudását,
és mind élőhelyét is:
páncélt férgerekre ő vert,
a tigriscsíkos bundát
is ő szabta s a szárnyat
ő fogta röpülésre,
és volt idő, hogy bőven,
pazarlón osztogatta
halpikkelyekből pénzét.*

*

De hol maradt az ember,
és mit kapott, ha férfi?
Neki csupán erőszak
s Odüsszeusz-ravaszság
jutott e tékozlásban –
fegyverek, csapda, háló,
ennyi a jussa élni?
S a nőnek ennyi sem jut?
Nem kaphatott már semmit,
kendőtlen, póre formán
csupán a meztelen bőrt,
a test, a vér hatalmát,
szépséget, semmi többet –
rózsát pironkodónak?

*

Az egyik csupa szöglet:
sisakok, kitin-vértek,
erődök, bástyatornyok –
szedetlen kert a másik:
érett gyümölcsök telten
és forrás vénuszdombján.
Csupán egy rózsza szirma
nyílóban, hervadóban,
Vénusz és Mars csatáján
az ágyban, mintha hóban –
de hogyha ott verekszik,
szépsége ott triumfál,
a gyöngé nő a férfit,
a dárdás hőst legyőzi.

Antik gemma

Gyere, kedves, gyere, várlak,
gyere még ma, gyere szépen,
ülj ölembe, és mesélj.
Én majd közben becézgetlek,
ölelgetlek, úgy szeretlek,
s hogyha végül ágyba teszek,
alig bírjuk a mesét.
Addig-addig vigasztallak,
amíg el nem álmosítlak,
s te is, édes, engemet.
Így fekszünk majd, így alszunk majd,
én tebenned, át egy éjen,
át egy hosszú életem,
te meg velem jóllakottan,
amíg vágyad el nem lobban,
és a vággyal két karomban
te is el nem szenderülsz.

Tiéd e ház

Tiéd e ház, de csak ha véded,
ha óvod, fog megóvni téged,
azé, ki benne él, ki lakja
s világra ráadásul kapja,
akár a gyermek is szülőjét,
tavaszra nyárt s a nyárnak őszét.

E ház csak ház s mindenkié ez,
ki benne él s iránta érez,
jóból elég is ennyi, hogyha
tiéd a kertje s bent a konyha
és mind, mi benne forr, hogy össze
az élted másokéval kösse.

Tiéd e ház, habár egészen
nem volt s nem is lesz terve készen,
de gondja csak tiéd, a jussa,
hogy ablakát becsukja, nyissa
s tiéd, míg sorsod rád kirója,
minden barátja, árulója.

Tiéd e ház, bár nincs ezüstje
s kisebb a lángja, mint a füstje,
talán ezért is fújja egyre
képét parázsnál vörösebbre
a kis pimasz, amíg az üstben
a lekvár fő s mi itt az estben.

SZABÓ TÜNDE

fragmentumok a közelmúltból

I. (2008. XII. 23.)

színes a város és színesek a falak.
az új napév végítélet utáni fennkölt, dicső pusztulást hozott a belvárosra.
templom lett budapest, és a délutáni napfényben kórusénekbe kezdenek
a házak. szent liturgia a fák sötétbarna rajza a beomló kapualjak betétsorai közt,
és a sivatagok hatalmasságát hirdetik a sárga szín elhaló és vakító váltakozásai
egy-egy tér sarokpontjaiban.

dalol minden. rettentő ének, amitől őszinte, szent borzalom rázza meg az embert.
lábak vernek gyökeret a földbe, és kerekre tágult gyermeki szemeket szárít
az öntörvényű decemberi szél.

minden ugyanazt a végtelenített néhány hangot visszhangozza, mígnem
összehajlanak feletted a boltívek, napkorong zárókő-lakattal – ilyen most a város.
szaporán lopsz lélegzetvételnymi szilánkokat a pillanattól, de inkább nem vennél le-
vegőt.
az orrodon át szívod magadba a kiszélesedő utakat, a padokkal és emberekkel
együtt.

hát ők nem veszik észre, hogy megszentelt kövek közt járnak?
olyan nagyok az aranykorból épített rakpart-széli házak. ülök a márványeres köve-
ken,
a kupola alatt. száll a por.
egy mester, valahol a magasban, aranyfüst lemezeket álmodik a falra.
beletapadnak a leváló szemcsék a még nedves olajfestékbe – türkiz színű a karom.
hullik az arany.
kék-arany.
kék-arany...
mellettem hever az ecsetem – mióta...? nem, nem.
ezeréves köpeny a hátamra terítve. keresztülvetve életemen.
csillagokkal hímezte ki valaki. ringatom az eget. tente...
hullik az aranypor...
és elringat az alkonyfényben mindig élő hatalmasok éneke...

II. (2008. XII. 25.)

egyre csak a kórusdalt zengő rakpart menti házak járnak az eszemben,
és a végtelenbe táguló késődélelőtti gyászdiadalfényben való feloldódás;
a fehér szemű néma próféták, akiknek szinte mindegy, milyen nemet adott az ég.
így válunk hasonlatossá egymáshoz.

jaj, nem beszélnek ők, de intenek, és valami túlvilági, ortodox bánat nő körém.
és türkizzöld-kék kendőkben pompázó, erős csontú, markáns arcok.

olyan életek, amelyeket valakik még csak
már csak belül élnek.

nincs étvágyam, nincsenek szavaim.

nem akarok beszélni.

nem akarok tenni.

hullik az aranypor...

III. (2009. IV. 4.)

...mert rádöbbsz, hogy ezekben az időkben éberem töltött óráid haszontalanab-
bak,
mint azok, amelyekben távoli vidékre számúznak álmaid, messzi régiókba; el min-
dentől,
ami a megérinthező szférájához köt, túl azon, amelyben vélt fogalmak alapján raj-
zolsz
bizonytalan jövőndöt. mert gondolva festett szavak világa árnyéket vet önmagára,
és ahol nincs napfény, ami megvilágítsa a foltok szerepét, ott önkényes egyen arcot
ölt,
aminek eltérőnek kellene lennie. és ráeszmélsz arra is, hogy felelősséged
az ósanyák periodikus vajúdása: amikor újra és újra megszülik egy elkövetkező ha-
láltusára kárhoztatott önmagukat.
folytathatsz tehát egy gondolatot, melyet előtted letett valaki a földre;
nyitva hagyott ajtók milliói lesnek rád, arra a figyelmetlen, kimerült, sebezhető
pillanatra várva, mikor önmérsztő köreidről megfáradt magad saját csendjébe
hull.
ekkor törnek rád ezerféleképpen előrajzolt terek, csábítva maguk felé alakíthatósá-
guk
határtalanságának ígéretével; és amikor újból eszmélnél és gondolat-formálnál
eszményített pillanatot, akkor ismeretlen, vad valóban találod magad
- legéberebb óvatlanságod eredménye. legszebb botlása ez az egyezményesség
megbékítő kánonjában elfogadott „te” predesztinált képletrendszerének.
ó, ezek a végzetes tévedések, ó ezek a csúfos vereségek...
mert megérezve a szádban a kesernyész ízét - mert íze van, ahogyan illata és dalla-
ma is
olykor a dolgok rendjének - elfog valami bódult részegség, valami magasztos ön-
tudatvesztés,
ahogyan megérezed magadban lüktetni mások nyugtalanságát. és egyre, egyre több
kering
a furcsa alkoholból a véredben, ahogyan örületig ható zajjára fokozódik a bennük,
a kis teremtkben, az önmarcangoló igazságkeresés minden keserves másodperc-
ének
lassú egymásutánja...

VÉCSEI RITA ANDREA

Vaskutya

Egészen mélykék, lilába hajló,
mint az éj, ahhoz hasonlít,
és vannak rajta áttört csillagok.
A vaskutya oldala szép domború,
hiába fekszik, nem horpad be,
és nem lélegzik, mint egy átlagos kutya.
Levegő járja keresztül belső részeit
a csillagokon át, farka rendes félhold.
Keresztben fekszik a járdán,
hátsó lába nem lép, egyik a másik fölött,
az elsők szabályos véalakban.
Vasfülét hegyezi ugrásra készen,
arca mégis huncut, mintha élne,
kedélyes porcelánkutya-kifejezés.
Benyúl a kerítésen egy kislány,
szőke copf, macskanadrág,
nem éri el. A kutya marad, oldalán
csomó fekete matricaként
tűnik elő csillagformában a festetlen fém.

csuklószorító

„a csuklás olyan rejtély, mint a halál.”
(Goretity József)

hogy jól elbeszélgettetek, míg kiszolgált,
míg vártál, rád jött a csuklás, máskor

a viszkítől múlik el, most mégis vodkát kérsz,
csak egy próba, hátha azzal is megy,

tovább zakatolsz, figyelj, milyen ritmusban
csinálsz, számolsz magadban vagy érzed

előre, hogy jönni fog, és nem csókolsz
tovább, mert a félig nyitott száj, mint csöves

tranzisztor erősíti fel jeled, egyidejűleg
stabilizálja a feszültséget, csuklómat

szorítod elé, áthelyezed a hangsúlyokat,
megnyalod a kék eret, kidomborodó inat, épp

azt mondod, *menyire*, amikor visszaránt,
hogya ne folytasd tovább, ne legyen túl

sok, iszol megint, de csak akkor múlik el,
amikor már messze innen a hóra vizelsz.

SZÁVAI ATTILA

Mint aki

Hol is kezdjük? Merül fel nevezett kérdés, ha van némi mondanivaló, aminek eleje és vége között annyi a távolság, mint egy kérdés és az arra adható legrövidebb válasz közötti távolság. Hogy tehát megvan fejben, csak el kellene indítani valahol, kinyitni a karámajtót, kilökní lábbal, engedni szét a szórszagú patadübörgést, eredjete szépen. Húzzatok.

*

Felmerült egy kérdés az univerzumban, amire Brigitta a válasz. És ebben az univerzum számára segítséget nyújtunk. Vagy az univerzum nekünk. Ki érti ezt. Újabb kérdés. Mindig egy újabb. És legtöbbször komoly meló a válasz. Lexikoni behajolás éjfélutánokon. Annyi kérdést teszel fel magadnak, hogy a végén szemüveges leszel. De mi köze mindehhez Brigittának? Újabb kérdés. Vagy még egy.

*

Például:

Miért van az, hogy egy új divat szerint az esküvőszervező cégek a nagy utcai plakátjaikon nem felszabadult női arcokat mutatnak? Kacagó szarkalábakat. Van egy ilyen, amin a friss és ropogós menyasszony nem mosolyog, nem nyújtja orcapírját a lenge dunai szélbe, hanem morzsányi mosollyal néz lefelé, mint aki sms-t ír, vagy csekket fizet be a postán, mint aki odakozmált rántottát kapar egy öreg serpenyőnyélről. Mint aki kaparós sorsjegyet kapar. Ez az. Ez a legpontosabb. Kiült a remény a szájsarokra. Amellett most kényelmesen elballagunk, nem nézünk oda, hogy minden házasság egy kaparós sorsjegy: megszabadulni a máztól, a festéktől, a lepeltől, álcától, lássuk, mit kaptunk, mi a nyeresmény. Hagyjuk is ezt. Az arcszesz alatti szájszag hideg, keserű sunyisága.

*

De képzeljük el a fotózást. Kedves, mondjuk Brigitta, mondta a fotós, tesszen szépen lefelé nézni. Na de, felelt Brigitta, kedves, tegyük fel Gábor, nem úgy volt, hogy menyasszonyi fénykép lesz? Tegnap voltam fogfehérítésen, folytatta, azt reméltem, legalább egy kicsit belekacaghatok a dunai szélbe, léccíí. Nem, válaszolt Gábor, nem Brigitta, az már túl unalmas. Mindig csak nevetni, nem cirkuszban va-

gyunk mi, nem kabaréba, Brigitta. Tessen szépen lefelé nézni, mintha számolná a csempéket.

Gépkattogás, vakuvillanás, egy öreg reflektor elektromos zizegése. 47, felelte Brigitta. Még egyszer, válaszolt Gábor. Ide figyeljen, folytatta, kedvesem, a képen a mai céltudatos, modern nőt fogjuk ábrázolni, aki gyakran gondolkodik el, elmélázik az elméjével. És ezért örül magának. Nekem, kérdezte Brigitta, nem magának dűnnyögte Gábor, hanem önnön magának. A nagy dolgokon, kedves Brigitta, farok a majmának. Na, tessék szépen számolni a csempéket. Nem akarom, így Brigitta, így nem vagyok hajlandó. Brigitta, maga nem szab feltételeket. Szépen is néznénk ki: a ponty forgatná meg paprikás lisztben a horgászt, füstölgött a fényképész. Itt, kedvesem, mi szabjuk a határokat, ha érti. De el is mehet – folytatta Gábor –, húszt illet keríték az utcáról, mint maga. Ilyen ország ez, tele van szép nőekkel a forgalom. Na figyeljen, felvétel, na jó, Brigitta, akkor gondoljon valami konkrétára, mondjuk arra, hogy sorsjegy. Kaparja a szemével. Na látja, megy ez. Kösz, fejezte be végül.

Így teltek-múltak a reflektorsütötte percek.

*

Tehát a válasz, tehát a plakát üzenete: az élet nem fenékgig tejfel, nem nyakig nyúl paprikás. Elég, ha belül kacagsz. Éld át a pillanatot, komoly dolgok ezek. Aztán majd a fogak fehérje, ha sárgája is. Megélni a pillanatot. A plakáton egy, tegyük fel, Brigitta van, aki megéli a pillanatot. Modelliskolát végzett tavaly nyáron, ez a második munkája. Amúgy, kortársaihoz képest értelmes, távol áll tőle minden falusi betyárszivanyoid ökörködés.

Odahaza Baranyában, a faluban biztos vannak azok a szétfroccsözött agyak, amik nagyobb dolognak tartják ezt, ti. azért kapni pénzt, hogy leülsz egy meghatározott pőzban és megszámolod magad előtt a csempéket. És ehhez még ki is smin kelnek.

*

Ismerjük meg Brigittát.

Brigittára annyira hatnak a szabályok és általános közmegegyezések, mint erre a szövegre. De kit érdekel. Brigittát se érdeklik a szabályok, még ha döglött kutyára mégiscsak eljön az a bizonyos teherautó, ha nem is ennek nevezik; hogy legyen egy még döglöttebb kutya, ha nem is pontos hasonlat ez. De céltudatos.

*

Szóval.

Brigitta kollégista. Tegyük fel. Van így ezzel még jó pár lány az univerzumban, de mi csak ezzel a Brigittával foglalkozunk. Ez a Brigitta előre köszön a sulis portásának, amire nem minden Brigitta hajlandó a kozmoszban. Az öreg portás egészen lelkes lesz, mikor beköszön a lány neki a kisablakon. Lelkes, mint nyugdíjazott kohómérnök, ha olvadt vasat lát a diszkoverin. Nemcsak azért, mert ilyenkor betekin-

tést nyerhet egy hamvas dekoltázs felsőbb regisztereibe, hanem mert nincs hozzá- szokva ehhez, hogy beköszönnek, megkérdezik, hogy van ma. A legtöbb, az bi- valycsorda, mennek, közben bőgnék, vagy bőgetik az mp3-lejátszóikat.

Brigitta nem ilyen. Brigitta behajol a kisablakon, hosszabban, mélyebben, mint kellene. Az öreg ilyenkor mindig zavarba jön. Ettől viszont erőre kap Brigitta, már- is jobban indul a nap, lazább csuklóval dobja az aprót a kávéautomatába. A portás nem érti, minek egy iskolába kávéautomata. Brigi két éve kávézik. Először azért, mert ezt olyan felnőttes dolognak tartotta, aztán vagánynak, végül simán hozzá- szokott. Ha nem iszik a fekete léből (nem ér be időben, vagy éppen javítják az au- tomatát), egész délelőtt csak néz, nem lát, kistraktor, amit egész reggel önindító- nak, mert „nem kapja el”.

*

Ugorjunk, időben és térben.

Most hátulról láthatjuk Brigittát, ahogy felszalad a lépcsőn, az öreg portárs is megnézné, de nem teszi, van neki családja. A feszes leányfenék apró, érzéki moz- dulatokat tesz jobbra, aztán balra, egész addig, míg el nem tűnik a lépcsőforduló- ban. A lány magas, vékony, öltözéke alteres jellegét erősíti a bőrkarkötők tucatja, színes „művészsapkája”, amit hanyagul dobott fejére. Ahogy felszalad most a lép- csőn, van a mozgásában valami egy gazella ijedt szökelléséből, ha veszélyt érez. Most a veszély az óráról való késés.

Matekóra az első, a matektanár meg az utolsó a tanárok között, akire emlékezni fog majd évek múlva. Régi mozgalmi darab a tanárnő, valahogy itt ragadt, nyugdí- jas kiállítási darabja a szocializmus idejében fiatal és aktív tanárerőnek. Mostanra megsavanyodott, ahogy kell, ahogy lehet. Elkoptak benne a mozgalmi évek. Csakafüstjemaradt.

*

Brigitta kollégista. A család hosszan fontolgatta, hogy mi legyen, bejárós vagy bentlakó, és végül a lány hosszú könyörgése után az „ott alvós” opciót választot- ták. Brigitta szeme felcsillant. Előre látta az éjszakába nyúló beszélgetéseket, a lel- kizéseket, a szomszédos fiúkollégium éjszakai ablakaiban látható lámpafényeket, buli előtti összenevetéseket, és a lényeg: távolabb kerül a szülői felügyelettől. Ami ugye nem kis dolog egy világra nyílásra és egyéb terpesztésekre kész ifjú leánylélek számára.

*

Aztán, mint egy észak-bajor népmesében, teltek, múltak az évszakok, mire tör- tént is valami.

Éjszaka volt, hordófekete, sunyi éjszaka, odakint a gyér éjszakai forgalom mono- ton zajai, egy-egy kutyaugatás, a telihold feszült sercegése. Kőd. Az ázott aszfalt szaga. Brigitta felült a kollégiumi szobában, körülnézett a félsötétben. Előtte éppen arról álmodott, hogy ha a főváros úthálózatának aszfaltkilométereit összeadnánk,

akkor mennyi négyzetkilométer összefüggő aszfaltterület jönne ki, mikor megriadt. Felült, körülnézett.

Apró neszek, fészkelődések zajai, horkantások, szuszogások, valaki félálomban felsóhajtott. Hosszan kitartott, tengermély sóhajtás, amire csak szerelmes lányok képesek, gondolta Brigitta. Körülötte a zord vaságyakban 4 lány, ő volt az ötödik. A falakon popsztárok sötét alakjai pózoltak. Nagy levegőt vett. Körülnézett a sampon-, tusfürdő- és lányszagban. Utóbbit most különösen jól érezte: marék szűzpecsenye, ha dobostortába teszik. Nem látni, de érezni a háttérben, átüt a kozmetikumok édes páráján. Brigitta felkelt, pizsamában kiosont a mosdóba, belenézett a tükörbe, bele a szemkarikákba, és mint már régen: rádöbbsent, hogy él. És, hogy ez jó. Hogy része valami nagy egésznek. Hogy van valami szerepe. Feladata.

*

Brigitta szeret agyalni, mélézni, filózni, lelki szpídfitnesz, karmatréning. Szereti az olyan beszélgetést – például a portással –, hogy kérdezi az öreg: apád melyik pártnak szimpatizánsa, melyiknek tagja netán. A válasz rövid, egyiknek sem. Az öreg erre elgondolkodik, és azt feleli: na, én meg teljesen független vagyok. Az ilyenektől kondul meg a szíve Brigittának, ez a jó brigittai szív, fándli pudingba dobott petárda. És a tétlenséget, a lustaságot látva az olyanoktól, hogy „összefingott babérlevelek savanyú hallgatása.” És ekkor kerül fel az a jó brigittai félmosoly a jópofa arcra. Mint akit fotóznak. Mint aki morzsányi mosollyal néz lefelé, mint aki sms-t ír, vagy csekket fizet be a postán, mint aki odakozmált rántottát kapar egy öreg serpenyőnyélről. Mint aki kaparós sorsjegyet kapar.

NOVÁK VALENTIN

Páternoszter*

A földszinten bebólintott hozzám Fergeteges Karanar. Szép tevefeje mögött egy végtelennek tűnő szovjet-ázsiai rendező-pályaudvar, még rezzenéstelen, de útra kész teher-szerelvényekkel. Bú-lak felé... Ódöngő vasúti munkásokkal. Élet-pályabejárókkal, „mindenre óvatos”, abszolút-hiba-hallású krampácsolókkal, felelősség csapta vállú, váltóláztól égő tekintetű váltókezelőkkel. Aztán Karanar nagyot bömbölt, s egyszerre minden megmozdult. A végtelen rendező pedig ponttá zsugorodott. Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom, Fergeteges Karanar púpjai vízvesztve lappadnak bordák metszette oldalához...

Az első emeleten dobpergés fogadott. S egy Matzerath-törpe rohangált groteszkül, szürke fellegek alatti krumpliföldeken. Üvegtornyok hasadtak ketté kiáltásától. Aztán egyre több és több gyermek verte bádogdobjait. Egyre több és több elhallgatott múltú emberke, aki már előre törpe maradt. De szerepet csak később, nagytörpeségükben kaptak, s lettek énekesek, edzők, politikusok, költők, írók, papok. Közös nevezőjük: a fül. A száj. És a görbület. És mindnek volt valahová szolgáló kilátótornya. A tabula rasa, melyet reszketeg kézzel vagy magabiztos betűrajzolatokkal piszkítottak, mögöttük hisz feltartóztathatatlanul verődtek a dobok, a kivégzés előtti ütemek, tisztítótűzben égnék... A dobszó, lehet, a szív tehetetlen kalimpálása... Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom, ahogy szilánkokra hullnak a világ tornyai, és O. Szemét Láden, a virtuális tuskó dialízisre igyekszik a Ketteszámú Sziklaklinikára... Hol, ha berobbantják, lesz tora, de nem lesz bora, amennyiben igazhitűt programoztak a pentagon kiber-gurui.

A második magasában egy tudószanatórium nyugágypokróca alatt *Hans Castörpe* álmodozott madame „*Sosé*”-ről. Az őszülő *Szeptembrini* és a világfájdalmas *Afta* elszívták az összes *Mánia Mancsinijét* és maradék levegőjét. Közben odalenn megdörrent a valóság, és masírozni kezdtek a hangyák. A világot képernyőszúrta a nagy, fehérköpenyes főorvos, és kitette okulásul az emberiség jogasztalára e röntgenleletet, de az ember-hangyák vakon tapogattak tovább a „boldoguláshoz” vezető illatösvényeken, s mindössze csak okulni voltak hajlandók. Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom Tamás Manust, aki összehajol a Semmi Ágához címzett fogadóban bizonyos Dzsuzeppe Etelével, népnévén Hiába Józseffel, akiből mára csak a borderline-ja maradt, a többbit kisajátították a tudós elmék...

A harmadikon a világlélek magyar hangja szüremlik be hozzám. Ugyan János, aki tudásával arra is predesztinálva lett volna, hogy megírja a magyarok evangélio-

* Részlet az azonos című regényből.

mát, annyi eposz papírra álmodása után, nekem kedvesebb, mégis Sándor apostoli sorai fogadnak... Aztán János vitéz és Vitéz János felhőtortával kínál, melyre J. P. monogramot pingált a Literatura cukrászda tézstaszobrása. Aztán elősötétlenek Segesvár tornyai. Dzsidak erdeje. Aztán az istenes B. B. int felém, jöjtek ágyúgolyókkal labdázni Esztergom alá, hisz ilyen magasan már ezt is lehet, súlytalanok hisz a golyóbisok. Akár tekézhetnénk is. Kilenc törököt kell felütni minél kevesebb gurítással. Addig is kezembe nyomja egy jövőbeni versét: Vágyott Kannás Borok májölő ideje // engem disznók közé tántorító heve // kettős látástól megbotlók nulladik szeme // Neked borvirágzik orrom meg az orcám // folyóborok borkutak neked csobognak // részeg szódáslovak is csak tőled nyihognak // Az nagy ital után szederjes tagjaim // remegése ellen műanyag boraim // orvosságok s hevülnek nyeldekő inaim // Sőt még kocsmabéli pocakos söriszák // az rossz szagú barna-„birt” kik garral isszák // azok is a TVK-vegyilét szomjazzák // Ki szép bort megíva paroláz májával // vagy nem érint etilt üdítő szájával // netán delirál valamely véres császárral // Zúdul az földre részegeshad tetőled // fröcsös félhomályba bujdozlunk teveled // minden vadállat gerjed ha kiejti neved // Jól berúgva mútrágya-bor kegyelmébül // dicsérjük az vegyész aki sose szédül // álmodunk üde májról gyermeki vesérül... Ebben a történelmi, irodalmi és italos kuszaságban teljesen elkábulok. Mekkora Jánosok! Micsoda Alexandros! Hol hagyta Bukefálosza? Vagy tényleg elporoszkált Barguzin-hagymázig! Micsoda Bálint! Ma meg Peti-kék és Peti-vörösek! Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom, hogy az egész társaság bemaszírozik az elavult, de kikerülhetetlen Spenótba, ami becsukódik, s visszaugrik a polcra sormintának... Csak a Petikék, a Peti Péterek maradnak örkényesen-önkényesen, legnagyobb csalódásunkra, nekik írtak új irodalomtörténetet, ha nem is spenótot, de zöldséget! Nagyjainknak bealkonyult, nekik dekonstruáltatott...

A negyediken Bornemisza Péter nyújt be egy aranyserleget, benne jó szerémségi bor, az utolsó évjáratok egyike. Nekem tette félre, mert érezte (ott a befejezett múlt időben), hogy a folyamatos jelenből valaki még nyelvére veszi az ő ördögi kísérteteit, s újólá zengi az ódon félelmeket. *Látomásos bor ez, kedves barátom, jóféle ürmös. Megkönnyíti felfelé utad. Azonban, ha angyalt látsz, miközben várkapitánynak érzed magad, ne rémülj halálra, az csak tréfa. Borisszás vidámság.* Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom, hogy körülveszik az *kevény nimetök*, és az *fene törökök*... Mind egyikhez van egy kutyakívánalma...

A hatodikon (bevillan a piarista káté-dal *hat pohár bora*) szorgos lapozó-szolgák pergetik előttem, aki csak villámlátogatáson van itt, az ősrégény oldalait. Danilo Kis és Kadare került hozzá legközelebb bizonyos tekintetben... A túlvilágrajzok (könyvtár, álmofejtő) tekintetében. Hiába, no, a lényegéig alázott Balkán a legfogékonyabb életre, halálra, halál utáni életre. S most én, az átutazó, a kontinens földönfutója tekinthetek be a szakrális történetek szövevényébe. Ősrégény, minden leírt, leírható s ebben a szent percben papírra vetett mondatok tárháza. Ősrégény, HOLT-TENGERI TEKERCSEK-TEREMTÉSMÍTOSZOK-BIBLIA-XENOPHÓN-PETRONIUS-LONGOSZ-APULEUSZ-HOMÉROSZ-VERGÍLIUSZ előkép. Vagy, hogy nagyot ugorjunk – Fanni hagyományainak hagyománya! Isten naplóregénye. Ősrégény, minden tollforgató vágyott könyve, hogy csak egyszer, csak egy pillanatra álmodhassa, csak egy sorát is. Mindeközben a világ tollforgatói elfeledkeznek

róla, hogy ezt írják újra és újra, ezer változatban, ezer színnel és évvel, ezer formában, XX kromoszodómás századok regényfolyamaitól a Krisztus előttiség fragmentumaiig... Ősregény, a mindenhatás, az omnipotencia maga! Melynek egészéből csak puzzle-darabokat kapunk, hogy új szabályok szerint illeszthessük sajátunk tűnő gondolataink szabad gyökeihez, hogy így ágaskodhassunk teljesnek hitt műveinkkel az ég felé... Mennyi másodpercbe zsúfolt gondolat az utolsó emelet előtt. De honnan tudom, hogy az utazásnak vége közeleg? Tovább! A rohamosan szűkülő résen még látom, hogy a hatalmas könyv alá – sancta simplicitas! – nedves fát hordanak, hogy mielőtt hamuvá porladjon minden idő – soha nem olvasott – leg-sikeresebb regénye, oldalai megkeseredjenek...

A HETEDIK MENNYORSZÁG felirat mellett figyelmeztető táblácska.

UTOLSÓ EMELET.
KÉRJÜK, SZÁLLJON KI!
A PÁTERNOSZTER ÜZEMELTETŐI
SEMMIFÉLE FELELŐSÉGET NEM VÁLLALNAK,
AMENNYIBEN ELVÉTI A VÉGSŐ ESÉLYT!

Sikeresen kilépek. Megijedtem – korholom magam. Mielőtt a lényegét megtudhatnánk, mi földi sárlények, meghátrálunk. Ám nincs idő a tépelődésre, mert elem perdül Douglas Adams, s kezembe nyomja a Galaktika útikaluz stopposoknak című, nekem dedikált könyvét. A végtelenedik folytatás n-edik kiadását. Olyan vastag, hogy most, mikor kinyomtatás után olvassák szerény munkám, még mindig az ő regénye teteje felé kémlelek, de nem látom a keményborító táblájának szélét. Igen, talán ő jutott legtovább. Az eget ostromolta, s rájött a lényegre. A lényeg nem más, mint az irracionalitás. Tudományos párja Hawkins, aki saját-idejének rövid történetében szintén az égbe tört, de a végtelen szétmorzsolta, mert a végtelen-isten nem szereti a képleteket... (Furcsa, de elbírom a tenyeremben, semmi izomfeszülést nem kíván az Útikaluz...) Most veszem észre, hogy egy tökéletes idomban, egy gömbben vagyok. Egy vendéglátó-ipari egységben. Már asztalnál ülök. Kör alakú. A pincér az étlap mellett a legfrissebb Biblia-lapokat is leteszi elém, s kellő szemérmességgel elvonul. „Oly nehéz a választás”:

Antiochiai mór becsinált	
Apostoli vesepecsenye	12
Boldog resztelt szív a'la Sacré Coeur	10
Csípős, pácolt nyelv P. P. konyhájáról	5
„Egy-az-isten” – fuszulykaleves, amerikaiasan	1
„Egy-az-isten” – fuszulykaleves, D. F. módra, székelyesen	1
Flambírozott hitviták középkoriasan, ördögkörettel	5
Húsok hitmártásban, mártíröntettel, bukott angyal módra	7
„Homoiusion” – emberfia főzelék Arius-habarással	2
„Homoiusion” – zsinati egytál leves betűtésztaival	3

Jezsuita imatál L. I. receptje szerint, fűszeres csigával	7
Kemencében sült máglya-pizza, autodafé feltéttel (inkaháton szárított chilivel)	9
„Misszionárius füle” – vendégmarasztaló csemege	12
„Négy évszak” – evangélista pörkölt-variációk Máté, Márk, Lukács és János tűzhelyéről	4
„Őskeresztény könnyek” – gyöngyhagymás steak római tálban sültve	7
Szt. Ferenc madárkái, ropogósan	7
Szentté avatási procedúra-tál négy személyre (Vitalin paprikával, savanyított almával, tanúvallomás darabkákkal, diabolikusan rotált kompóttal)	11
„Tűz-Víz próba” – nyárson sült vegetáriánus falatok, németalföldi szószba fullasztva	7
<i>A fizetség ... darab Miatyánkban értendő</i>	
És sorolhatnám a számos istenes és istentelen étket...	

Végül egy „Kódexmásoló”-t kértem a’ la carte, „szárnybontogatás” fantázianevű rizsával, s hozzá savanyúságnak „probatio calami”-t, mert az hasonlított leginkább a calamarira, ami a tenger gyümölcsei közül leginkább kedvemre való. Míg vártam fenségesnek hitt étkeimre, a L’Osservatore Romano-t kezdtem lapozgatni, s megakadt egy cikkem a szemem, amely a posztmodern literatúrai textusában oszcilláló totálisan nihilista szexust explikálta a klerikális recepció és a határozottan antiklerikális befogadás szemszögéből. (Erről majd egy másik regényben számolnék be, mert nagyon elkanyarodnánk a tárgytól...) Az új Bibliák, exegetikák és hermeneutikák, liturgia reformációs experimentációk, kanonizált és szentségtelen szövegek egymásnak feszülései, újraparazsló homoiusion- és homousion-viták, a cölibátus tarthatatlanságáról szóló vatikáni csetepaték, a pápa politikába avatkozásának szükségessége avagy fölöslegessége hidegen hagytak jelen pillanatban. Túl sok volt nekem ez a hirtelen-látomásos alászállás és „mennybemenetel”...

Nincs pénz magánál? Nem is kell! Biztosan átsiklott az apró betűs rész felett. Mehet Isten Hírével, az Evangéliummal, ha tudja végre a Miatyánkot. De hát csak töredékesen – makogok. Próbálja! De nem megy – hátrálok. Pedig megfogadta, ott, az őrségi kutyakörben, korántsem kréta-ebek gyűrűjében! Kieszközöltük a túlélését, de maga nem tartotta be, amit esdeklése, nyeldeklése közepette ígért... Mondja, vagy sem? Itt ez a fizetség! Itt nem érvényesek a maguk bankói. Ha nem mondja, hívjuk a... Hívjuk a Lelkiismereti Csoportot (LECSÓ), amely jobb belátásra készíti a lehető legfinomabb módszerekkel... Itt gázosak a könnyek... Kilenc Miatyánk volt ez a fogás! Zúgott a fejem. Pörgött velem a gömbötte-rem. Biztosan megmérgezték – cikkant a gondolat. Most vettem csak észre, hogy a restaurant gömbhéjfalát magyar bibliafordítók könyvlapjaival tapétázták ki. Heltai, Károli, Sylvester és a többi próbálkozók átültetett sorai köszöntek vissza... Még huszita is! Harácsolók! – hörrentettem. Hiába, az égi vendéglátás is csak a földi mása! Lopnak, csalnak! Vonja vissza! Biztosan maguk fújták meg a vizsolyi példányokat is! Ezek itt nem az Ecserin kapható reprint lapjai! – vádaskodtam körbemutatva.

Vonja vissza, hitetlen ember! Soha! – replikáztam. Mondja vagy sem? Maguknak soha! Kik maguk egyáltalán? Önhatalmú Bibliamagyarázók? Aluljárói, hamisgitárú, engedélyfüggő evangelizátorok? Szektások? Térítők? Az étlap is micsoda blaszfémia! S ekkor akarva-akaratlan nyelvemre tódultak a sorok:

Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved (etc...) Amen.

GOMBÁR ENDRE

Északon

- Hány óra van? - kérdezte egy kétes kinézetű és kilétű alak a Stureplanon, Stockholm belvárosában, a járda szélén. Nem válaszolt, csak motyogott valamit, alig volt érthető, mit is valójában.

Tovább baktatott. Úgy gondolta, felmegy Tiborhoz. Igaz, már elege volt Tibor honvágyából, kifogyhatatlan panaszaiából. Hogy ezek a svédek kibírhatatlanul bambák, udvariatlanok, isznak, nem állnak szóba senkivel.

- De hát akkor hogy lehet, hogy Volvót csinálnak, meg Saab Grippen repülőket, meg kitűnő villanyvonatokat? - szokta ilyenkor kérdezni Tibort, amire az mindahányszor csak legyintett.

- Te ezt sose tudod megérteni Budapestről - artikulálta most mégis, délután, miközben a glögjét kavargatta. Kiszedett belőle egy mazsolát és rágcsálni kezdte.

- Ismered az Ervint?

- Milyen Ervint?

- Hát azt a magyar operaénekest.

- Nem.

- Kár.

- Miért?

- Ő is, ha koncertezik, mindig azt mondja, hogy „a magyarjaimnak énekelek”.

- Itt, Svédországban?

- Itt is, meg Amerikában is. Pedig a közönség nem csak magyarokból áll.

- Értelek.

- Dehogy értesz - legyintett Tibor.

- Jó, akkor nem értelek - morgott, és sértve érezte magát. Bejött Ingrid. Sokízületi gyulladása a szokásosnál is szemmel láthatóan jobban gyötörte. Ránézett a nőre, az pedig kipréselt magából valamiféle mosolyt. Biztos volt benne, hogy Tibor csak a pénzéért vette el, és mellette hajszolta a szép, szőke viking csajokat. Ingrid szülei boldogok voltak, hogy túladtak lányukon, ugyanakkor lenézték Tibort, akinek csak érettségije volt, az sem gimnáziumi. Tibor erre kapott hivatalsegédi állást a Stockholmi Egyetemen, Ingrid családjának közbenjárásával.

- Csinálsz kávé, Tibor? - kérdezte Ingrid.

- Csinálok - mondta Tibor, és kiment a konyhába.

Nem tudta, mit kezdjen ezzel a beteg, savanyú arcú nővel. Megpróbált az időjárásról beszélni.

- Hát igen, ilyenkor jobb lenne a Kanári szigeteken - mondta Ingrid.

- Vagy Sziciliában, nem? - folytatta ő.

- Hát... hát igen - Ingrid megint kipréselt magából egy halvány mosolyt, de valószínűleg eléggé nehezére esett.

Fél óra elteltével otthagya Tiborékat. Beült egy sörözőbe. Kakastaréjos, bórdzsekis fiúk, miniszoknyás, csizmás lányok ültek a pultnál a magas ülőkéken.

- Egy Carlsberget - mondta a mixernek.

- Kérem - mondta a mixer, és odatett eléje egy nagy pohár sört. A söröző légtérét Madonna és Elton John énekelte tele.

Azon tűnődött, mit keres ezen a hűvös északi tájon. Na persze, hát az édesanyját meg a testvéreit jött meglátogatni. Akik segítettek is neki, ahogyan tudtak. Útiköltség küldésével, kisebb pénzküldeményekkel a levélborítékban. Ez utóbbiakat olykor a postán ellopták, helyesebben eltüntették a levéllel együtt. Sajnos a magyar postán. Nyilván ezzel kívánták büntetni a feladót is, mivelhogy pénzt levélben küldeni tudvalevőleg tilos.

Talán az érettségi után, az ötvenhatos forradalom idején disszidálnia kellett volna. Ide menekülni. Ahol akkor hősként fogadtak minden menekültet. Persze késő bánat, késő bú. Most már hiába minden okoskodás. Aztán meg az itteni magyarok is elégedetlenkednek. Hogy emelik az árakat, és hogy csökkentik a szociális támogatásokat. Na persze. Mert fogalmuk sincs a magyarországi áremelésekről. És arról se, mi történik azokkal a családokkal, akik nem tudják kifizetni a gáz- és villanyszámlát, vagy a lakbért. Egyszerűen rossz viccnek hiszik, ha azt meséli, hogy több tízezer lakásban kapcsolják ki az áramot, és hogy családok a szabad ég alá kerülnek, az utcára.

Hát igen, ötvenhat... Később a svédok telefon-automatákat fosztogató magyarokról is olvashattak a Dagens Nyheterben. Persze ez nem csökkentette a pesti srácok meg egyetemisták érdemeit, akik benzines palackkal, vagy egy szál puskával mentek neki Budapesten a szovjet tankoknak. Legfeljebb árnyalta a svédeknek a magyarokról alkotott képét.

Tibor nem tartozott sem a benzines palackkal és puskával harcolók csoportjába, sem a másik csoportba. Egyszerű fiatalember volt, egyszerűen lelépett. Úgy hallotta, hogy Stockholmba érdemes menni.

Ő pedig fizetett, aztán kilépett a sörözőből az utcára. Arabok, feketék, mandula-szemű ázsiai nők jöttek vele szemben csapatostul. Aztán svédok. Stockholm bemutatatta, hogy Európa egyik legnemzetközibb városává változott. Az úttesten nyugodtan, békésen áramlott az autóforgalom. Szabálytalankodások nélkül. A Kungsgatan felső végén a tamburmajor fehér csizmás lánycsapatot masíroztatott, harsogott a zeneszó. Egy majdnem kétméteres fiú „Emlékezz Olof Palméra!”-feliratú táblát emelt a magasba.

Azon tűnődött, elmenjen-e a Kulturhusetbe, a Kultúrpalotába. A múlt nyáron ott csapnivalóan rossz festészeti kiállításokat látott. A kíváncsiság most mégis elindította lépteit a belváros központja felé. Ment, ment, és örült is neki, meg nem is, hogy Északon van.

MADÁCSY PIROSKA

„Nemzeti színjátszás, drámai magyarság” (1941)¹

Hubay Miklós üzenetei

Hubay Miklós üzeneteire először Kosztolányi-kutatásaim közben figyeltem fel. Ismertem mint drámaíró, de nem tudtam francia kapcsolatairól. Az 1940-es években a Genfben újraserkesztett-folytatott *Nouvelle Revue de Hongrie* (1944-46) számaiban József Attila és Kosztolányi verseinek francia fordításait közölte. Valami különös vonzással, hatással voltak ezek a lapok rám, a Kosztolányi-hagyaték kéziratái között elrejtve. Ki valójában ez az energikus, lelkes, elkötelezett fiatal író, aki hírül adja Európának a megszállt, eltiport magyarság költőinek kiáltását? Az 1948-as füzet mottója Kosztolányi-idézet: „Néma gyermek minden kismagyar, s a nagyvilág nem érti a szavát”. Hubay célja az elfojtott magyar szellem jelenléte Nyugat-Európában. A lap címe *Bulletin Bibliographique de Budapest*. Kéthavonkénti kiadásra készülnek, de vállalkozásuk nem lesz hosszú életű. Az első füzet utolsó oldalán Kosztolányi *Európa* című versét olvashatjuk – fordította A. Prudhommeaux et Z. Sárffy. Kosztolányi hitvallása Hubay Miklósé is:

„Európa! Hozzád,
feléd, tefeléd száll szózatom,
e század vad zűrzavarában,
s míg mások, az éjbe kongatva temetnek,
harsány dithyrambmal én terád víg,
jó reggelt köszöntök.”²

Hubay magyarságát „drámaian” éli meg, s drámaíróként indul. Nem akármilyen korszakban született, s nem akárhol – Nagyváradon, 1918-ban. Az első világháború végén, Trianon küszöbén. Nagyváradról Pestre érkezik, egyetemi hallgató – és Németh Antal, a Nemzeti Színház igazgatója pártfogolja. A *Hősök nélkül* című, 1942-es darabját be is mutatják. Genfben ösztöndíjasként kerül, 1945-től a genfi magyar könyvtár vezetője, majd 1948-ban visszatér Magyarországra. 1949-57 között a Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanított, ’55-től 57-ig a Nemzeti Színház dramaturgja. Ahogyan önmagáról vallja, nem volt a forradalom hőse, mégis 1957-ben, egyik napról a másikra elbocsátják. Talán az igényes, magasabb szintű drámától és színháztól való „rettegés” miatt, darabjait leveszik a műsorról, nem taníthat, és nem folytathatja munkáját a színházban. De fordíthat – kommunista francia írókat. Tizenöt évig semmilyen állást nem kap itthon. Ezt követi a drámai fordulat: Tolnay

Károly, Firenzében élő Michelangelo-kutató hatására meghívják a firenzei egyetemre tanítani. Aczél – egyévi huzavona után – kiengedi: „menjen isten hírével, de tudja meg, hogy mától kezdve megszűnt magyar író lenni”.³ 1974-től él Olaszországban, és csak 1987-ben, a rendszerváltás előtt tér vissza.

Itthon van hát, de közben mindig Európa felé tekint, vonzó számára a világ. De amíg úton van, mindig hazájára gondol. Műveiben intertextuális találkozások vannak jelen, a múlt és jövő összekapcsolása. Klasszikus és modern, örökké nyugtalan, mint Ádám. Tragikus sorsok érdeklik, és a magyar dráma végzete foglalkoztatja, mint drámakutatót és drámaírókat (lásd *Tűzet viszek*, 1970; *Késdobálók*, 1957; *Egy szerelem három éjszakája*, 1961, stb.).

Talán ezért fordul annyiszor Madáchhoz, kinek *Tragédiája* időtlen és időszerű számára, és megtestesíti a magyar dráma sorsát (az *Át az idő falain* című tanulmányában)⁴. Szenvedélye a magyar dráma ügye, mert vitatja azt a közkeletű vélekedést, hogy nálunk a dráma másodrendű műfaj, és mi lírai nemzet vagyunk. Vagy ha az vagyunk, tegyük érte, hogy a XX. században végre az európai rangsorban a helyére kerüljön a magyar dráma. Ezért a könyvkiadók, a színházak és a rendezők is felelősek, és az elszalasztott lehetőségért pedig mi mindannyian.⁵ Kiválóan ismeri a világ- és magyar irodalmat, a görögöket és a régi magyar drámaírókat, a műfajok fejlődéstörténetét. Tudja, hogy a drámának történelmi feladata van – az eszmék színházának üzenete, a drámaíró felelőssége vitathatatlan.

Madách-elemzései végigkísérik egész pályáját, sarokpontjai és kérdésfeltevésői Hubay Miklós írói érdeklődését is fémjelzik. Madáchcsal nagyváradi ifjú éveiben találkozott, a „végtelenbe vesző fehér boltívek alatt”, mint a debreceni piarista gimnázium másodéves magántanulója. Ugyanis pályázatot írt a Szigligeti Társaság számára, „Optimista vagy pesszimista mű-e *Az ember tragédiája?*”⁶ címmel. Ám a „Mit állsz, tátongó mélység lábaimnál! Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt...” egy életen keresztül izgatja.

Miért szép *Az ember tragédiája?* – veti fel a problémát Hubay, és vele együtt teszünk fel annyiszor, mi is.⁷ Megfejtethetlen és befejezhetetlen ez a téma. Hubay önmagát is elemzi, amikor Madáchot kérdezi. Mint Kosztolányi – az „egészet” keresi.

„Végtelen napjaim
menete.
Bámulom, elborult
remete.
Várni még, élni még
lehet-e?
Fönn az ég, lenn a föld
fekete.
Szántás tollam, villogó
eke te.”

(Kosztolányi: *Végtelen napjaim*)⁸

Hubay így definiálja: Madách elemzései „lelkiállapot-elemzések”. A befogadó átéli és újraterelemi a művet. Madách modern író, és Ádám sorsa a mi sorsunk.

A *Kortárs* című folyóiratban megjelent „Madách-napló”-jegyzetek átvezetnek a XX. századon át a XXI. századba, világirodalmi párhuzamok mentén, a drámaíró, színpadi rendező és filológus értelmező eszmefuttatásában. Mindent teljességében, komplexitásában láttat olyan átéléssel, amelyet ritkán tapasztalhatunk.

Kezdetben Kosztolányi fiatalos lendülete vezeti, el kell hinnünk, Madách drámája kivételes esztétikai élményt adó „európai” irodalmi alkotás. „Kiknek van kulcsuk a *Tragédia* szépségeihez? Azoknak, akik elfogulatlan, fiatal szívvel közelednek a műhöz [...] Ádám újrakezdéséhez”.⁹ Hubay leszögezi: nem egy rezignált bölcs alkotja a művet, a fiatalság lázadása ez az öregség és az elmúlás ellen, a „csend és hó és halál” Magyarországon.

A dráma értékrendjét a *műfaj* pontosításával alapozza meg – ki tagadhatja, hogy igazi drámáról van szó – hiszen a drámai szituáció tökéletes, a konfliktus már az első színben kirobban és jelen van a mindent előrevívő *szorongás*. A kristályszerkezet értékei között ott van a tökéletes és tömör jellemzés, a célratörő megokolás, a sodró cselekmény, a fellazított időtlenség, az időbontások, az ellentétek párhuzamossága, a lélektani elemzés, a mesés filmvágások, a drámai szerkesztés csodája, az egyetemességben az apró drámák sora.¹⁰ Soroljuk-e tovább? Mindezt talán jól ismerjük! De ahogyan Hubay bizonyítja és elemzi a „szépséget”, az sajátos, művészi befogadás. Alázata megkapó – úgy érzi, mindez csak dadogó bevezetés a műhöz, újra kell olvasni, megnézni. Pascalt idézi tehát: „Fel a függönnyel! Hiába minden, ha egyszer vagy hinni, vagy tagadni, vagy kételkedni kell...”¹¹

Az újraolvasást és az alázatot mindannyiunkra vonatkoztatja, hiszen Madách tanulsága a mű végén nem a halál, hanem az *életben maradás* megoldása. Üzenete áthatol az idő falán. „*Át az idő falain*” – ez a második nagy Madách-tanulmány címe.¹²

Hubay szerint kortársunk lett Madách. Madách áttörte az idő korlátait, beleszólt mai gondjainkba. Most éltük át, a XXI. század kezdetén a vadkapitalizmus újabb haláltáncát, a pénz hatalmának, a piac mindenhatóságának összeomlását, a környező természeti világunk felbomlását idéző szélsőséges viharokat. Szorongásaink, kétségeink is oly ismerősek Madách számára. Az emberiség sorsán töpreng Madách, és vele együtt Hubay, aki ugyanakkor XX. századi francia költők gondolkodásában fedezi fel a rokonlelkeket: Sartre, Lacroix, Teilhard de Chardin, Ricoeur és Camus nevét említi. A lázadás, a kudarc, a röghöz kötöttségtől való szabadulás kényszere, a fent és lent feszültsége, mind-mind közös emberi problémák. Talán a Paul Valéry-hoz közelítés a legérdekesebb. *Regards sur le monde actuel* című művéből idéz Hubay: „Le jugement le plus pessimiste sur l’homme et les choses et la vie, et sa valeur s’accorde merveilleusement avec l’action et l’optimisme qu’elle exige...”¹³ Mindez európainak nevezhető jelenség? (Hubay szándékozik Paul Valéryt személyesen felkeresni párizsi otthonában, kezében a *Tragédia* francia fordításával, de a háború után Valéry sajnos már nem él.¹⁴)

Végül összefoglalja, milyen fő pontokban érintkezik korunk és a *Tragédia* eszmeisége:

1. A mítosz és az álom értelmezése.
2. A történelem értelmezése, ahogy tele van értelmetlenséggel.
3. A végzet, a szabadság és a véletlen szerepe az eseményekben.

4. Az emberiség felismert egysége és az emberiség esendősége.
5. Az „idő falán” túli veszélyek, a túlszervezett és manipulált társadalom, az emberiség pusztulása a jövőben.
6. Az emberi faj öngyilkosságának lehetősége.¹⁵

Az utóbbi jóslatok kapcsolhatók az érettebb, sokat tapasztalt, filozofikusabb drámaírói személyiséghez, és többször visszatérnek. Naplóiban, későbbi visszaemlékezéseiben sem szűnik a drámai feszültség. A lázadás szelleme továbbra is uralja, a kételkedés, a szorongás és a jobbat akarás előreviszi, ahogyan elér a „tört aranykorba”, és ahogyan múlnak „végtelen napjai”.¹⁶ „De hisz az író maga is egy nehezen tisztázható nagy köteg impulzus, feltett szándék, lüktető ambíció, lehazudott ösztön... És hozzá az emlék-asszociációk megállíthatatlan áradása. Honnan tudhatná hát bolond feje, hogy mit is akarjon ebben a nagy »embarras de richesse«-ben?”¹⁷ De miközben naplójegyzeteinek „zavarbaejtő gazdagságát” élvezzük, egyre közelebb kerülünk hozzá, és leszögezhetjük, hogy nagyon is tudja, mit akar. Talán a lényegét akarja ő is megérteni, legutóbbi üzeneteiből – Madách kapcsán ezt érezzük. De mi a lényeg? Megértheti ezt halandó ember valaha? Hubay üzeni nekünk: „Úgy hívják, élet”. Lehet-e ennél szebb és kiegyensúlyozottabb üzenete egy művésznak, aki „ha nem született volna is magyarnak” (Petőfi), fő feladatának a magyar irodalom megismertetését tartja Európában?

A szabadság szelleme, de a sorsszerűség és a véletlen végigkíséri egész életét. Avagy nem a sorsa vagy a véletlen szerencséje hozza össze Genfben 1942 novemberében André Prudhommeaux-val, a francia anarchista költővel, aki barátja lesz, akivel együtt fedezik fel a magyar irodalom legszebb költeményeit? André Prudhommeaux-ról, a francia költőről és műfordítóról hosszabb tanulmányt is ír Hubay *Egy fordítás története* címmel 1962-ben.¹⁸ Szerinte Prudhommeaux a legnívósabb, leghűségesebb József Attila-fordító, aki tolmácsolta a magyar költészet szépségét. Vallomásaiból idéz Hubay, mely a *Présence*-ban jelent meg a háború után: „Ez a találkozásom József Attilával azért lehetett elhatározó jelentőségű és eredményes, mert temperamentumában és jellemében közelinek érzem, közösek voltak megpróbáltatásaink és eszméink, hasonló ideglázakat éltem át én is, hasonló nyomorúságokat és hasonló éhségeket. S mivel életünknek ugyanazokból az eszendeiből mindkettőnknek hasonló emlékeink voltak, így történhetett, hogy versei csodálatos módon, már mint kész francia versek szólaltak meg bennem, mintha már eleve meglett volna ritmusuk és rímelésük ... nyelvük az enyém volt...”¹⁹ A fordítások folyamatában, születésében Hubay is részt vesz, szívvel-lélekkel (pl. „Is-tenem”, *Dúdoló, Medáliák, Karóval jöttél...* stb.). Prudhommeaux fordítja Kosztolányit és Radnótit, majd 1956 után még Adyt, Petőfit. Vagy nem a sorsszerű véletlen ismerteti meg a *Nouvelle Revue* szerkesztése kapcsán Kosztolányi barátaival, François Gachot-val, Maxime Beauforttal, aztán Jean-Luc Moreau-val, akit örök szerelem fűz a magyar nyelvhez, és akit a nyelvek viszontszeretnek? Róla Hubay drámát akar írni, mert a nyelvek szerelmese megérezte a jövő fenyegetését, és a történelem vihariban is mérhetetlenül szorongott miatta: a nyelvek el fognak tűnni.²⁰ Vagy nem a sors akarta, hogy elmehet Hubay Itáliába, amikor már itthon mindentől eltiltják, és taníthatja évekig a magyar irodalmat az olasz diákoknak Firenzében, hangsúlyozva: az élet értelmének keresése a lírai élményben rejlik? A tragédia pedig a líra

szelleméből születik. Aki komoly drámát akar írni, térjen vissza Adyhoz, és ne felejtse Ádám álmait.²¹

Végzetes vonzalom az is, amely Madáchhoz fűzi. Újra és újra kísérti a *Tragédia* gondolatisága. Madách sorait mindig idézi és újraértelmezi. „Petőfi és Madách – a magyar szellem két aspektusa. Mind a kettő a költők személyisége és sorsa által is hitelesítve. Mind a kettejük életművének létrejötte csodaszzerűen valószínűtlen... És a csillaguk úgy akarta, hogy mindig egyszerre kelljen gondolnunk rájuk. Az idő végezetéig.”²²

A *Kortárs* c. folyóiratban olvashatjuk újabb üzeneteit Madáchról gondolkodva. Amikor ezek az írások születtek, Hubay Miklós már elmúlt 90 esztendő. De ezekben a kisesszéekben Madáchról fiatalos szenvedéllyel szól hozzánk. Életre szóló kötődése a drámához nyilvánvaló, írt negyven drámát, két alkalommal is volt a Nemzeti Színház dramaturgja, öt évig a Magyar Írók Szövetségének elnökeként, és a PEN Klub vezetőjeként is a magyar dráma színvonalasabbá tételéért harcolt. Talán ezért is érez lelki kényszert, hogy Madáchról írjon. A kisesszékét Madách-jegyzeteknek, Madách-naplónak is nevezi, alapgondolatai vissza-visszatérnek vagy bővülnek, egyre szélesednek. Az író személyisége hol nyitottabb számunkra, hol zárkózottabb. Egyedül van, mint Ádám ebben az elviselhetetlen világban, a Nagy Semmi veszi körül, bár várja a „világosságot”, Madách jóslatainak valóra válásában biztos. „Európára várunk ölelő karokkal” írja 2008-ban.²³ De mi történik velünk? „Az egyenlősdi a szabadság rovására fog győzni, a liberalizmus pedig az egyenlősdi rovására...” „A mi társadalmaink az elközönyösödés felé menetelnek, ám ez hamarosan elviselhetlenné lesz s ez taszítja az embereket a patetikus önmegvalósítás irányába, s dobja a köztörvényes bűnözők karjaiba...” Ez a *Londoni szín* víziója, amely megvalósul? A neoliberalizmus diadala a maffiózók hatalmát hozta közeink. A szabadverseny megoldás csődbe jutott, a „reményteljes” kulcsszót Európa jövőjéhez, a *sterilizációt* már Madách is kimondotta.²⁴ De nemcsak a jelen gazdasági és társadalmi válsága teszi nyugtalanná Hubayt, hanem a magyar dráma mai lehetetlen helyzete. Ő az, akinek kívánságára a *Tragédia* első bemutatójának tiszteletére a magyar dráma napját minden évben szeptember 21-én ünnepeljük. De ünnep-e ez valóban? Már a *Tragédiát*, vagy a *Bánk bánt* sem értékeli? Talán nem kellene a modern vagy klasszikus dráma látókörét a *Szabó család* horizontjához szabni – mondja –, vagy nem kellene mindig a *Faust*hoz mérni, itthon vagy Milánóban, vagy bárhol. Hiába keltünk ellenérzést mindenütt – „mit akar egy kis nép egy dráma elismertetésével Európában?” A jegyzetek egyik alapgondolata tehát – legyünk büszkéek arra, hogy mi Madách Ádámjának fiai vagyunk, teljes identitással kell ezt átélnünk!

A másik visszatérő gondolat: „ha én a *Tragédiát* rendezném!” A filozófus és irodalmár mellett tehát megszólal a dramaturg-rendező is, akinek emlékeiben a francia, a katalán és a római rendezés-kísérletek is felbukkannak. Saját elképzeléseiben mindig az író eredeti szándékával azonosul: „a mennyország színtere a sztregovai dolgozószoba, éjszaka van, az egyik ablakon át be is látszik a csillagos ég, odalent a faluban a kutyák a holdat ugatják.”²⁵ Rendezőelve a „szférák titkos harmóniája”. De a teremtés csodáját elronthatja az ember. Vajon a mai ember nem ezt teszi? Felborít „mindent, a természet egyensúlyát, Lucifer jóslata valóra válik, élettelen lesz a föld, s mindent betemet a por. Egy hajszál választ el bennünket a megsemmisülés-

től. De a teremtés, ha újra végiggondoljuk *Az ember tragédiáját*, mégsem hiábavaló. Töprengéseink a történelem értelméről, az emberiségről előre visznek bennünket. Lenni vagy nem lenni? De mégis, ah élni, élni: mily édes, mi szép!" Az ember és a földgolyó sorsa foglalkoztatja Hubayt is, mint Madáchot jó száz évvel ezelőtt. Felfoghatatlan bezártságunk egy zárt rendszerben, a naprendszerben, melyből kitörni nem tudunk, a Föld Szelleme visszahív.²⁶ De Madách nézőpontja nem korlátolt, ő áttöri az Idő falát, messzire tekint, a végtelen hóvilágban, hol a halál néz ránk üres szemekkel, az állatvilág és az emberiség kipusztulása is jelen van. Azonban a véletlen újra segít, és a Semmiben újra él az ember. Ezért beszél most Hubay nekünk a *Tragédiáról*, mint szerelmi történetről. Az összerelem a Paradicsomban, az édeni érzékiség, a nő, mint katalizátor: a gének hordozója.

A jegyzetek egyben ifjúkori, érett-férfikori és időskori találkozások Madáchcsal. *Az ember tragédiája* a fiatal diák első pályaműve Nagyváradon, majd az ifjú olvasókönyve, aztán örök visszatérés a hősök világához, de a gondolkodó író deheroizálása is. Az elemző irodalmár a szépséget keresi, a világmindenség megismerését, ugyanakkor a befogadó megérti a felmerülő ideológiák mulandóságát (lásd: marxizmus, utópista szocializmus, liberalizmus).²⁷ Ugyan mire szolgál, hogy Ádám megálmodja a jövőt? A rémálmok talán ellenállóbbá tesznek bennünket, mégis, itt van előttünk Isten garanciája, hogy a világtörténelem nem fog idő előtt abbamaradni. Bertha Bulcsut idézi Hubay: „Mindenesetre úgy kell élnünk és cselekednünk, mintha létezne jövő.”²⁸

Hubay megérteti velünk, a *Tragédiának* nincs egyértelmű befejezése vagy üzenete. Nem is lehet. A XXI. században a fogyasztói társadalom menthetetlenül halál-szagú, a haza fogalma menthetetlenül elveszik a globalizált világban. És konklúzióként Madách kérdéseit újra feltehetjük, ahogyan újra meg újra feltette Hubay is: 1. „Aztán mivégre az egész Teremtés?” 2. „Miért, miért e percnyi öntudat, hogy lássuk a nemlét borzalmait?” 3. „Mit állsz tátongó mélység, lábaimnál?” 4. „Megy-e előbbre majdan fajzatok...?” 5. „Mi lesz első hőséből a keresztnek?” 6. „A nő, méregből s mézből összeszűrve. Mégis miért vonz?”²⁹ Ezek a létkérdések, amelyekre választ nem adhatunk, bár életünk horizontját meghatározzák.

Jegyzetek

¹ HUBAY Miklós első kötete: *Nemzeti színjátszás, drámai magyarság*. Budapest, 1941.

² Vö. MADÁCSY Piroska: *Francia szellem a Nyugat körül*. Lakitelek: Antológia Kiadó, 1998. 261-262.

³ PETHŐ Tibor: *Kakasülő és klubfotel*. Hubay Miklós-interjú. Magyar Nemzet, 2008. ápr. 12.

⁴ HUBAY Miklós: *Át az idő falain*. In: HORVÁTH Károly (szerk.): *Madách-tanulmányok*. Bp.: Akadémiai, 1978. 47-55.

⁵ HUBAY Miklós: *A megváltó mutatóvány*. Írások a magyar dráma ügyében. Bp.: Magvető, 1965, 6.

⁶ HUBAY Miklós: *Újabb jegyzetek a Madách-naplóból*. Kortárs, 2007/12. 1.

⁷ HUBAY Miklós: *Miért szép Az ember tragédiája?* In: Uő: *A megváltó mutatóvány*. 95-156.

⁸ HUBAY Miklós: *Végtelen napjaim (napló)*. Bp.: Ferenczy Könyvkiadó, 1996.

⁹ Hubay: *Miért szép...* 98.

¹⁰ Uo. 99-156.

¹¹ Uo. 156.

¹² Ld. HUBAY Miklós: „*Át az idő falain*”.

¹³ „Az emberi élet értékeinek legpeppeszimistább megítélésekor is lehetünk cselekedeteink következtében optimisták.”

¹⁴ Vö. HUBAY Miklós: *Át az idő falain*. 50-55.

¹⁵ Vö. Uo. 53-55.

¹⁶ HUBAY Miklós: *Végtelen napjaim* és HUBAY Miklós: *Végtelen napjaim (új folyam)* Dí-
ósod: Elektra Kiadóház, 1997.; HUBAY Miklós: *Talán a lényeg (Genfi és firenzei szerzők a ma-
gyar líráról)*. Bp.: Littera Nova, 1999.

¹⁷ HUBAY Miklós: *Törtaranykor*. Bp.: Tri kolor, 1999. (Idézet a könyv hátoldaláról.)

¹⁸ HUBAY Miklós: *Talán a lényeg*. 23-321.

¹⁹ Uo. 26.

²⁰ Uo. 12-14.

²¹ Talán ezért érzi Lengyel György (tanítványa és barátja) *Tragédia*-rendezéseit any-
nyira igaznak, aki a mű líraiságára helyezi a hangsúlyt.

²² HUBAY Miklós: *Talán a lényeg*. 264.

²³ HUBAY Miklós: *Madách-jegyzetek*. Kortárs, 2008/2. 30-38.

²⁴ Uo. 32-33.

²⁵ HUBAY Miklós: *Kalauzom – át a XX. századon. Madách-naplók*. Kortárs, 2007/9. 1-13.

²⁶ HUBAY Miklós: *Honos szózat jó száz évvel Madách után*. Kortárs, 2007/10. 69-86.

²⁷ HUBAY Miklós: *Újabb jegyzetek a Madách-naplóból*. Kortárs, 2007/12. 1-11.

²⁸ Uo. 8.

²⁹ Uo. 11.

NÉMETH VÁNYI KLÁRI

Dobos lovag, a Máramarosi Robin Hood

Jegyzetek Czóbel Minka *A két aranyhajszál* című regényének
folklorisztikus elemei kapcsán

Czóbel Minka *A két aranyhajszál* című regényét 1908-ban jelentette meg a Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap és Könyvkiadó Vállalat.¹ Az elsősorban költőként számon tartott szerző mindössze két regénnyel és egy elbeszéléskötettel gazdagította a magyar irodalomtörténetet. 1891-ben írta első regényét, a *Hafiát*, majdnem húsz évvel később, 1906-ban pedig *Pókhálók* címmel elbeszéléskötetet adott közre. Az elbeszéléskötetben található a *Miter menyasszonya* című szöveg, amely a korábbi regény rövidített változatának tekinthető. 1908-ban jelent meg az utolsó nagyobb terjedelmű műve, *A két aranyhajszál*.

Pór Péter bonyolult és érzelmes meseként említi a regényt, amelyet a szerző a napimádó kultusz és különböző babonák köre épített.² A kortárs olvasók figyelmébe Szepesi Attila a következő sorokkal ajánlotta 2000-ben, a *Holmiban* megjelent *Cédruspalota* című írásában: „E különös regény szellemében is kuriózum. Semmiféle historikus és szociográfiai vonatkozása nincs. Egy körvonalak nélküli korszakok ködében lebegő birodalomban játszódik.”³ A bevezető után Szepesi a Felvidék sűrű erdőségeibe helyezi a mű cselekményét, ezt azzal indokolja, hogy Czóbel Minka gyermekéveit a Felvidéken töltötte. Czóbel Minka Dr. Kiss Margithoz írt levelében pontosan taglalja *A két aranyhajszál* keletkezéstörténetét: „Dobos (Aranyhajszál) minden Jókai befolyástól ment. Nem akar más lenni, mint egy mese, melyet szóról-szóra a máramarosi lakosoktól hallottam, és egy szála fűztem, mint a szárított gombát – legfeljebb pár nevet tettem hozzá. Ez határozottan nem compositio.”⁴

A két aranyhajszál fordulatokban gazdag cselekménye csakugyan mesébe illő. Főhőse Dobos lovag, akinek édesanyja kísértetiesen hasonlít Szűz Máriára, édesapjáról semmit nem tudunk. Egy elhagyatott, bájos kis erdei kunyhóban látja meg a napvilágot. Mikor fiatal férfivá serdül, megküzd az ördöggel, és jutalmul, mivel a csatából győztesen kerül ki, két aranyhajszálat kap sötét hajkoronájába, melyektől sérthetlenné válik. Tizenkét legényével járja a Kárpátok hegyláncait, a gazdagoktól rabol, a szegényeken segít. Lovagvára cédrusfából épült, ide húzódik vissza egy-egy nagyobb kaland után, itt fohászkodik atyjához: „Én Istenem! Atyám! Napkirály, vezérelj! Erősíts! Bátoríts!” Dobos lovag a Szigeti vásáron (Máramarossziget) beleszeret egy Winkler Amália nevű szép, szőke, férjezett, szász menyecskébe, aki később árulójává és közvetett módon gyilkosává válik.

Czóbel Minka anyai nagybátyja gróf Vay Ábrahám (1788–1855) éveken keresztül ült Máramaros vármegye főispáni székében. A Vay család több vadászkastéllyal rendelkezett az említett vármegyében. Ilyen volt például a dolhai kastély, a

Kicséráni erdőségben, melyről a *Hafia* és a *Miter menyasszonya* című művekben is olvashatunk.⁵ Czóbel hagyatékában számtalan Dolhára címzett levelezőlap és levél található. A Bereg vármegyei úri társaság, az anarcsi Czóbelek és a mándoki Forgách grófok a vadászdínynt mindig a Máramarosokban töltötték. Fényes Elek Magyarország Geográfiai Szótárában Dolháról a következőképpen ír: „Dolha Máramaros vármegye orosz magyar megye város közel Beregh megyéhez a Brasava mellett. Az itten lévő nagy erdőkben sok hamuzsír főzetik.”⁶

Czóbel Minka első regényének, a *Hafiának*⁷ pont egy ilyen emlékezetes őszi vadászat a tárgya. A címadó *Hafia* „máramarosi, szelíd, istenfélő, orosz lány”, egy Miter nevű ruszin legény jegyese. Mintegy mellékszálként fűzi a vadásztörténetbe a két fiatal ruszin szerelmi tragédiáját, melyet aztán 1906-ban, a *Miter menyasszonya*⁸ elbeszélésben precízen, pontosan kibont. Ebben a szövegben már a máramarosi hiedelemlágból merített folklórmotívumokkal operál. Ilyen motívum például Kilina Gyuró boszorkánymester története, amit egy Vaszily nevű ruszin fiú mesél a „Jager” uraknak. A történet a vadállatok pásztoráról szól. Minden tavasszal a főboszorkány kimegy az erdőre, és a vadállatoknak, a bolhától egészen a szarvasig, pászort választ. Ezeknek a feladata, hogy őrizzék a nyáját az emberektől, főként a vadászoktól. A legkiválóbb pásztorok a hajadon leányok, kiknek szeretőjük sincs, így minden erejükkel a nyájuk védelmére összpontosítanak. Vaszily a történet végén megjegyzi „Talán az idén a szarvasoknak hajadon pásztorjuk van, azért nem tudnak az urak löni.”⁹

Czóbel 1903-as *Opálok*¹⁰ című verseskötetében található a *Pásztor* című szöveg, amelyről zárójelben megjegyzi, Máramarosi monda. A vers témájaként ismételtén Vaszily története szolgál, a vadállatokat őrző szüzekről. Ezeknek a háttérismereknek a birtokában nem vonhatjuk kétségbe Czóbel Minka azon sorait, melyeket Dr. Kiss Margitnak írt *A két aranyhajszál* születését illetően.¹¹ A regény folklorisztikus jellegét erősítik azok a vándormotívumok, melyek a magyar szellemi néprajzból jól ismertek. Ilyen például a *Halálra táncoltatott leány* ballada variánsa az *Olánka tánca* című fejezetben. Dobos betyárjai két ruszin leányt, Morozuk Olenkát és Grubi Tavát rabolják el egy kis táncos mulatságra. A lányok feladata tilinkószóra táncsal mulattatni a vezért. Egy-egy betyár ropja a lányokkal. Pörögnek a lányok, aztán Grubi Tava egyre sápadtabbá válik, majd könnyörögni kezd: „Állj meg te furulyás, hagyjál egy kicsit pihenni! Látod, hogy véres a bocskorom, legalább hadd a vért kiönteni belőle!” Táncosa viszont nem engedi megállni, helyette szíven szúrja a szegény teremtet.¹² A halálra táncoltatott leány a balladák visszatérő eleme az a könnyörgés, amikor az áldozat azért rimánkodik, hogy csak annyi időre álljanak meg, míg a vért kiönti „Lukszárú cipőmből” , „Piros, bársony cipőmből”, „Rézpatkós csizmámból” stb.

A regény helyszínei sem Czóbel élénk fantáziájának merész játéka csupán. „Zuhogott az eső, sűrű sötétség szállt le a Swidovec völgyre. E sötétségbe zúgott a patk morajló hulláma, folytonos egyformasággal, de közben megújuló erővel, mely ismét elgyöngült, mint egy örökös melódia örökké visszatérő üteme.”¹³ Ezekkel a sorokkal indítja kalandos útjára Czóbel Dobos lovagot. Már a szöveg elején pontos képet fest a helyszínről, sőt megnevezi, Swidovec: „Itt ered a Fekete Tisza. A Fekete Tisza, melynek forrása a Tisza kútfeje, Olda nevű előhavason, Swidovec-havas és a Csorna-havas völgyében két nagyobb csermeje rohan le, ezzel alkotják a Fekete Ti-

szát”.¹⁴ A későbbiekben a következő földrajzi és településnevekkel találkozhatunk a regényben, Sziget, Bocskó, a Radnai Havasok, Huszt: „Sziget-Máramarossziget szabad koronai város Máramaros vármegyében, rónaságon, keletről az Iza folyóval egyesülő Róna folyó, délről a városon alul a Tiszába ömlő Iza folyó, északtól a Tisza folyótól környezve. Az oláhok Seigitnek, az oroszok Seikotának nevezik. Bocskó, Kis-Nagy és Német Bocskó orosz-német falu, Máramaros vármegyében a Tisza két partján. A Radnai Havasok a Máramaros déli határán húzódik. Máramaros területének körülbelül 9/10-ed része hegység. Huszt orosz-magyar város Máramaros vármegyében, egy kellemes vidéken. Régi omladozott vára egy magas kúpformájú kősziklás hegyre épült.”¹⁵ Czóbel tehát körvonalak nélküli, korszakok kódében lebegő birodalom helyett hiteles, geográfiai adatokból építi fel a regény helyszínét.

A két aranyhajszál cselekményszövésének központjában Dobos lovag áll. Jakiv Fedorovics Holovackij ruszin-ukrán folklorista Kárpát-Ukrán ballada gyűjtéséből származik többek között az a betyárballada, melynek hőse Oleszka Dovbus, kinek nemcsak neve, hanem tragikus sorsa is kísérteties hasonlóságot mutat Czóbel Dobos lovagjával.¹⁶ A hetyke betyárvezért Oleszka Dovbust, Zvinka nevű csélcsap szeretője árulja el és öleti meg. Őt is a férj lövi le, ahogyan a máramarosi Robin Hood-ot. A Máramaros vármegyei ruszin lakosok körében bizonyára ismert volt Oleszka Dovbus balladája, ami aztán ihletül szolgált Czóbelnek a meseregény megírásában, csak fel kellett fűznie, mit a szárított gombát. A hasonlat, mellyel a szerző több, mint hatvan éve élt, a Máramarosok apró falvaiban élő asszonyok jól bevált tartósító módszere. Kamráikban hosszú füzérekben lóg a télire eltett szárított gomba.

Jegyzetek

¹ CZÓBEL Minka: *A két aranyhajszál*. Bp., 1908.

² Lásd PÓR Péter: *Konzervatív reformtörekvések a századforduló irodalmában*. Justh Zsigmond és Czóbel Minka népiessége. Bp., 1974.

³ SZEPESI Attila: *A cédruspalota*. Holmi. 2000/2.

⁴ Dr. KISS Margit: *Czóbel Minka*. Bp., 1980, 236.

⁵ CZÓBEL Minka: *Hafia*. Bp., 1981.

⁶ FÉNYES Elek: *Magyar Geográfiai Szótára I*. Pest, 1851, 125.

⁷ CZÓBEL Minka: *Hafia*.

⁸ CZÓBEL Minka: *Pókháló*. Pécs, 2000.

⁹ Uo., 53.

¹⁰ CZÓBEL Minka: *Opálok*. Bp., 1903.

¹¹ Dr. KISS Margit: *Czóbel Minka*, 236.

¹² CZÓBEL Minka: *A két aranyhajszál*. Bp., 1908, 39.

¹³ Uo., 1.

¹⁴ S. BENEDEK András: *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Bp. – Beregszász, 1997, 7.

¹⁵ FÉNYES Elek: *Magyarország Geográfiai Szótára I*, 126.

¹⁶ DOMONKOS Sámuel: *Betyárok a tűznél*. Bp., 1959, 313-316.

KOVÁCS BODOR SÁNDOR

Ídőívek

Beszélgetés Varga Mátyással az Arcus Temporum fesztiválról

Varga Mátyás költő, gimnáziumi tanár, a Pannonhalmi Szemle szerkesztője, bencés szerzetes, a Pannonhalmi Kulturális Igazgatóság és a Bencés Kiadó vezetője. Ezúttal mint a Pannonhalmi Arcus Temporum Művészeti Fesztivál szervezője és ötletgazdája szólal meg. Az itt közölt interjú a salgótarjáni József Attila Művelődési és Konferencia Központban elhangzott beszélgetés részlete, rövidített, szerkesztett változata.

- 2012 augusztusában kerül sor a IX. Arcus Temporum fesztiválra. Honnan jött az ötlet, miért pont ilyen fesztivál, miért ez a metódus kedves számodra, Mátyás? Az látszik, hogy rendhagyó a program, de hogy mi ennek a filozófiája, szeretném, ha erről beszélne.

- Erről a kérdésről hosszan lehetne beszélni, a válaszomat a távoli múltban kell kezdenem. Az az életforma, amiben élek, és a Pannonhalmi Apátság is, bencés szerzetesség. A bencésségről azt érdemes tudni, hogy a nyugati egyházban a legősibb szervezett szerzetességet formálja. A hatodik századtól kezdődően létezik. A bencés hagyománynak van egy nagyon fontos eleme, mégpedig az, hogy olyan világból jön, ahol ez a világ még egyben van, az egyházszakadás előtti időkre vezethető vissza az értékrendje. Ha arról kell beszélnem, hogy számomra miért fontos a bencés lét, és miért fontos Pannonhalmat, azt kell mondanom, azért, mert olyan világot képvisel, amely nem töredezett részekre, és amelynek részei éppen ezért nem fordulnak szembe egymással. Hogy ez egész pontosan mit jelent? Azt szoktam mondani, hogy ez a rend egy genetikailag egységes világnak az emlékéből építkezik. Éppen ezért a monostorok a kora középkor kezdetétől mostanáig a találkozás tereként működnek. Ez már a rendalapító Benedek idején így volt.

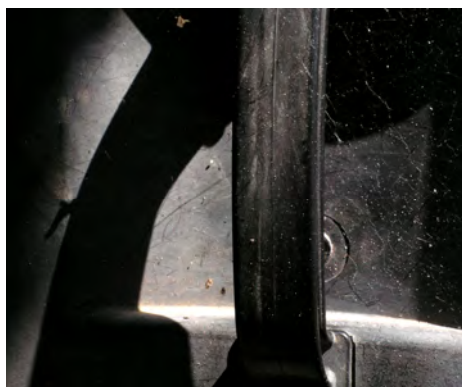
Az Arcus Temporum gondolata is ehhez kapcsolódik. Egy karakteres fesztivált akartunk létrehozni, mert Magyarországon nagyon sokféle rendezvény van, nagyon sok jó rendezvény van. Valami olyat szerettünk volna, ami jellemzi Pannonhalmát. Azt gondolom, hogy a döntés mögött ez a felfogás áll. A fesztivál neve Arcus Temporum, „ídőívek”. Arra gondoltunk, hogy nincs jelen múlt nélkül, nincs múlt jelen nélkül. Valamit a gyökereinkkel kezdeni kell, most, a jelenben. Nem menekülhetünk a gyökerekbe, mert az múltba révedés, káros. És nem vágthatjuk le a gyökereinket sem. A múlt azonban soha nem skanzen, a múlt mindig az újraolvasásnak, az újraértelmezésnek a terepe, dinamikus viszony, amely állandóan alakul. Nem megkövült dolog. A múltat újraéljük, újraolvassuk, újranézzük, újraértelmezzük, és amivel nem így vagyunk, az igazából halott viszony. Számomra, be kell valanom, a kortárs művészet egy fontos terület. Úgy gondolom, ami a kortárs mű-

vészetben történik, semmivel sem rosszabb vagy kevesebb, mint ami a korábbi évtizedek, évszázadok művészetében történt. Éppen ezért ez a fesztivál úgy működik, hogy a régit és az újat állítja párba, és ebből egy nagyon érdekes dialógus születik.

- *Hogyan működik ez a zenei program kapcsán?*

- Évről évre meghívunk egy kortárs zeneszerzőt, aki egyébként a világban vagy Európában élvonalbeli, de itthon kevésbé ismert. Az ő műveit állítjuk párba egy régi zeneszerző műveivel. 2011-ben a német a Helmut Oehring volt a vendég, Németországban a fiatal generáció egyik legizgalmasabb művésze. Oehring művei Beethoven darabjaival együtt szólaltak meg. A 2009-es fesztiválon Giya Kancheli grúz zeneszerző művei Johann Sebastian Bach alkotásaival volt párhuzamba állítva. Korábban az orosz-tatár Sofia Gubaidulina, az olasz Salvatore Sciarrino és az ukrán Valentin Silvestrov, a dán Bent Sørensen, később a svájci-osztrák Beat Furrer volt a fesztivál vendége.

Minden koncert két szerző műveire épül, amiből az is következik, hogy a kortárs zeneszerző egy nagyon komoly zenei időt kap, ahol az életművének egy jelentős keresztmetszete megmutatkozhat. A zeneszerzőknek mindig felajánljuk, hogy a kedves előadókik közül hívhatnak néhányat. Fontos számunkra, hogy a külföldi és magyar zenészek találkozzanak: a zeneszerző már a fesztivál előtt Pannonhalmára jön, hogy együtt próbáljon a hazaiakkal. A fesztivál eredménye az is, hogy a „hozott művek” bekerülnek a magyar koncertéletbe, az új, modern műveket megtanulják a magyar muzsikusok. Együttműködünk egy pozsonyi szlovák fesztivállal is, amely hasonló karakterű, mint a miénk. Hihetetlenül jó viszonyba kerültünk a szlovák muzsikusokkal, különösen Jozef Lupták csellistával – miközben a két ország között a feszültségek kiéleződnek, a fesztivál kereti között ennek nyoma sincs. Igazi barátság szövődött köztünk. A koncertek mellett kortárs színházi illetve táncszínházi produkciókat is láthat a közönség, illetve rendhagyó képzőművészeti kiállításokkal és rövidfilmek bemutatásával igyekszünk komplexé tenni az élményt. Összegezve: a fesztivál egy találkozás. Ünnepe. Olyan kevés ünnep van az emberek életében, és mi három intenzív ünnepi napot szeretnénk nekik adni minden évben. Aki eljön, új élményekkel gazdagodik. Azt szokták mondani, ez afféle profán lelki gyakorlat: a három nap alatt sok mindent végig lehet gondolni.

DEBRECENI BOGLÁRKA – MATITS FERENC

Helyi értékek országos mezőnyben

A Salgótarjáni Tavaszi Tárlat négy évtizede

Előzmények

A Salgótarjáni Tavaszi Tárlatok előfutárai az 1965-től kezdődően megrendezett Észak-Magyarországi Területi Szövetség tavaszi kiállításai voltak. Az I. Észak-Magyarországi Területi Képzőművészeti Kiállítás a felszabadulás 20. évfordulóján nyílt meg, a még befejezés előtt álló József Attila Megyei Művelődési Központ könyvtárában. Hazánkban április 4. állami ünnep volt a '80-as évek végéig, és Salgótarjában ehhez a piros betűs naphoz igazították a tavaszi megmutatkozások kezdetét. A kiállításon salgótarjáni, egri, sátoraljaújhelyi és nyíregyházi művészek szerepeltek.

Az 1965-ös kiállítási katalógus előszavát, illetve a Palócföldben megjelent kritikát dr. Aradi Nóra, az elmúlt korszakban jelentős pozíciókat elfoglaló művészettörténész írta, a kiállítást Baranyi Judit, a Múcsarnok művészettörténésze rendezte. A tárlaton 40 művész 121 alkotását – ebből 56 festmény, 56 grafika, 9 szobor és érem – tekinthették meg az érdeklődők. A kiállított művek témáját tekintve túlsúlyban voltak a munkás-, a parasztábrázolások, a tájképek, a családi ihletettséggű kompozíciók és az illusztrációk. Díjakat nem osztottak.

1966 tavaszán adták át a Szrogh György által tervezett salgótarjáni József Attila Megyei Művelődési Központot, melynek Üvegcsarnokában nyílt meg a II. Észak-Magyarországi Területi Képzőművészeti Kiállítás.

1967-ben a Nógrád megyei szervek „Munka-művészet” díjakat alapítottak a kiállításokon eredményesen szereplő művészek számára, a miskolci példa nyomán. Díjakat adott ki a Salgótarjáni Megyei Tanács, a Salgótarjáni Városi Tanács és a MESZÖV (Mezőgazdasági Szövetkezet). A nagydíjat a Salgótarjáni Megyei Tanács adományozta. A kiállítás anyagát később bemutatták Egerben, Miskolcon, Sátoraljaújhelyen és Besztercebányán, Salgótarján testvérvárosában is.

1968-tól a kiállításokat Kovács Béla szobrász, éremművész, a Múcsarnok munkatársa rendezte. Dr. Aradi Nóra szerepvállalása 1969-ig tartott.

Az 1970-es évi volt a VI. – egyben utolsó – Észak-Magyarországi Területi Képzőművészeti Kiállítás. A katalógus előszavát a kiállítás rendezője, Kovács Béla írta.

1968-ban szervezték meg Salgótarjában az első művészeti hetet. Ez a rendezvény idővel Művészeti Hetekké bővült, keretei között nyílt meg 1969-ben az üveg-művészeti kiállítás, a Szabadtéri Szoborkiállítás és az Országos Zománckészeti

Kiállítás, amely 1971-től Zománcművészeti Biennálévá alakult át. A Művészeti Heteket később két évente tartották meg, a program nyitórendezvénye a megújult képzőművészeti kiállítás lett, az 1971-ben először bemutatott Tavasz Tárlat.

A Tavasz Tárlatok

A kiállítás megújulását elsősorban úgy próbálták elérni, hogy meghívták a Salgótarjánhoz valamilyen formában kötődő nevesebb művészeket, akik Nógrád megyéből származnak, vagy akiknek munkái elhelyezésre kerültek a megyeszékhelyen.

A tárlatok indíttatásának politikai jellegéről tanúskodik, hogy a megnyitóbeszédet a Városi Tanács képviselőjében fellépők mondták, a díjazottaknak a hivatalos szervek küldöttjei nyújtották át a kitüntetések. A Városi és a Megyei Tanácson kívül a KISZ, a salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, valamint – egyre bővülő körben – salgótarjáni üzemek és vállalatok is osztottak díjakat.

A kiállító művészek száma az évek során fokozatosan növekedett, a rendezvény iránt egyre jobban érdeklődött az országos kritika is. A *Palócföld* rendszeresen tudósított a kiállításokról.

1972-től folyamatosan jelentkezett a Tavasz Tárlatokon a Salgótarjában felnövő művészgeneráció, a korabeli kritikusok felfigyeltek Földi Péter, Hegedűs Morgan, Hibó Tamás, Mustó János és Szujó Zoltán munkáira.

1973-ban a kiállítók között megjelent az első iparművész, Mészáros Erzsébet, gobelinjeivel. Ekkortól fokozatosan bővülni kezdett a Tavasz Tárlaton kiállító iparművészek és kiállított munkáik száma. A salgótarjáni rendezvény egyre fontosabb országos esemény lett. A budapesti Múcsarnokban rendezett országos tárlatokon kívül, 1954-től működött Hódmezővásárhelyen az Őszi Tárlat, 1957-től Békéscsabán az Alföldi Tárlat, majd hamarosan a szegedi és a debreceni nyári tárlatok is elindultak. A magyarországi tárlat-rendszerbe 1970-ben kapcsolódott be Miskolc városa, ahol téli tárlatokat rendeznek.

A salgótarjáni tavasz kiállítások történetét vizsgálva, 1975-ben két fontos újdonságra figyelhetünk fel. A Felszabadulás 30. évfordulójára felszabadulási pályázatot hirdettek, a pályázatra munkákat beküldő művészeket külön díjazták. A másik változás, hogy az előző évi, IV. Tavasz Tárlat nagydíjasának, Lóránt János festőművésznek kamara kiállítása nyílt a József Attila Megyei Művelődési Központ különtermében. 1975-ben rendezték tehát az első kamara kiállítást, ezt követően rendszeresen *kamaráztak*.

Az 1977-es évben újabb programmal egészült ki a tavasz tárlat megnyitóünnepsége, az ún. Aranydiplomák kiosztásával, melynek gyakorlata a mai napig él. Aranydiplomát kaphatnak „azon művészek, akik tevékenyen kapcsolódtak be a város közművelődési tevékenységébe, illetve köztéri, murális alkotásokkal gazdagították Salgótarját.” (Nógrád, 1977. április 5. sz.) Az első évben Somogyi József, Varga Imre és id. Szabó István szobrászművészek, Blaski János festőművész, Kerényi Jenő (posztumusz) és Czinke Ferenc grafikusművész kaptak Aranydiplomát.

Az érdeklődés lanyhulásának elkerülése érdekében 1979-ben országos szintűre bővítették a meghívott kiállítók névsorát. Már nemcsak megyei, vagy Nógrádhoz kötődő alkotók állítottak ki tehát, hanem minden olyan művész beküldhette munkáit, aki felkérést kapott. A szelekciós feladatkör ellátására 1978-ban megalakult a Tavaszi Tárlat előkészítő bizottsága, tagjai választották ki a pályázók közül az általuk érdemesnek tartott művészeket. 1979-ben a megszokott 2-300 beérkező pályamunka helyett a bizottság tagjai 723 mű közül jelölték ki a bemutatásra kerülő alkotásokat. A zsűri 136 alkotó 236 művét ítélte kiállításra méltónak, a mennyiség azonban nem ment a minőség rovására. Túlsúlyba kerültek a grafikák, a kiállított munkák között 108 grafikai, 60 festészeti, 54 szobrászati és 14 iparművészeti tárgy szerepelt.

Az 1980-as tavaszi tárlat kétszeresen is jubileumi kiállításnak számított. Az ország a Felszabadulás 35. évfordulóját ünnepelte, és ez volt a 15. expo az első észak-magyarországi területi kiállítás óta.

Az 1981-es év ismét fontos a rendezvénysorozat életében. A tavaszi tárlatok helyszíne ekkor került át az újonnan, 1980-ban felépült Nógrádi Sándor Múzeum épületébe. Ezenkívül '81-től már nem szerepeltek iparművészeti tárgyak a kiállításon. A tárlatok időtartamának meghosszabbítása is ehhez az esztendőhöz köthet. Míg korábban április 4-től május 1-ig, illetve 2-ig tartottak a bemutatkozások, ekkortól május végéig lehetett megtekinteni az alkotásokat.

A '80-as évektől kezdett megjelenni a tárlatokon a fiatal művészek azon generációja, amely már az „új művészet” képviselőjének tekinthető, közülük többen azóta is rendszeres kiállítók. 1985 után jelentkezett például Csemniczky Zoltán, Olajos György, Gaál József.

1990 után fokozatosan csökkent a régi „vezető művészek” szerepe, olyanoké, mint például Czinke Ferenc. Egyre nagyobb teret kaptak a fiatalabb nemzedék tagjai, többek között Bakos Ferenc, Fürjesi Csaba, Kalocsai Enikő, Adorján Attila.

Visszatérve a korábbi évekre, érdemes felidézni az 1981-es tavaszi tárlat „botrányát”. A felháborodás tárgyát Földi Péter *Előre magyarok!* című műalkotásának a kiállító teremből való eltávolítása képezte. A festmény reprodukciója benne maradt a katalógusban, mert új prospektus nyomtatására nem adódott lehetőség. Vagyis, a zsűri jóváhagyta a kép kihelyezését, az ellenőrző politikai szervek viszont túlságosan provokatívnak találták a kivont karddal lóháton ülő, vonuló '48-as huszárokat, a műalkotás felszólító jellegű címét. Az eset bekerült a *Stúdió '81* művészeti műsorba is. Földi Péter festőművész nyilatkozata szerint semmiféle politikai töltete nem volt a festményének, gyermekeinek a játéka ihlették meg őt.

1982-ben indult Salgótarján új művészeti rendezvénye, az Országos Rajzbiennálé. A grafika egyik alműfaja mellett nem csupán azért döntöttek a szervezők, mert ennek még nem volt befogadó helye, hanem azért is, mert az egyedi rajz viszonylag olcsó technika, sok készül belőle, emellett kiállítása, szállítása, tárolása egyszerűbb, könnyebb és olcsóbb, mint más művészeti ágak termékeié. Mindezekon túl, egyedi rajzok nagy számban szerepeltek a korábban megrendezett Tavaszi Tárlatokon, így a salgótarjáni múzeum ezekből rendelkezett a legnagyobb gyűjteménnyel. A Nógrád Megyei Tanács '82-ben vásárolt Mihályfi Ernő kollekciójából is, a közgyűjteménybe került több mint 800 tétel jelentős részét ugyancsak

rajzok képezik. Ekkor, a XII. Tavasz Tárlat évében, egy újabb jubileumot is megélt a megyeszékhely lakosai, Salgótarján várossá nyilvánításának 60. évfordulóját.

Az 1983-as Madách-émlékév volt. Madách Imre születésének 160., *Az ember tragédiája* című munka színpadi bemutatójának 100. évfordulóját ünnepelték. Már korábban is, minden évben emléklappal jutalmazták azokat a szakembereket, akik jelentős eredményeket értek el a Madách-kutatásban, az évfordulókon külön Madách pályázatot hirdettek a képzőművészeknek. 1983-ban a tavasz tárlat keretei között meghirdetett pályázatra 19 művész adta be alkotását. Czinke Ferenc lett a nagydíjas, *Lucifer I – III.* sorozatával. A vegyes technikával készült grafikák jelenleg a Salgótarjáni Polgármesteri Hivatal Czinke Ferenc Emléktermében láthatók, Czinke *Koskirály*aival együtt.

1984-től kezdve a kuratori feladatkört Rideg Gábor művészettörténészről a múzeum munkatársa, Práknalvi Endre vette át. A díjazottak listája bővült, '84-ben már 17 díjat osztottak ki.

1988-ban ismét kiemelten sok munka érkezett a Tárlatra, a zsűri 437 mű közül választhatott, amelyeket Bereczky Lóránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója ajánlott a közönség figyelmébe.

1989-től a Nógrádi Sándor Múzeumnak új művészettörténésze lett, Halászné Szilasi Ágota, 1995-ig ő rendezte a kiállításokat. '89-ben nagyon lecsökkent a kiállításra jelentkező művészek és a beküldött alkotások száma, mégis, mintegy 54 alkotó 90 munkáját tekinthette meg az érdeklődő közönség.

Az őszi rendszerváltás után, új politikai körülmények között próbálták magukat a rendezők az elmúlt rezsimet jellemző tendenciáktól függetleníteni. A Tavasz Tárlat kezdetének időpontja megváltozott, elszakadt április 4-étől. A megnyitó napja március 31-ére esett, a rendezvény időtartama pedig még inkább kitolódott, a kiállítást május 28-ig látogathatták. A díjak száma 9-re csökkent, az üzemek, vállalatok mint mecénások, kisebb létszámban képviseltették magukat. A Miskolci Galéria azonban 1990-ben új díjat alapított, melyet Földi Péter vehetett át. Tekintettel a körülményekre, a Miskolci Galéria 1993-ig adott át díjakat.

1991-ben a szocialista kultúra addig domináns, tabunak számító értékeivel szemben erősödött a kritika. Megkérdőjeleződött és egyszersmind elutasításra került minden egyes, az elmúlt rendszer szolgálatában állt, illetve álló kezdeményezés, eszmeiség, intézményrendszer. A '91-es tárlat megrendezése bizonytalanná vált. Végül úgy határoztak, hogy az eseményt két évente tartják meg, a tárgyévben az őszi-téli időszakban, 1991. november 16. és 1992. január 6. között.

A társadalmi-politikai helyzet megváltozásával a gyárak és üzemek támogatási rendszere, valamint az állami mecénatúra és a művészeti irányítás gyökeresen átalakult.

Az 1993-as tavasz tárlat ismét tavasz időszakra esett, a szervezők a VII. Tarjáni Tavasz fesztiválsorozatba illesztették be. A Tarjáni Tavasz fesztivál a Művészeti Hetek folytatásaként létesült, 1984-ben.

A kiállítások ekkortól kezdve egyre több helyet adtak a modern művészeti tendenciáknak, a fiatalabb korosztály képviselőinek. Új díjakat létesítettek: a Magyar Honvédség, a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség, a Nógrádi Történeti Múzeum (a Nógrádi Sándor Múzeumot időközben átnevezték), a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete (1997-től), a Művészeti és Szabadművelődési Ala-

pítvány (1999-től), a Magyar Grafikáért Alapítvány, a Magyar Gyakorló Művészek Szövetsége. 2005-ben a Nógrádi Történeti Múzeum szakmai különdíjat alapított. A korábbi díjalapítók közül a Balassagyarmati Önkormányzat, Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata, Nógrád Megye Közgyűlése és Borsod-Abaúj-Zemplén megye Önkormányzata továbbra is helyt állt. Megnövekedett az alapítványok, a civil szféra művészettámogató szerepe, míg a vállalatok mecenatúrája tovább csökkent.

1997-től szlovákiai művészek is megjelentek a tárlatokon. Besztercebányával (Banská Bystrica) továbbra is fennmaradt Salgótarján testvérvárosi kapcsolata, a '80-as évek végétől a közép-szlovákiai művészekkel meglévő intenzív összeköttetés mégis folyamatosan csökkent, aztán elhalt. Megszűnt az Intersymposion kiállítás-sorozat is. A szlovákiai művészek '97-es jelentkezése tehát pozitív tendenciaként értékelhető, ám joggal merült fel a kérdés, hogy vajon a legkiválóbb művészek érkeztek-e onnan a salgótarjáni seregszemlére.

1999 a XXV. jubileumi Tavasz Tárlat éve volt, ennek örömeire elkészült az első színes katalógus. A kiállítás-sorozathoz a múzeum a későbbiekben is színes prospektusokat adott ki, egészen a legutóbbi időszakig.

2001-től a tárlatok még hosszabb ideig tartottak, mint korábban, a XXVI. Tárlat például áprilistól szeptember végéig. A kiállítás ideje kitolásának bizonyosan szervezési, anyagi okai voltak, hiszen a váltakozva megrendezett programok, a tavaszi tárlat (áprilistól szeptember végéig) és a rákövetkező évben a rajzbiennálé (októbertől a következő év márciusáig) anyaga jól kitöltötte a kiállítási programot. A két időpont közötti időszakban kisebb volumenű, kisebb költségvetésű kiállításokat rendezhetett a múzeum. A helyi érdeklődés a társadalmi változások következtében, a megélhetési nehézségek fokozódásával párhuzamosan, folyamatosan csökkent a múzeum kiállításai, programjai iránt.

2003-tól az állami szervek újból kezdtek nagyobb gondot fordítani a kultúra támogatására. A 2003-as tavaszi tárlat köszöntőjét, a hagyományokhoz híven, Salgótarján Megyei Jogú Város képviselőtestületében az alpolgármester tartotta. Kiemelte annak a fontosságát, hogy ez a kulturális tradíció a művészet-finanszírozási gondok időszakában is fenn tudott maradni, és elmondta, hogy a tárlatot tartja a Tarjáni Tavasz programsorozat legkiemelkedőbb eseményének. Annak is hangot adott, hogy Salgótarján újbóli fellendülését elképzelhetetlennek tartja a kultúra, a szellem, a művészet fejlődése és támogatása nélkül. Prokai Gábor, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus osztályvezetője, megnyitóbeszédében azt hangsúlyozta, hogy „a tárlat legfontosabb és talán legértékesebb jellemzője, hogy az alkotások művészi világlátásból és nem megfelelési kényszerből születtek.”

2011-ben 40 éves a Tavasz Tárlat

Az évforduló alkalmából K. Peák Ildikó művészettörténész *A Tavasz Tárlat 40 éve* címmel május 16. és 25. között kiállítást rendezett a József Attila Művelődési és Konferencia Központ üvegcsarnokában, ahol az egykor a tavaszi tárlatokon szereplő művészek azon alkotásait lehetett vizsgálni, amelyek a Nógrádi Történeti Múzeumba kerültek. Az érdekes, tanulságos anyagot Lóránt János Demeter festő-

művész és Földi Péter festő- és szobrászművész egyértelmű dominanciája jellemezte.

Az évforduló kapcsán késztetést éreztünk arra, hogy a korábbi tavaszi tárlatok katalógusait ismét kézbe vegyük. A jobbára négyzet alakú katalógusok címlapján évtizedeken keresztül Kerekes László grafikusművész grafikái szerepeltek. Az első kiállításához mellékelt kiadvány fedelét azonban az akkor a városban élő Lóránt János *Bábjátékosok* című – manapság mosolyt ébresztő, szocreál-parafrazis – festménye díszítette. A negyvenéves katalógusban lapozgatva, az Alföldre települt és újabban nagyapjának Demeter nevét is használó Lóránt Jánoson kívül az alábbi, ma is aktív művészek neveit olvashatjuk: Bakallár József, Fábíán Gyöngyvér, Mészáros Erzsébet, Mustó János, Réti Zoltán, Kerekes László, Kő Pál és Varga Imre.

A fenti névsorban szereplők közül – a két szobrász kivételével – valamennyi művész nógrádi kötődéssel rendelkezik, közülük jelenleg azonban csak hárman élnek a megyében.

Elgondolkodtató, hogy a fenti névsorból négy évtized múltán vajon miért csupán Lóránt János Demeter Munkácsy-díjas festőművésztől látható mű a 2011-es múzeumi tárlaton. A salgótarjáni tárlat nagydíját 1974-ben és 1978-ban, minisztériumi díját 2009-ben kiérdemlő Lóránttól a XXXI. Salgótarjáni Tavaszi Tárlaton *Egy slukk* című szomorkás hangulatú festmény látható. Szereplése azért is öröndetes, mivel a kiállításon együtt lehet a képzőművészeti és zenei tehetséget egyaránt mutató, ez alkalommal impulzív tűzzománcműkével jelentkező Gressai Ferdinándal, akiről a helyiek tudják, hogy a mester unokája. Nem vesszük el Czeizel Endre professzor kenyerét, aki kiterjedt genetikai kutatásokat folytat jeles képzőművészek tehetségének öröklődése tárgykorban, de említenünk kell, hogy a több művészt is felmutató Lóránt-Presits-Gressai művészcsaládon kívül Nógrád megyében több, a művészi talentumot átörökítő család is létezik.

Elsőként említsük az I. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat egyik kiemelkedő művészt, id. Szabó István Kossuth-díjas, őstehetségű fadaragó-, szobrászművészt, akinek fia, a jelenleg Budapesten és Benczúrfalván tevékenykedő ifj. Szabó István, Munkácsy-díjas szobrászművész, unokája pedig a Budapestre származott Lengyel András, Munkácsy-díjas festő- és grafikusművész.

Másodjára szóljunk a 40 éve rendezett kiállításon részt vevő Mészáros Erzsébet textilművészeiről, akit manapság G. Mészáros Erzsébet Emma néven ismerünk. Leánya, a Győrött élő Géczy Nóra szintén művészi ambíciókkal rendelkezik, tehetségét festményei, érmei hirdetik, Salgótarjántól Sopronig.

A fenti vonatkozásban Földi Péter Kossuth- és Munkácsy-díjas művészeiről is feltétlenül említést kell tennünk. A Somoskőújfaluban élő művész nevével – a salgótarjáni tavaszi tárlatok történetét áttekintve – az 1973-ban megrendezett 3. tárlat katalógusában találkozunk először, ettől kezdve rendszeresen szerepel a tárlatokon. Földi Péter a salgótarjáni tavaszi tárlat nagydíját 1979-ben, 1993-ban, 2007-ben, egyéb díjait 1982-ben, 1985-ben, 1987-ben, 1989-ben, 1993-ban, 1995-ben, 1997-ben, 2003-ban, 2005-ben vitte haza. Fia, Földi Gergely (1978) festőművész 2000 óta állít ki az országos jelentőségű tárlatokon, eredményesen: 2006-ban a Salgótarjáni Rajz Biennálé díját, 2008-ban a szintén a salgótarjáni múzeumban rendezett 400 cm² kiállítás díját, míg idén a Salgótarjáni Tavaszi Tárlat Nemzeti Erőforrás Minisztériuma-díját nyerte el. Az egri főiskolán és a budapesti Képzőművészeti Egyetemen

diplomázott Földi Gergely munkáiban a hétköznapjaink részét képező, illetve a létűnőben lévő világ közlekedési, technikai eszközeit, jelképeit ábrázolja, hangsúlyosan túldimenzionált, naturalista előadásmódban. Hol teherautónak, markológépnek, rezsónak, konvektornak, kazánnak, kapcsolótáblának állít örök emléket festményein, hol pedig – mint idei díjnyertes alkotásán – egy viharvert üstháznak. Míg a holland festészet aranykorának számító 17. században a mesterek csendéletein drága üveg, nemesfém tárgyak, bútorok, szőnyegek, fegyverek és egyéb raritások tűnnek fel, addig Földi Gergely 400 évvel később hasonló, ihletett vanitas-érzéssel örökíti meg a fogyasztói társadalom által túlhaladott, kimustrálásra váró, de általa szeretett tárgyait.

A 2011-es tavaszi tárlat Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatának nagydíját a Pécssett élő, a pécsi főiskolán végzett, magát a Zebegényi Szabadiskola nyári kurzusain Gyémánt László és Hincz Gyula festőművészek által továbbképző, Bükkösi Kálmán (1950) festő- és grafikusművész nyerte el. A salgótarjáni rajzbienálékon a '80-as évek elején ismételtén, majd 2006-ban újfent szereplő művész jelentős országos és külföldi kiállítási tapasztalatokkal rendelkezik. A konstruktív művészet pécsi hagyományait expresszív módon adaptáló, továbbfejlesztő alkotóművész töredékes tájrészleteket ábrázoló vásznaira, mint a tárlaton látható *Fönt* című festménye esetében is, a komplementer színek alkalmazása a jellemző. A művész Csehországban egyszer, Boszniában több alkalommal járt művésztelepen. Vályi Péter (1986) képzőművész érdemelte ki a tárlat Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése által adományozott díját. Az egri főiskola képi ábrázolás szakán 2010-ben diplomázott, és jelenleg ott vizuális és környezetkultúra tanári szakon továbbtanuló Vályi Péter alkotásaival 2005-óta találkozhatunk országos és külhoni tárlatokon. Az erdélyi származású művész munkái többször szerepeltek erdélyi, illetve indiai kiállításokon. 2007-ben több elismerést is kapott: Észtsországban a „*Könyv objekt*” pályázat fődíjasa, Egerben „*A szív képei*” pályázat 1. helyezette, Salgótarjánban a Tarján Tarkán Társaság „*Egy szebb belvárosért*” team-pályázat 2. helyezette lett. Az utóbbi években performance-szal, video- és installációművészettel is foglalkozva, ezzel párhuzamosan fejti ki festészeti munkásságát. A Salgótarjánban tavaly díjazásban részesült *Hatoankét szignó* című festménye szürke háttér előtt fekete kalligráfiát alkalmazó konceptuális alkotás. Más munkáinál piktogramok vagy hétköznapi jelek adják a kompozíció fő motívumát. Vályi Péter az elmúlt években a miskolci, a gyergyószárhegyi, a szegedi, a noszvaji, a koppánymonostori és több indiai művésztelep munkájában vett részt.

A tárlaton könyvjutalmat Veréb Veronika karancslapujtői művész kapott, *Elvadult táj* című képéért. Az egri főiskola friss végzőse, aki 2009-ben *Rendes ház* című festményével szerepelt a Tavaszi Tárlaton, ezúttal magaslati nézőpontból egy téli tájat ábrázol jó érzékkel és meggyőző festőiséggel.

A 2011. május elején, a Tarjáni Tavasz városi művészeti fesztivál keretében a Nógrádi Történeti Múzeumban megnyílt, és augusztus 27-ig nyitva tartó tárlaton látott alkotások között örömmel fedeztünk fel korábbi díjazottakat is. Olajos György, a XXIV. Tavaszi Tárlat nagydíjasa, három nagyméretű, erőteljes munkát küldött a kiállításra. Krajcsovics Éva, a XXVI. és XXIX. tavaszi tárlatok nagydíját elnyerő művész, a *Szoba* című finom fényviszonyokat mutató, meghitt hangulatú festményét állította ki.

Birkás Babett, a korábbi tavaszi tárlat nagydíjasa, technikai okokból nem rendezhetett a korábbiakban megszokott módon a múzeum földszinti Kistermében önálló kiállítást, ugyanis abban Holtság Károly üvegfestő ólomüvegmunkáiból rendeztek időszaki bemutatót. A tehetséges salgótarjáni képzőművész a somoskői várat feldolgozó, hét műből álló *Színvár* című kamaratárlata az emeleti falambériás kiállítóterem egyik falsíkján nyert elhelyezést.

2011-ben, majdnem rekordot döntve több mint 500 alkotás érkezett kiállításra, de sajnálatos módon a beadott anyagnak csupán egy része kerülhetett a csökkentett kiállítási lehetőség miatt bemutatásra. A múzeum két emeleti, időszaki kiállítások rendezésére használt, egyenként 300 m²-es kiállítótermében többek között Kopasz Tamás, Kovács Albert, Lévy Jenő, Lenkey-Tóth Péter, Luzsicza Árpád, Nagy Gábor, Nádas Alexandra, Sóvárad Valéria, Stefanovits Péter, Lous Stuijzfand, Széri-Varga Géza, ifj. Szlávics László, Szentgyörgyi József, Szepessy Béla, Szilágyi János, Vén Mária, Váli Dezső nevével találkozhatunk.

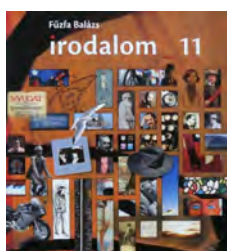
Az említett salgótarjáni művészekon kívül a várost B. Gedeon Hajnalka, Fürjesi Csaba, Gelencsér János, Kalocsai Enikő alkotásai képviselték. A szécsényi művészek közül Bakos Ferenc *Fény-csend III.* festményét és Bakos Tamara vasszobrát állították ki, míg a füleki Balázs Alfrédől a *Cantata metaphisica* című konstruktív festményt. Feltűnt, hogy 2011-ben balassagyarmati alkotótól nem szerepel a tárlaton egyetlen munka sem, Egerből pedig egy azonos témát sztereotip módon feldolgozó alkotásokkal sikerre áhító rajzsakkör tagjai próbáltak – eredménytelenül – kiállítási lehetőséghez jutni. Az egri művészek közül F. Balogh Erzsébet *Hagyaték II.* című nagyméretű, expresszív festményét és Borgó György *Maya* képét láthatja a közönség. Nyíregyháza művészetét Balogh Géza, Székhelyi Edit és H. Németh Katalin egy-egy munkája reprezentálja. Anyagi okokból a múzeum nem a megszokott, képes katalógust mellékelte a kiállításához, csupán egy szerényebb, a kiállított művek lajstromát és adatait tartalmazó, néhány képpel ellátott kiadvány megjelentetésére nyílt lehetőség.

TARJÁN TAMÁS

Emelt fokonFűzfa Balázs: *Irodalom 09-12.*

Nem mondhatom magam a középiskolai magyar irodalom tankönyvek szisztematikus gyűjtőjének, de elég szép számú kiadvány van birtokomban. Az 1945 utáni legelső a középiskolák I. osztálya számára készült a vallás-és közoktatási miniszter rendeletére, a Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat gondozásában, 1949-ben. Az Országos Neveléstudományi Intézet Tankönyv Osztálya irányításával megalkotott könyvet nem akármilyen nevek – akkori fiatalok – jegyzik: Trencsényi-Waldapfel Imre, valamint Fónagy Iván, Király István, L. Kovács Ágnes, Lengyel Béla, és (a ma is élő, kilencvenegyedik életévében új tanulmánykötetet publikáló) Szilágyi János György. Trencsényi-Waldapfel a pesti bölcsészkaron első tanárim egyike lett, Király másfél évtizeden át tanszékvezetőm a budapesti bölcsészkaron, Kovács tervezett néprajzi szakdolgozatom témavezetője, Lengyel egy időben pártfogó barátom – de a tankönyvről soha egyikükkel sem váltottam egy szót sem. Pedig a bő hetven oldalt kitevő Petőfi-fejezet (Király), a még terjedelmesebb *Gorkij és kora*, benne *A tőke* részletével, Lenin-szövegekkel, Sztálin esküjével (Lengyel), *A görög irodalom szemelvényeinek tematizáltsága* (Trencsényi-Waldapfel) sok kérdést felvetett.

Fellapozhatnám saját gimnáziumi magyar irodalmi tankönyveimet és szöveggyűjteményeimet, Kanizsai-Nagy Antal munkáit, melyeket (a budapesti piarista gimnáziumban, 1963 és 1967 között) hatalmas kihagyásokkal és sűrű betoldásokkal tanultunk. Legnagyobb szakirodalma a magyarországi „tankönyvháborúnak”, a Bojtár Endre, Horváth Iván, Szegedy-Maszák Mihály, Szörényi László, Veres András, Zemplényi Ferenc nevével fémjelzett sorozatnak kerekedett: az ő könyveikhez kötődött a tartalmi, szemléleti és metodikai megújítás érdeme a 20. század második felében. Nem feledkezhetem meg a Mohácsy Károly- (és Vasy Géza-) féle könyvek széles hatósugaráról, közkedveltségéről és további más (alkalmanként regionális vagy specifikus keretek közt jelen levő) vállalkozásokról sem. Jómagam az 1990-es évek végén kóstoltam bele a tankönyvírásba, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán alakult tankönyvíró munkaközösség (illetve szerkesztőbizottság) felkérésére, Sipos Lajos felelős szerkesztése mellett. A nyolcosztályos általános iskolák 7. és 8. és a hatosztályos középiskolák 1. és 2. osztálya számára egyként ajánlott két tankönyv, a hozzájuk tartozó két szöveg-

gyűjtemény és a 12-13 évesek tankönyvének alkalmazását segítő tanári kézikönyv látott napvilágot, az utóbbinak a párdarabja már nem, bár összességében a sorozat nagyobb része tető alá került, sőt alternatív könyvek is keletkeztek.

Nem kívánom Fűzfa Balázs *Érettségi-központú irodalomkönyvek műszövegekkel* jelölésű, a Krónika Nova Kiadó által közrebocsátott, az évfolyamot 09-től 12-ig számozással feltüntető kitűnő *Irodalom* tankönyv-opusait a fentiekkel vagy más kiadványokkal összehasonlítani (ehhez társadalom-, irodalom- és pedagógia-történeti kitekintésű, terjedelmes disszertációra, tankönyv-konferenciára lenne szükség), csupán futólag rávilágítok bizonyos vonatkozásokra. A szerzőnek az egyszemélyes és a munkaközösségi megalkotású két tankönyv-alaptípus, tankönyvcsalád közül az előbbinek a létrehozására volt bátorsága és nyílt lehetősége. Négy tankönyve egyben szöveggyűjtemény is (erről később még ejtünk szót). Iránytűje nem egy felettes tudományos orientáló közösség, nem szakosodott kiadói szerkesztőség, nem is határozott politikai arcélű minisztériumi részleg volt (mindhármat jellemzi az oktrojáló szándék vagy kötelezettség), hanem az OM-kerettanterv 28/2000, szükség esetén kiegészülve egy-két hasonló iránymutatással (végül is összességében három alapidokumentum a mérvadó). A 2008 és 2010 között – a magasabb osztályos könyvektől időrendben „lefelé” – megjelent művek lektora Kerber Zoltán, felelős szerkesztője Fábíán Teréz, tipográfusa-designere Szabó László, felelős kiadója Sz. Kuncze Magdolna, a Krónika Nova ügyvezető igazgatója.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem docense, az 1958-ban született irodalomtörténész, kultuszkutató, fő szakte-

rületét tekintve Ottlik Géza életművének egyik legjobb tudója és értelmezője, a páratlanul koncepciózus és fáradhatatlan irodalomszervező, Fűzfa Balázs nem a különféle iskolatípusok (négy plusz nyolcosztályos, hat plusz hatosztályos, nyolc plusz négyosztályos) felől indulva célozta be tankönyveit. A 09, 10, 11, 12 számozás egyértelművé teszi: az érettségi előtti utolsó négy osztály irodalomtatásának tankönyvi eszköze készült el. A sorozat – mint láttuk, külön is kiemelten – érettségi-központú. Struktúráját a középiskolai munka legmagasabb, összegző, egyben valószínűsíthetően a jövőbe kapcsolódó pontja, záró eseménye határozza meg. A tankönyvek fejezetei a középszintű érettségihez elengedhetetlenül szükséges törzsanyagot normál betűkkel szedett főszövegben, az emelt szintű érettségihez tartozó szövegrészeket vékony bordó kerettel kiemelve közlik. A *Kedves Tanárok és Diákok!* megszólítású bőséges bevezetők minden tematikai, metodikai és egyéb kérdésben pontosan, világosan és meggyőzően igazítanak el. Egyik kötet éléről sem hiányzik a tankönyvíró barátságos fényképe, így a kötet használója nem „arctalan” könyvet kap ilyen értelemben sem: tudja, ki van a segítségére.

A koncepció a 12-es könyv közreadása óta természetesen nem változott, noha finomult. Tárgyát a tankönyv-együttes *irodalomtörténésnek* fogja fel. Tudatos újszerűsége abban áll, hogy „A megszokott, egyenes vonalú – irodalomtörténetre alapozott – szerkezet helyett koncentrikus körökben szerveztük meg a tananyagot. Ez alapvetően azt jelenti, hogy egy-egy téma, szerző vagy mű, probléma többször is előkerülhet, akár más-más vonatkozásban is. Elsődleges szempontnak az irodalom »egyben« és mindig egyszerre való lé-

tezését tekintjük, ezért mindenekelőtt a különböző jelenségek mögötti összefüggéseket szeretnénk megragadni”.

A négy könyvet a jelen keretek nem engedhetik „lapról lapra” tanulmányozni, mérlegelni, pedig megérné (ebben az örömben, felelősségben, kalandban a tanár és a diák, s az esetleges olvasó lubickolhat). Néhány általános jegyre hívjuk fel a figyelmet, nem farkarkodva az indokolt elismeréssel, de nem rejtve véka alá a problematikus kérdéseket sem.

A különféle, cseppet sem mellékes kiegészítő részek fölé növe a 09 az *Irodalom a kezdetektől az 1700-as évekig* fejezettel adja meg alaphangját (itt még nem kerül elő a később összefogó érvényű *beszédmód* szakkifejezés, pedig előkerülhetne az egységesség érdekében). A 10 *A kora modernség beszédmódjait* fogja át (1700-as évek–1857 – szükségképp a felvilágosodás és a romantika túlsúlyával, a kora modernség terminusát nem a legszokásosabb értelemben véve). A 11 *A klasszikus modernség* (1857–1910) és az *avantgárd* (1910–1930) *beszédmódjai* alá szerveződik (helytelen lenne a képzet, hogy az avantgárd felváltotta a klasszikus modernséget). A 12-nek a tárgya *A késő modernség* (1930–1960) és a *posztmodernség* (1960–) *korának beszédmódjai* (ebben az esetben az a látszat mutatkozik, mintha a posztmodernség még lényegszerűen nyitott korszak lenne).

A tanuló számára jobbára elsőként és legközvetlenebbül megragadható személyi fejezetek a *Portrék*. A teljes korpusz Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós, Pilinszky János, Márai Sándor, Ottlik Géza, Weöres Sándor alkotói arcképet nyújtja. A nagyobb kali-

berű *Életmű*-összefoglalásokban Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila kapott helyet (amennyiben az egykori „Petőfi-Ady-József Attila-fővonal” elméletének *fővonal* szava még nem kompromittálódott teljesen, akkor ez esetben e hat név által képződik meg a fővonal. Hat *költő* nevében. Ezen nem változtat, hogy valamennyien írtak prózát, többen elsőrendűt, sőt: Kosztolányinak manapság inkább az epikáját szokás honorálni). A portretizálás érintőlegesebb formáit öleli fel a *Látásmód* terminusa, melynek révén Zrínyi Miklós (közvetetten), Jókai Mór, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kassák Lajos, Örkény István, Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Domokos, Kertész Imre jut térhez. *A kortárs irodalomból* szegmenseiben Orbán Ottó és Parti Nagy Lajos neve a leghangsúlyosabb (tipográfiai nyomatékossítással is). Másutt – és „rovaton kívül” – még sokan szerepelnek (Janus Pannoniustól Illyés Gyulán át a határainkon túl tevékenykedő alkotókig; fájón hiányzó neveket azonban majd hógynem bárki tudna említeni). Akár mértéken felül is jelen lehetnek a fősodorba e keretek közt nem tartozó kiválóságok. Így a formaművész Kovács András Ferenc, akitől indokolatlanul sok mű s akiről indokolatlanul sok fénykép kapott helyet (09/182. o.: egy oldalon nyolc fénykép és egy Balassi/Rimay-parafraízis; 11/251. o.: egy fénykép és a *Babitsolás* stb.). Ezek persze „elit” közlések, de a könyvsorozatba meglepően gyenge szemelvények, illetéktelen kezek alig-irodalmi betűvetései is bekerülhettek, s a szakmai, kritikai hivatkozások, faksimilék sem mindig a legszerencsésebbek. Ám ne szóljon egy szót sem a recenzens, aki maga is felbukkan egy utalásban.

Szembeszökő - a prózaírók viszonylagos visszaszorulása mellett -, hogy drámaírókat, drámákat szinte hiába kerestünk volna az eddigiekben. Fűzfa vitatható, ugyanakkor frappáns döntéssel váltakozó című *Színház és dráma, Színház- és drámatörténet, Színház* részeket kreált. Ezzel indokoltan nyomtatékosítja, hogy nem rövid időszakokban a színházművészet alakulásának alapfeltétele volt a drámaírás minősége, trendje - viszont a drámai műnemet részint kiveszi elsődleges, irodalmi közegeből, illetve a színházat nem csekély részben mint a dráma-megjelenítés művészetét körvonalazza. A döntés praktikussága méltánylandó és különféle módokon alá is támasztható (ugyanennyire meg támadható), de az sem kérdéses: például Madách Imrének inkább Arany János, sőt Jókai Mór mellett lenne a helye, illetve a sokak által nem is elsősorban színműként, hanem drámai költeményként aposztrofált *Az ember tragédiája* igencsak megtévesztően sorolódik az ibseni analitikus drámát, a csehovi „drámaiatlan drámát” taglaló elemzést követő fejezetbe. A 20. századi körképben dráma és színház útja megnyugtató teoretikus kifejtés nélkül külön is válik, s - többek között - Bertolt Brecht epikus színháza színházfelfogásként, színházelméletként nyit medret a *Kurácsi mama és gyermekeinek* és a más Brecht-daraboknak.

Az irodalom mint (állandóan keletkező, nyitott, újraértelmeződő) egység remek és meggyőző bemutatást nyert a megvesztegetően felkészült, ökonomikus irodalmi látásmódú, mindig kristályosan, tömören, a szaknyelvet is közérthetően továbbadva beszélő Fűzfa Balázs jóvoltából. Valamelyest kevésbé sikerült a világirodalom és a magyar irodalom egységben láttatása és súlyozási viszonyainak kialakítása. Azokban

a régi időszakokban természetesen nem merül fel a kérdés, amikor még a magyar irodalom nem létezett, azaz a Biblia, a görög dráma, az antik költészet, a középkori literatúra bemutatására nem lehet panaszunk. A későbbi évszázadokat pásztázva is nyugtáznunk kell a tankönyvíró erőfeszítéseit, hogy Voltaire, Swift, Goethe, Schiller, Puskin, Poe, Rilke, Kafka, García Lorca, Thomas Mann, Corso, Borges, García Márquez és mások ne maradjanak említetlenül (még Jules Verne-t: Verne Gyulát is meginvitálja, jó pedagógiai szímmal). A következetes törekvés mégsem oszlatja el a benyomást, hogy a magyar irodalomnak a világirodalom a holdudvara. (Legkevésbé a 09 és a 12 szolgárra a vádra, erősebben a 10, és keményen a 11, amely az avantgárdal összességében is, nemzetközi beállításban is kevésbé vergődik zöldágra, mint szükséges lenne.) A magyar irodalom és a világirodalom tankönyvi „százalékaránya” évtizedek óta parázs és nyílt viták tárgya, egyfelől a nemzeti kultúra, a nemzeti, történelmi, anyanyelvi nevelés érveit, pozícióit, másfelől (főleg az európai uniós csatlakozás óta) a műveltség, a művészetek, a kultúratudomány, a globális tájékozódás igényeit tudva maga mögött érvként.

Az említett 1949-es irodalomkönyv a nyomtatott vizuális információ lényegében egyetlen eszközét ismerte: a betűt. A primer és szekunder szöveget (a szépirodalmi alkotást és a magyarázatot - vagy fordítva) legfeljebb egy-két betűtípus váltakozása különböztette meg. Később a tankönyvek vizuális összképe fekete-fehér, majd színes illusztrációkkal, új szövegformákkal (keretes közlések, kérdések, feladatok stb.) bővíthetett. Fűzfa Balázs könyvei e téren - káprázatos komplexitásukkal - minden eddigi megoldást felülmúlnak.

Előszó, mottó, címszerkezeti összetettség és változatosság, sokféle szép- és szakirodalmi közlés, citátum, fakszimile, kézirat, montázs és kollázs, ábra, táblázat, kitöltendő rovat, képaláírás, szubjektív megjegyzés, tárgyfotó, gúnyrajz, képtorzó, képkezdemény, fogalommutató készlet interaktív alkalmazásra a könyvek használóját. A lapok tetején, egysoros lebontásban, külön is futnak valamilyen módon összeolvassandó művek, a hátsó borítók fülszövegei (egyperces novella, „tuvudsz ivígy”-stílusgyakorlat, halandzsapalindrom, hangzó-átvetéses textus-füllextra) játékosan a lehető legtágabban tárják az irodalom fogalmát. A komplex, ütköztető, asszociatív, dinamikus és dinamizáló komponálás nem hagyja tunyulni sem a tanárt, sem a diákokat. Literarizált külső világot igyekszik közvetíteni a négy kötet (hányféleképp szólalhat meg például „irodalmi” egy filmkocka, filmplakát!), s helyet kér, javasol, talál az irodalomnak ott is, ahol nem feltétlenül illetékes (a zenehallgatástól a sport élvezetig). A tankönyvi főszöveg jobbára kisebb egységekre tagolódó, kiváló áttekintéseket és elemzéseket felsorakoztató, időtálló vagy érdekes forrásokkal, ezernyi idézettel összefont anyaga jól befogadható. Impulzusai katalizálják az ún. kisesszé irányába ható önálló gondolkodást (élőszóban a felelet, írásban a rövid fogalmazás terén), segítenek összekapcsolni a tesztszerű igen/nem válaszadást és az alkotóbb kifejtések vállalását. A szenvedélyesen megszerettetni kívánt irodalom materiáját úgy ágyazzák be, hogy a szó művészete a minket körülvevő teremtett-teremtődő világot, a szépirodalmi alkotások világát ne válassza le a hétköznapi tapasztalatairól (de ne is siklassa át az irodalmi művet a közvetlen hatás, hasznosság, alkalma-

zás hamis szférájába). Ennek érdekében Fűzfa túlzásokat is vállal, pontosabban – mélyen ismerve a tinédzser-érdeklődést, a netkorszak fiatalember-pszichológiáját – a populáris kultúrák felé szívesen nyit (remélve – mondjuk –, hogy egy dalszöveg felől akár az igazi dalműfaj, akár az igazi irodalmi szöveg irányába is lehet út). Olykor már-már többet bíz paródiára, parafrázisra, átíratra, felülírásra és aláírással, mint magára az eredetire. A 11. Ady-fejezete beérhetné egy Karinthy-*karinthkatúr*ával több helyett. Ugyanebben a kötetben az *Így írtok ti* első kiadásának majdnem oldalnyi címlapja (90.) jól kihozza a korabeli, beszédes nyomdahibákat, a rajz, a betűkép jellegzetességeit, a közlés adatait – ugyanez a 198. oldalon, kisebb formátumban duplikálva, már (hiába a remekül érvényesülő, nemegyszer az illusztrációkra is kiterjedő ismétlés-filozófia, körköröség) csak bélyegecske.

Első átlapozásra a „szöveggyűjteményi” rész kevesellhető. A valóság az, hogy szétszórva-funkcionálva is rengeteg mű meglelhető, legalább részleteivel. Fűzfa bíz az iskolai és otthoni könyvtárakban, az internet hordozta szövegek bőségében és elérhetőségében. S főként nem az olvastatási dömping lebeg előtte célképzésként (a hagyományos memoriter még kevésbé), hanem az olvasásra történő késztetés, az irodalom iránti szomj felkeltése, a befogadás technikáinak kiélezése, az – időnként hasznosan repetitív karakterű – kérdések és feladatok általi aktivizálás, melynek valamiképp mindig az irodalmi alkotás részletes vagy teljes el-sajátításában is testet kell öltenie. Ehhez jó segítség az is, hogy Fűzfa Balázs finoman és „rejtjelesen” sugalmazza személyes vonzódásainak, értékítéleteinek, irodalomföldrajzának pozitív diszkriminációit (10: Berzsenyi-bemutató)

stb.), a megfelelő szöveghelyeket szívesen rákapcsolja eléggé nem méltányolható nagy (jelenleg is tartó) projektjének (*A 12 legszebb magyar vers*) átlomásaira és dokumentumaira. Ezzel nem elfogultságokat jelent be más írók, költők kárára, hanem szorgalmazza, hogy a tananyag egyenletes elsajátításán belül ki-ki bátran vállalja személyes ízlését, akár hobbjait.

A 09–12 könyvtárgyi megtervezettsége a képzettársító koncentrációt segíti elő. Dinamikája lépést tart a szerzői szövegek, döntések, inspirációk dinamikájával. A nagy amplitúdójú illusztrációk kincs szimultaneitásába *A Karamazov testvérek* japán címlapjától gyermekrajzon át kottalapig „minden” beleférhet. A kaleidoszkopikusan eleven oldalpárok elmemozdítóak, bár tömörségük sokszor próbára teszi a szemet. Hiába, kell a hely, szorít a kötetenként háromszáz oldal. Gond akkor keletkezik, ha úrrá lesz a zsúfoltság (nem ritka eset), vagy a színek összehangolása nyomdai vagy más okból nem sikeres (09/75. o.: az ókori stadion okker homokjára montírozva az olimpiai ötkarika sárga köre „eltűnik”, de a kék, a fekete, a zöld és a piros is oly farkó, hogy a kontinentális jelképiség kikapik belőle).

Fűzfa Balázs mintaszerű átfogó fejezetei, nagyobb és kisebb portréi, műanalízisei összességükben a tankönyvi követelményeket maximálisan kielégítő mestermunkák. Ez nem jelenti, hogy a könyvet alkotóan használó tanár kiegészítéseire, korrekcióira – teljes egyéniségének tekintélyére, tudására, szuggesztivitására – ne lenne szükség. Épp a jó könyvet jellemzi, hogy van min vitatkozni. Apróságokon is (következetelen, hogy a szerző megadja-e az idegen szavak, nevek kiejtését vagy sem), lényegibb pontokon is. Ezúttal csupán a

felsőfok, a leg-ek veszélyét tesszük szóvá. Miért lett volna „A magyar irodalom drámatermésben leggazdagabb évtizede” az 1810-es évek periódusa? (10/49. o.; a tényközlés alighanem pontatlan átvétel Nagy Imre professzor címlapfotóval prezentált könyvéből, a *Nemzet és egyéniség*ből.) Manapság egyetlen drámapályázatra több darab érkezhet, mint amennyi akkoriban egy dekád alatt íródott. De az 1900 és 1910 közötti, vagy az 1960 és 1970 közötti évtized drámatermését sem számlálta össze istenigazából senki. Nem a legszerencésebb Hamvas Béla fényképe alá azt írni (12/24. o.): „...az egész 20. század ott van a tekintetben, a száj-szögletben, a homlokráncokban, a fényekben és árnyékokban: minden, ami történt, és ami történhet velünk...” (Nincs jelölve, hogy a szerény amatőr felvételhez képest különösen fellengzős közlés idézet lenne.) Lehetséges, hogy az *Andrej Rubljov* „minden idők egyik legnagyobb mozija” (12/32. o.), de erre a címre még egy sor filmalkotás pályázhat, kár prejudikálni.

Elírás, tévesztés minden könyvbe becsúszhat. Tankönyv esetében a javítás – az újrányomások során – lehet nehezebb, mint egyéb könyvek új kiadásakor. A korrigálandók közül taláalomra jelezzük, hogy a „Horgodra tűztél, uram...” kezdetű Petri-verset nincs ok a fiktív [*Záróvers*] címen számon tartani (hiszen az sem derül ki, melyik kötetet zárja), elég lenne az ilyen esetben szokásos ráutalás a verskezdő szavakkal és a zárójellel (10/193. o.). Az *Országúton* című filmet nem Antonioni, hanem Fellini rendezte (12/35. o.). Áprily Lajos fényképén a másik személy – gyermek – nem a majdani költő-fiú, Jékely Zoltán, hanem valamelyik unoka (11/26. o.). Az *Elveszett paradicsom* című Sarkadi-dráma véletlenül keveredett az

egy sor kisregény, regény (*Rozsdatemető* stb.) fémjelezte „példázatos elbeszélés-módok” argumentumai közé. Tandori Dezső három ún. sakkversének értését nehezíti, hogy a második és harmadik verset felcserélték (12/77. o.).

Minek tagadjam: a szemléleti vita lehetséges aspektusai ellenére nagy elismeréssel, olykor ujjongással olvastam egyvégtében is, külön-külön is a négy tankönyvet. A nevezetes József Attila-idézet nyomán ugyan kissé pejoratív csengést kapott a „középiskolás fokon” *taní-tani* eszméje, e középiskolás fok

azonban – nem szorul bizonyításra – nélkülözhetetlen az irodalomoktatás, irodalomértés számára, a saját kultúrájában és az egyetemes kultúrában is benne élő anyanyelvi közösség, „az egész nép” számára. Nélkülözhetetlen, ha olyan emelt fokon tanít – segít tanulni –, mint Fűzfa Balázs tudósi és pedagógusi életművének e nagy vállalkozása.

*(Krónika Nova Kiadó,
Budapest, 2008-2010)*

FÚZFA BALÁZS

A legnehezebb kérdés

Jenei Gyula: *Az időben rend van*

Nem a szabadság, nem a kegyelem és még csak nem is a szerelem megverselése a legnehezebb feladat. Költeményt írni az anyánkhöz fűződő viszonyunkról – ez a legnehezebb kérdés. Akkor, ha ez a viszony nem felhőtlen, de legalábbis disszonáns hangokkal kísért.

Egyszer majd kérelhetetlenül el kell számolnunk úgyis: idővel, létezással, még Istennel és önmagunkkal is. Legvégül azonban Vele, Anyánkkal, a bennünket megteremtő hús-vér emberrel. Nemcsak a gyerekkori szivárványos emlékeinkben létezővel, hanem a betegágyon szenvedővel, a fiatalon megöregedettel, a nem-mindig-szeretettel is. Föltéve neki az utolsó kérdést: mivégre hát?

De ez így még mindig túl egyszerűnek tűnik... Mert mit tehet az esendő lélek, ha más nem marad számára, csak kérelhetetlen-esetlen őszintesége: az Anya halálának a kívánása. S talán nemcsak azért való kívánása, mert úgy mindenkinek jobb lenne már, nemcsak azért, mert menekülni kell a helyzetből, melyben majdani tehetetlen magunkat véljük felismerni az utolsó ágyon verítékező testben, s végképp nemcsak azért, mert szívszorongató ez az egész helyzet, hanem azért is, mert nincs más út: nincs menedék, és nem lehet az időben rend másképp (ugyanis ez az ára a rendnek), csakis akkor, ha tisztán és vi-

lágosan hagyja magát a lélek megkönnyebbülni a vakító őszinteség által.

„...mit mondhatok / anyámnak én, amikor soha / nem mondtam neki semmi / fontosat, elbeszéltem mellette, / mint elbeszélünk annyian. / soroltuk egymásnak az évek / törmelékét, de a fájdalom és / az öröm

csak ritkán volt közös. / a dolgok más-hogy érdekeltek, / mint amit ő mondott és adhatott. / nem röstelkedem most emiatt. (...)" (*Nem hívtam*)

A kötet legmarkánsabb ciklusa az anya halálát tematizáló, *Egy érzés leltározhatatlansága* című verscsokor. E darabokban Jenei a közízléssel igen erősen szembemelve nem hajlandó a képmutatás legkisebb jelét sem adni. Sőt, még azt sem játssza el a lírai én, hogy szégyenkezne azon, hogy ő maga tovább él. Mert amúgy, köznapi szokásaink szerint minden gyász része a lelkiismeret-furdalás, mely az élőkből megmarad... „nos, azt mondja a rokon: hinni kell, / mert addig van remény: s ekkor / én, bár nem tudom, lélektani / vagy vallási meglátás irányítja / szavait, el-rösteltem magam: mert / hát én nem hiszek; nem hiszem, / hogy a hit még segít. az elhasznált / szövetek és szervek objektivitása / kíméletlen felismerés hívőnek és / hitetlennek egyaránt. ezt gondoltam / akkor, most meg azt: jó lenne már, / jó lenne már, ha meghalnál, anyám." (*Várom a telefont*)

A költészet mindig is a kimondhatatlan dolgok kimondásával foglalkozott, ám az mégis meglepő, ha egy fennálló szóhasználati, értékvilágbeli (látszólagos?) konszenzust – de mondjunk nyugodtan tabut – felborít az alkotó. Ráadásul teszi mindezt szikár eleganciával és végig kitarított következetességgel. – Emlékezetes modern halálvers Parti Nagy Lajos 1997-es *Emlékműve* is, mely szintén az embertelen kórházi halált írja meg, és hasonlóképpen a halállal kapcsolatos hazugságainkra figyelmeztet bennünket. Főképpen arra, hogy mennyire igyekszünk távol tartani magunktól az elmúlásnak még a látványát is; akit inkább kórházba száműzünk bensőséges otthoni tereiből, ahol a halál úgyis csak kisszerű, szűkös és időtől megfosztott lehet.

„Két rüsz, egy orr, egy ágyék műemléke. / ... a körmök fésűjébe / a kurtasóhajátkor bennszakadt haj, / mint ha még ott is, most is nőni kéne, / hol gyűrűt vet és elsimul a Léthe, / hol fut tovább, s ő elvegyülni abban / már siklik át az úron, mint a szappan.” (Parti Nagy Lajos: *Emlékmű* – részlet)

A Parti Nagy-vers profanizáló zárata megrázó blaszfémiává kicsinyíti a halált. A hasonlat oly köznapi, hogy sérti az olvasó minden jóérzését, méltóságérzetét. Jenei Gyula őszintesége is sértő, mert kimondatlan érzésekkel szembesít bennünket. Ám a *Föl-föl dobott kő* disszonáns őszintesége ez és a *Tiszta szívvelé*. Egyik szöveget sem valóságreferenciálisan olvassuk, hanem „csupán” nyelvi képződményként. A disszonancia pedig ebben a posztmodern költészetben a nyelv belsejébe rejtődik. Jenei költészetének kedvelt és ha-

tásos, kiválóan használt eszköze például az enjambement, amely ebben a kötetben különösen hangsúlyos szerepet kap. A jól meglelt-felhasznált poétikai eszköz precízen modellálja az emberi össze- és mégse-egybetartozást. Azt a feldolgozhatatlan érzést, hogy azon a napon is fölkelünk, mosdunk, eszünk-iszunk, futkosunk, megyünk tovább, amikor (majd) anyánk meghal...: „reggel háromnegyed nyolc / van. úgy gondolom, ha anyám / éjszaka halna meg, akkor / a gondozónők nyolc körül // telefonálnának. ilyenkor / feszült vagyok, várom, hogy / megszólaljon a készülék (...)” (*Az egyik utolsó*)

De vannak a kötetnek igen fontos versei az anya-cikluson kívül is: ilyen mindjárt a nyitó és a záró opus, amelyek mindegyike olvasható Kosztolányi-parafrazisként (*Hajnali ébredés, Ritmuszavar*). De korszakosnak mondható például a *Kereső* is, mely Vajda János *Húsz év múlva* című remekére olvasható rá – csak most éppen az iwiwen keresgél a vershős, és nem „a Mont Blanc csúcsán” vacakol emlékeinek kacatjai közt.

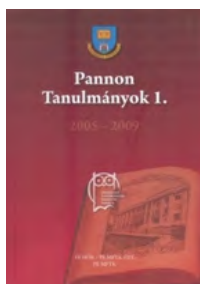
S természetesen ilyen nagy számadásvers a címadó, *Az időben rend van* című darab is, melyben nemzedékek, emlékek, hangulatok, érzések egy mégiscsak megbízható világrend darabjaivá állnak össze. Fényképek nagyapáról, szavak, kisbetűs mondatok régről, talvalyeltől és a mából, melyek a gyerekkor emlékein keresztül bolyonganak át a mostba és a majdanba – a tévedhetetlen időben „memóriakártyára mentve” immár mindent.

(*Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2011*)

A(z) tanulmány(írás) mint önmegértés

Géczi János – Horváth Géza (szerk.): *Pannon tanulmányok 1.*

„A kultúrában létezésünk folyamán – amelyet eközben külső nézőpontnak hazudunk – az egyes művekhez, stílusokhoz, formákhoz kötődő, többé-kevésbé általánosan bevett vagy éppen azok ellen megfogalmazódó, úgynevezett »mondanivalókat« kívánunk alátámasztani, vagy éppen megdönteni bizonyos érvekkel, művészi eszközökkel, magyarázatokkal.” A fenti, az általam tárgyalandó kötetben *A lineáris és a nemlineáris kultúráról* címmel közölt tanulmányból (Nagy Gyula) idézett tételmondat – még ha ez eredendően nem is tartozik a dolgozat célkitűzéseihez – az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb irodalomelméleti gondolatrendszerének, a dekonstrukciónak a hermeneutikával folytatott vitáját meglehetősen tömörséggel foglalja össze, miközben saját retorikai stratégiáját, jelesül az adott mű koherens, valamilyen értelmezői közösség relatíve hosszú időre érvényes interpretációjának lehetőségét tagadó alapállását, s az erről való meggyőzés szándékát a legkevésbé sem igyekszik leplezni. A kultúraelmélet és az irodalomtudomány persze – gondoljunk csak Lotman centrum-periféria, vagy Barthes mű-szöveg fogalompárjára – régóta tisztában van a fent említett alapvetéssel, mégis azt kell mondanunk, hogy a hazai középiskolai irodalomoktatás szereplői (dacára az egyetemeken zajló ellentétes törekvéseknek) elhanyagolható

mértékben vesznek erről tudomást. A probléma illetően természetű felvetése látszólag nem tartozik szorosan egy tanulmánykötet bemutatásához, ám ha csak egy kicsit is tágabban értelmezzük eme, fiatal kutatók eredményeit összefoglaló kötet lehetséges hozzáadékát, motivációját, azt éppen

az itt szereplő szerzőknek az oktatás területére való remélhető belépésében jelelhetjük meg. Mert legyen ma bármennyire is kétségbejítő az a szakadék, amely a Nagy Gyula által leírt, s a fiatal generációk által megtapasztalt jelenségek, valamint a középiskoláink többségében uralkodó módszertan között fennáll, annak fokozatos elfogadásában kell bízunk, „hogy nincs helyes vagy helytelen, csupán sok szempontú helyes és sok szempontú helytelen létezik”. És ezzel a kijelentéssel elméletben feltehetőleg nemcsak a hermeneutika és a dekonstrukció, hanem a kultúratudomány elméletirői is egyetértenének.

Az utóbbi mondat feltételes módja azonban a legkevésbé sem véletlen. Mindenki, aki diákként vagy oktatóként valaha is részt vett a tudományos diákköri munkában, a saját bőrén tapasztalhatta meg az egyes elméleti iskolák között zajló áldatlan tudománypolitikai harc negatív hatásait. Érdemes lenne egyszer egy olyan kimutatást is készíteni, amelyik azt összegezné, mennyi ígéretesnek induló, de a tudomány szakmainak álcázott vitái elől

pánikszerűen menekülő tehetséget veszítettünk el az elmúlt húszegynéhány évben. Ezen meglátások előrevetítését azért is tartom fontosnak, mert minden tiszteletem azoké, akik a fentiek tudatában is vállalják a sokszor minden realitást, korrektséget mellőző megmérettetést.

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán zajló irodalomtudományos kutatás alapvető elméleti beágyazottsága a Humboldt-Potebnja-féle nyelvelmélet, valamint a Heidegger, Gadamer, Ricoeur nevével fémjelezhető hermeneutikai gondolkodás terében helyezhető el. A dolgozatok középpontjában ennek megfelelően az írás és az olvasás mindenkori tétje áll, sok helyütt rendkívül eredeti elméleti kitételekkel, eredményekkel párosulva. Külön ki kell emelni Barna Zsuzsanna *A teremtő csók szimbóluma* Ady Endre költészetében, valamint Komáromi Sándor *A nyelvben tapasztalt EMBERség. A dráma nyelvi formációinak, illetve a nyelv és dikció problematikájának vizsgálata Sütő András Káin és Ábel című drámájában* címmel közölt elemzéseinek egyes belátásait. Előbbi szerző tulajdonképpen a teljes Ady-korpusz áttekintésére alapozva rendkívül meggyőző módon követi végig a csók kulturális szimbólumból szövegténné való átminősülésének folyamatát (csók → költői gondolatban megújuló nyelv mint megismerés), miközben sikerül azt a szerző ricœuri értelemben vett megtörténéssel és a korszak képzőművészeti, elsősorban festészeti alkotásainak értelmezői mezőbe történő bevonásával összekapcsolnia. Komáromi Sándor Bécsy Tamás szerzői instrukciókról tett megállapításait, miszerint ezek nem tartoznak a dráma szövegéhez, hiszen nem jelenítenek meg viszonyokat, gondolja tovább, amennyiben Bécsy meg-

állapítását a dráma textúrájának kettészakításaként értelmezi, s ellenében a dráma szövegének nyelvi szerveződését az instrukciók megképezte metaforikus potenciállal hozza szoros kapcsolatba.

Ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül ama tény mellett sem, hogy néhány szövegértelmezésben, így Barna Zsuzsannaéban is zavaró módon bukkan fel a disszemináció fogalma. Bár a költői (irodalmi) textus a jelentések megsokszorozásában érdekelt, a jelentésszóródás alapvetően dekonstruktivista beágyazottságú fogalom, amelyet nem szerencsés a kommunikatív nyelv pragmatikusságával szembeállítani, azaz a szemantikai pluralitás szinonimájaként használni. Éppen ez az a pont ugyanis, amelyen hermeneutika és dekonstrukció elválik: a disszemináció terminusa mentén az a József Attilai értelemegész kérdőjeleződik meg, amelyet a legtöbb tanulmány írója közös elméleti alapvetésként fogad el.

Szólni kell még a kötet másik két fejezetéről, az irodalom-, illetve a művelődés- és színháztudományi blokkot követő nyelv-, valamint társadalomtudományi szekcióról. Előbbi mindössze egyetlen dolgozattal képviselteti magát: Pap Kinga alapos elemzése azonban (*Költészet, nyelvi erő, misztérium a Halotti Beszédben*) feledteti az olvasóval a kötet illetően aránytalanságát. A szerzőnek sikerül bizonyítania, hogy a *Halotti beszéd* olyan egyedülálló és költőinek (!) mondható nyelvi teljesítmény, amelynek – kimunkáltsága is ezt látszik alátámasztani – számos előzménye lehetett. A nyelvi elemzés során pedig különösen nagy hangsúlyt kapnak az olyan interpretációs műveletek, mint például a nyelvtörténet és a katolikus dogmatika áttekintése nyomán a *ma-*

laszt és a *kegyelem* szavak szemantikai szétválasztása.

A társadalomtudományi cikkek között Boros Gabriella kutatásainak eredménye különös figyelmet érdemel (*Egy álom megvalósulása. A Szezei-csatorna építését meghatározó politikai küzdelmek*). A dolgozat részletes bemutatása helyett (címe önmagáért beszél), csak annyit szeretnék megjegyezni, hogy az önmagán túlmutató létevel bizonyítja egy a jövőben Veszprémben

felállítandó Történelemtudományi Tanszék szükségességét és létjogosultságát. Mielőtt azonban bárki engem is elfogultsággal vádolna, még ide írom: a szerző csak névrokonom...

(*Válogatás a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának díjnyertes tudományos diákköri dolgozataiból. PE HÖK – PE MFTK TDT – PE MFTK, Veszprém, 2010*)

VASS NORBERT

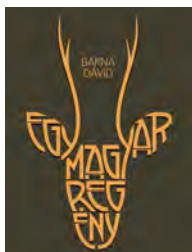
Egy magyar kritika

Barna Dávid: *Egy magyar regény*

Barna Dávid *Egy magyar regény* című kötetének hátsó borítója vallomást, korrajzot, képzeletbeli portrét, továbbá egy örök klasszikussal vívott lenyűgöző küzdelmet és párbeszédet ígér. Nem kevés. Nagy érdeklődéssel, őszinte reménykedéssel kezdtem hát neki a könyvnek,

de korrajzot alig leltem benne. Portrét is csak igen skicceset, a párbeszédet meg inkább éreztem művinek, mint küzdelmesnek. S noha a vallomás finoman épül a szövegtestbe, a végeredmény második olvasásra sem nyűgözött le. A most következő sorok adta szűk keretben ezért azon töprengök el, vajon miért nem működött nálam „*a magyar irodalom váratlan felfedezettjének*” kötete, és miért nem érzem szükségét, hogy belátható időn belül harmadszor is kézbe vegyem.

Az *Egy magyar regény* kiváló ötletet vet fel. Látszólag a Móricz Zsigmond

időskori szerelméről szóló szóbeszédet választja témájául, illetve azt a színjátékot próbálja megragadni, amellyel a kisasszony és a nagy író viszonya járt, vagy járhatott. A közvélemény, de a család előtt is titokban illetlően tartani ezt a testileg-lelkileg felszaba-

dító, a társadalmi normák szempontjából viszont kifogásolható kapcsolatot. „*Megengedheti-e magának Móricz Zsigmond, a nemzet nagy írója, hogy egy kis lelencsel, egy kis utcalánnyal hozták szóba?*” – szegezi a kérdést a regénybeli írónak váltni készülő felesége. És attól fogva bujkál, bujálkodik és hazugságok hálójába bonyolódik a különös pár. A szerző és elbeszélő viszont – aki a Barna Dávid pszeudoníma mögé bújik – érzésem szerint hiteltelenül és vázlatosan idézi meg a Móricz-történetet, és leginkább arra használja fel, hogy saját, fiktív családtörténetével keresztesse.

Izgalmasan hangzik. Azért még-hozzá, mert – ismerjük el – mindnyájan kíváncsiak vagyunk a művek mögött megbújó emberre, a szerző titkaira, mindennapjaira. Az *Egy magyar regény* viszont szinte alig beszél szereplőiről. Szívesebben említi a Móricz Zsigmond nevű, író foglalkozású és szőrös hasú hősének meredő falloszát, mintsem bárminemű tulajdonságával, jellemvonásával bíbelődne. Szó sincs prüdségről. Az időskori kanság naturalista megjelenítése – ha túlzott is – mindenképpen hiteles. A szexualitás kendőzetlen megjelenítése Móricz naplójegyzéseiből is ismerős lehet. Csak hát a regényben hiába keressük a fiktív fallosz mögötti fiktív író igazira megírt jellemét. A roppant fütykös jóformán elfedi a szereplő minden egyebét, „móriczságostul”, férfiaságostul. A jól öltözött, idősödő, testes úr kilép a pesti éjszakába, pár odavakkantott szóval felcsíp egy kis árvalánykát, beleesik, Higgins professzorként menedzseli és kitarítja. De közben szavát, gondolatát alig halljuk. Az elbeszélő elmulasztja beszéltetni, így jóformán csak eszik, alszik, vagy élvez.

Jobban megírt – kár, hogy jóval rövidebb, az első fejezetet követően csak egy-egy elkalandozott gondolatfoszlány, üde képzettársítás erejéig szűrődik a szövegbe – az elbeszélő család-történetének szála. Napi események keverednek benne álmallegóriákkal, híradórészletekkel, kitalált emlékmorzsákkal. Az elbeszélő szabadkozik, ugyanakkor cinkosan kacsint is, amikor azt állítja: „Nagy kihívás a meg nem történt események utólagos rekonstrukciója.” Pedig a vallásosság, a zsidó hit mint lap-pangó, „eltitkolt betegség” meglelése szépen ér össze a Móricz-szállal és működik a pótmamák és pótpapák párhuzamba állítása is.

Noha helyenként roppant erős, lírai szépségű részeket tartalmaz, összességében mégiscsak egyenetlen színvonalú a szöveg. Szikár, pontos rajzolatot ad a kilencvenes évek nikotintól megsárgult tapétájú, „langyos közönyben” csordogáló, fullasztó és szelíd alkoholizmustól delejes, csendes családi tűzfészkeről, és ígéretesen indítja a két háború közötti főváros megidézését is. Ebben a részben található a könyv talán legszebb, megbabonázó bekezdése: „Mint két mágnes, úgy hevert a város két darabja ezen a szeptemberi kora hajnalon, a Pest és a Buda, hadd mondjam így, ahogy a személyneveket névelősítik a magyar fővárosban, az István, akár a németek, der Stefan; fémes mattfeketén húzódott a Duna csikja a két ellentétes pólusú város között. És mint valami óslény váza, úgy feszült a folyó fölött a sötét acélhíd.” És hadd tegyem hozzá azt is sietve, hogy ezt követően elvéve találni csak ehhez hasonló leíró részeket a regényben. A könyv ehelyett villanásnyi kamaraepizódokból, szűkszavú párbeszédéből építkezik. Azt gondolhatná a gyanútlan olvasó, hogy a külsőket nyilván a belsők árnyaltabb megismertetése érdekében áldozza be a szerző, de hát a párbeszédei hallgatógok, vagy manírosak, és – mint arra korábban már kitértem – a lélekrajz sem mélyül el.

A szövegtestnek jóformán a nyolcvan százalékát a kidolgozatlan, elnagyolt Móricz-történet teszi ki. Egy beleváló regény gazdagsága sokszori újraolvasásra, újbóli felfedezésre hív, minden lapján kincseket tartogat, alkalomról alkalomra más és más rétegeit mutatja meg, az *Egy magyar regény* háttere viszont az izgalmas felütés után csakhamar kifakul. Sőt, szinte el is tűnik a tér, amint az elbeszélő – szándéka szerint – a megidézni kívánt harmincasnegyvenes évek világáról ír. Azt csupán néhány odavetett, afféle hangulatfestő-

nek szánt megjegyzéssel, felvázolt üres folyosókkal, atmoszférátlan kávéházakkal, egy sötét antikvárium alig látható polcsoraival és elrajzolt vidéki házakkal érzékelteti. Mindezzel nem is lenne semmi probléma, ha a kopár külszín alatt nem kongana a belbecs.

Egyenetlen színvonalúnak mondtam a szöveget, és fentebb jól megírt részei közül idéztem. Kontrasztként következzen egy részlet, a kidolgozatlanabb feléből is. Ebédjelenetbe csöppenünk Leányfalun. A vendéglátó Móricz, a szakácsnő a fiatal szerető, a vendég Móricz egyik lánya és a férje. Innen a részlet:

„- Szedjetek – szólt aztán a csöndet megörve a férfi. – Jó borsóleves.

Zsóka fogta a merőkanalat, merített a tányérjába, majd Péter is. Aztán az após, végül Kati. Jó étvágyat kívántak egymásnak, és hozzáláttak az evéshez.

– Finomat főztél – mondta az úriember, és rámosolygott a szakácsnőre a nagy kanalazás közepette.

– Hozz nekem egy pohár vizet, légy szíves – fordult a leves elfogyasztása után Katihoz az úr nagylánya.

– Péter, te nem kérsz? A fejembe száll ez a bor.

– Nem, köszönöm – válaszolta Péter.

(...) A második fogás rántott csirke volt törtkrumplival és tejfölös uborkasalátával. Minden rendben folyt az ebéd alatt. Kulturáltan beszélgettek. Desszert nem volt.”

Szándéka szerint fojtott feszültséget, a felszín alatt dühöngő indulatokat hivatott bemutatni a szövegrész, de mindez elveszik kímérségében, modorosságában, a már-már iskolás fogalmazásban. Az az érzésünk, hogy lemaradunk a jó sztorikról. Az elbeszélő – mintha féltve rejtegetné előlünk hőseit – egyszerűen nem részeltet bennük, csak a fentihez hasonlóan sekélyes, szótlán, sablonpárbeszédbe enged belehall-

gatnunk. Epizódszerű, kihagyható, semmitmondó részek következnek egymásra. Körvonalazzák ugyan a késői Móricz-kapcsolat ívét – szebben a haláltusát –, mégsem látjuk élesen, miként is élte azt meg a rendhagyó pár és környezete. A pillanatnyi riadtságon túl semmi funkcióval nem bír például a kisfiú – az állítólagos közös gyerek – elkallódása az állomáson, az utazást pedig az író alussza végig, vagyis elmarad a nagyapának hitt apa és fia közti interakció. Be kell érünk annyival, hogy miután felébredt, „(...) Pestig mindenféle vicces történetekkel mulattatta a kisfiút saját gyerekkorából.” A szereplő, aki a regény elején buja éjszakai kalandorként, majd csacsi szerelmesként lép elénk, ahelyett, hogy hús-vér ember, kidolgozott karakter válna belőle, a jelenetek többségében egydimenziós papírfigura marad. Vázlat csupán.

Móricz Virág azt írja az *Apám regénye* előszavában, hogy „(...) ha nem mondtam el mindent, kortársai, író- és munkatársai, barátai és »fiai« kiegészítik majd, teljessé teszik írói arcképét.” A könyv elmulasztja, még pontosabban önként mond le róla, hogy az író, vagy általánosabban: a korosodó férfi utolsó nagy találkozásának és időskori szenvedésének tükre legyen. És alig kínál valamit cserébe. Regényanyagának éppenséggel megfelelt volna az elbeszélő családtörténete, ami a Móricz-szál nélkül is elég izgalmas, csak hát – tehetjük hozzá – kétségkívül kevesebb marketingértékel bír. Fájó, hogy két kiváló ötletet hagy kidolgozatlanul a könyv. Egy helyen mindenesetre azt ígéri, hallunk még Barna Dávid felől. Bízunk benne, hogy akkor többet mutat majd magából.

(Libri Könyvkiadó, Budapest, 2011)

SZEKERES SZABOLCS

Nihil és spleen

Berka Attila: *Lada Béla nem hal meg*

Néha annyira nehéz józannak maradni. Vajon van valaki, aki nem érezte már úgy, legalább egyszer az életében, hogy nem ártana a pohár fenekére néznie? Azt hiszem, sokan sokszor tapasztaltunk már hasonlót az évek során. A homokszürke napok masszív unalomban, teljes rendezetlenségben peregnek egymás után, nem lehet tudni, hogy hétvége vagy munkanap van éppen, nem történik semmi, sem a felszínen, sem a mélyben. Az automatikus létezésben igazából csak egy a lényeges: ne, vagy a lehető legkevesebbet kelljen gondolkodni.

Erről a monoton létélményről szól Berka Attila *Lada Béla nem hal meg* című regénye. A huszonöt fejezetből álló könyvnek nincsen pedánsan összefoglalható története, de még csak cselekménye sem, ellenben van hangulata. Amint feltűnik egy cselekményszál, az író felfüggeszti a mesét, és sürgősen valami másba kezd bele. Milyen érdekes lenne nyomon követni, hogy a véletlenül találkozóra hívott vörös hajú, fogatlan nővel a randevű végül hogyan végződött, vagy azt, hogyan verték meg hősünket egy szórakoztatóipari egységben. Az erre vágyakozó olvasónak azonban csalódnia kell.

Azt ellenben megtudjuk, hogy a hajnalig tartó kocsmázások után mennyire nehéz a koradélutáni felkelés. Milyen jó néhány szál cigarettával kezdeni a napot, hiába is halunk meg hamarabb a

bagótól. Mennyire nem könnyű végleg elszakadni az egyszerű volt szerelemtől, mert valahogy mindig visszatalálunk ahhoz a nőhöz, akit ma már nem, de valamikor szerettünk és kívántunk. Ő pedig, ha összefutunk, most is szemrehányóan néz ránk, és tudat alatt csodára várva felhánytorgatja a múltat, amit valaha együtt éltünk át. Emlékezetünkben lassan összefolynak a lányok, nem marad más, csak az érzés, hogy keresünk valakit, de már magunk sem tudjuk pontosan, kire várunk.

Lada Béla az önreflexió bajnoka, de tipikus antihős is egyben. Végtelenül magányos, és csak a kocsmák törzsközségével tart kapcsolatot. Szereti a pálinkát és mindent, ami alkohol, néha komoly gondjai akadnak a mobiltelefonjával, a nemzeti reklámpar szürke eminenciásaként keresi meg a mindennapi betevőt. Egy szobra azonban díjat nyer egy pályázaton, amit alkotója a Legfőbb Nemzeti Ünnepre készített. Úgy gondolhatnánk, hogy Bélánk ezután beilleszkedik, vagy legalábbis megpróbál beilleszkedni a politikai elitbe és a művészvilág krémjébe, de csalódnunk kell, ugyanis hősünk konzekvensnek bizonyul. Különösebben a parlamenti díjátadó sem érdekli, sokkal inkább lenne valamelyik kocsmában, hogy legalább némi értelmet adjon a nap további részének.

A *Spanyolnátha* gondozásában megjelent, szép kiállítású könyv szabadke-

zet ad a befogadónak, hiszen ugyanúgy olvasható novellafüzérként, mint ahogy lazán összefüggő fejezetekből álló regényként. Berka Attila Dante *Isteni színjátékának* kezdő mondatát helyezi ironikus környezetbe. „Az emberélet útjának felén / egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, / mivel az igaz utat nem lelém.” Lada Béla tehát 35 éves független értelmiségi, nem tudjuk, hogy valaha másképpen élt-e, mint a regény cselekménye idején. De mindegy is, az író nem kutatja az okokat, a miérteket, inkább a mindennapokat folytonosan befedő, ernyedtt unalom a lényeg. Itt nincs erdő, sem bolyongás, csak a nappalok, amikor úgy kellene tenni, mintha. A szöveg erőssége, hogy az életfásultság taglalása egy pillanatra sem válik monotonná az olvasó számára, mert éppen a megfelelő arányban keveredik ironikus, szatirikus hangnemmél.

Berka lépéseket tesz a hallucinatív elbeszélés irányába, de nem elég határozottakat. A szerző néhol bátoratlan, egy merészebb forma lendíthetett volna a szövegen. Ha egy regény ilyen mértékben a főszereplő belső életével és módosult tudatállapotainak feltárásával van elfoglalva, néhol elkerülhetetlen (lenne) az úgynevezett valóság és az emlékezet, a rémálom, a delírium dimenzióinak hangsúlyosabb összemo-

sása. A roncsolt tudat önreflexióit nem követi mindig hűen az elbeszélés szerkezete. Jobban el kellene bizonytalánítani az olvasót, nem mondom, hogy nincs ilyen törekvés a szövegben, de igazán frappáns megoldással nem találkozottam. Azért akad kivétel is, ilyen a XX. fejezetben a Zentai Attila színészbarát által, a Parlament hallgatósága előtt felolvasott beszéd, amely mind stilisztikailag, mind tartalmilag telitalálat, és sokat elmond Lada Béla és a külvilág viszonyáról is.

A *Lada Béla nem hal meg* görbe tükröt tart a művészettel kacérkodó értelmiséginek. Ez a keserű regény nem akar sokat mondani, de mégis könnyen érezhetjük úgy, hogy rólunk szól. Szüleink nemzedéke legalább megpróbálta megváltoztatni a világot, és törekedni arra, hogy jobb emberek legyünk. Mi már bele sem kezdünk ilyesmibe, egyszerűen a túlélés a tét. Jól is van ez így, ami nem megy, azt nem szabad erőltetni. Még a legtöbb, amit tehetünk, hogy bedobunk néhány pohárka pálinkát és Miles Davis-t hallgatunk. Berka Attila első regénye elsősorban átívott, átdorbézolt éjszakák után ajánlott olvasmány, akkor viszont nagyon.

(*Spanyolnátha Könyvek, Hernádkak, 2009*)

BERETI GÁBOR

Hú farkasok

Simor András: *Vicsorogjunk, hú farkasok*

Manapság, ha egy művészi teljesítményt értelmezni kívánunk, tárgyunkat óhatatlanul a honunkban domináns posztmodern esztétizálás szellemi erőterébe kell vonjuk, ezért látletünket kikerülhetetlenül is ennek a szóhasználatára és értékrendi viszonyhálója fogja megjeleníteni. Miközben az elmúlt évtizedekben a modern esztétizálás a művek mikrovilágát feltáró műelemzés térnyerését hozta, és ennek a technikának az elmélyülését eredményezte, aközben az esztétikai ideológia a maga oppozíciós hagyományait föladván, kötődéseit egyoldalúan a társadalom neoliberais és újkonzervatív erőivel erősítette meg. Tájainkon ezért, ahol a neoliberalizmus égisze alatt zajló globalizációs hatásokat még a rendszerváltás fejleményei is megfejték, egyre erőteljesebben merül fel a kérdés, hogy mit kezdjünk azon művek sokaságával, amelyek fogantatásuktól fogva nem férnek be az „újkonzervatív korszerűség” esztétikai sablonjába. Azokkal a művekkel, melyeknek éthoszáat nem a neoliberalizmus és a posztmodern „jegységének” az apológiája eredezteteti, s ezért polemikus (organikus) értékrendjük opponálja, avagy meghaladja a jelenlegi, a második modernitásban uralkodó szemlélet határait. Merthogy nem csupán ad hoc, aktuális, hanem egyetemes, progresszív értékeket is hordoznak. Mint ahogy ezt Simor András közelmúltban megjelent

Vicsorogjunk, hú farkasok című kötetének az esetében tapasztalhattuk.

Manapság az értékelések zöme domináns világnézeti erőket követ, s ezek hatása alatt gyakran csupán pillanatnyi, személyes érdekeket hordozó ambíciókhoz igazodik. És alig akad olyan, amely a lételjárás figyelembe vételével

választaná meg kötődéseit. Alig akad olyan, amely az embernek, mint természeti létfeltételei és munkatevékenysége által meghatározott nembeli lénynek, a technicitás polarizálta tartós és a tőkeviszony hatására politikailag is konkretizálódó társadalmi kötődéseiből indulna ki. Holott nyilvánvaló, hogy a technicitás mai szintjén a természeti létfeltételeit a munkatevékenysége által humanizáló ember társadalmi helyzetét a tőkeviszony modulálja, és pedig akként, hogy őt vagy tevékenysége tárgya és eredménye tulajdonosaként, vagy csupán, mint e folyamat szerves feltételét biztosító munkaerő-tulajdonosként regisztrálja.

Egy pillanatra maradva még a művészetek 21. századra kialakult létfeltételeinél, nem feledhetjük, hogy a világejlődés 20. századi történetében a két érdekkör két rendszerként, antagonizmust indukálva állt szemben egymással. A globalizáció megjelenése azonban felveti a két érdekkör rendszerszerű, a pluralizmus alapján szerveződő, kibékíthetetlenből versengővé váló együtt-

élésének a *lehetőségét* is. A globalizációban megnyíló elrendeződés potenciális adottságként előlegezi a két rendszer egymást ellenőrző, kiegyensúlyozó és a tulajdoni pluralitás alapján történő együttműködésének a feltételeit és a fenyegető, antihumánus (náci, fasiszta, rasszista, fundamentalista, stb.) erőkkal szembeni érdekszinkronitásukat. Mindennek messzemenő következményei vannak a korszak esztétikai öntudatát prezentáló művészetek szférájára is.

Mint látjuk tehát, *ahogy a művek*, a polaritás által is megképzett igazságtartalmuk, az ettől befolyásolt esztétikai értékük, *úgy az értékelés* ad hoc, aktuális vagy egyetemes, emancipációs értékrendet érvényesítő *technikái is, ab ovo, a társadalom két pólusához való viszonyuk alapján differenciálódnak*. Ez a priori viszony. Minden egyéb ekörül és ettől függően alakul ki.

A művészi alkotótevékenység centrumában az esztétikai önérték megjelenítése áll. Ám orientáció és formatartalom, ha el nem is választható, de elkülöníthető egymástól. Az alkotás folyamata során létrejövő esztétikum a beszédmód különösségében képződik meg, s a mű hordozóközegének, irodalmi alkotás esetén a nyelvnek az igazságtartalmat is közvetítő megformáltságában ölt testet. A nyelvi kifejeződés és a társadalmi kötődés fenti feltételeit figyelembe véve úgy látjuk, hogy Simor András költészete polémia-költészet, s polemikus pozícionáltságából fakadó teljes jelentéstartalma a maga plaszticitásában ezért a társadalmi megszakítottság és az esztétikai töredezettség kölcsönhatásából bomlik ki. A Simor-féle poézis az olvasó számára a teljes társadalmi életvilágnak a szabad társadalom és közösségiség perspektíváját megidéző pozitív utópia egy modellizált olvasataként jelenik meg,

releváns módon pedig a rendszerváltás következményeiből fakadóan e lehetőség elvesztésének életlélményeként, s e veszteségből, mint megszakítottságból fakadó hiánynak a stiláris kifejezéseként olvasható. Simor András *Tűztáncos* indíttatású költészetének értelmezése tehát ki kell terjedjen lírája aktuális társadalmi beágyazottságára is. A szabad és nyitott közösségértelmezés felől e versek végső fokon stiláris ellenképletei annak az esztétikai töredezettség által megjelenített, semmibe hulló (ál)érték-, és életvilágnak, amely ma a maga perspektívátlanásával uralja korszakunk európai történelmét.

Simornál a megszakítottság, mint nyelvi tapasztalat már a címadás metaforikus gesztusában felbukkan. A megszakítottság a képviselési attitűdön belüli személyességként szituálódik, s így azáltal, hogy egyszerre a közösségiségnek és e közösségiség ihlette én-identitásnak is a képviselője, képes a nembeliség hordozta emancipációs éthosz közvetítője lenni. A költő az esztétikum érvényesülését segítő nyelvi innováció lehetőségein túllépve narratív szimbolikával fejezi ki a megszakítottság keltette hiátust, az emancipáció éthoszában ejtett sebet. A 20. századnak ezt az egyik legnagyobb tragédiáját, a költői létidentitáson belüli törésként, a személyesség traumájaként éli meg, s e személyessé lett hiátus a maga explicit alakját felvéve jelenik meg Simor opusainak egész sorában.

A megszakítottságnak ez a korszakos attribútuma, a rendszereknek ez az egymást váltó (a)ritmikája egyben az irodalmiasság számára is egy olyan szemiotikai kihívás, amely a művek tematikus, stiláris, etikai, szociolingvisztikus, stb. nyersanyagául szolgál. Egy költészetben belül és persze általa, így válhat a társadalom szerkezeti rend-

je a rendszerváltás interpretációjának a szerkezetévé, az esztétikumban az emancipáció a folyamatosság történetévé, e folyamat egyes, szerkezetileg egymástól is elkülönülő szakaszai pedig a megszakítottság struktúrájává.

S hogy mennyire a megszakítottság-élmény uralja Simor András költészetét, annak egyik eklatáns példája a *Helyet-tem* c. költeménye: „Mit görgetek magam előtt, / miféle tartozást viszek? / A holdnak lila árnya nőtt, / furcsán csordulnak a vizek.” szól az első strófa, melynek kérdésére a másodikban olvashatjuk a feleletet: „Hallom beszélni a szelet / az óra váró fák alatt. / Nem múlik el, ami lehet, / a létezőnél igazabb.” A versszak harmadik sora kettős értelmű, mert bár azt állítja, hogy nem múlik el, ami lehet, az elmúlás jövő időbe utalásával mégis egy letűnt formáció múlttá lett létét fejezi ki. Az pedig, hogy egy nem jelen lévő, mert múlttá lett és jövőbe utalt létező mégiscsak valóság(os) lehet, mégpedig igazabban a létezőnél, az esetünkben az emancipációnak az esztétikum erejével kifejezett folyamatosságára utal. Az így megduplázódó kettősség a Simor András által is képviselt világnézet történelmileg autentikus voltának az igazolása. A tőkerendszer két, profit-, illetve szociális érdekeltségű formációja közül az utóbbi az emancipációs folyamat természetes hordozója. A vers harmadik szakasza pedig a szabadság fentiekből következő értelmének az allegorikus megjelenítése. „A szél szabad és szárnyaló, / itt van nyáron és télidőn, / süssön nap, vagy hulljon a hó, / csatangol végtelen mezőn”. Majd következik a vers befejező, negyedik strófája, amelyben a költő a maga létállapotát a szabadság helyzetével azonosítja, ezzel fejezve ki a társadalmi emancipáció rendszerváltás utáni állapotát. „Szél,

víz helyettem mondja el, / amiről én már hallgatok, / Őrzik, akik az égre fel / szállnak, az éji csillagok”. (19)

Ám ami a mi tájainkon manapság nem valóság, de a létezőnél igazabb, az a világ más részein nem csupán valóságos, de létező is. Simor András a spanyol nyelv ismerője, a magyar költészet tolmácsolójaként is gyakorta fordul meg a latin-amerikai demokráciákban. Egy ilyen alkalommal született *A jövőt illetőleg* című verse (22) „Bal szememmel / Radnóti Miklós versei / spanyol nyelvű kiadásának / kefelevonatát / ellenőriztem / 2010. szeptember 30-án / Caracasban / miközben / jobb szememmel / a televízió / élő adását lestem / az ecuadori puccskísérletről [...] nem lehetett tudni / hogy Rafael Correa / elnökként / vagy holttestként / jut ki / a Rendőrségi Kórház / épületéből [...] amikor / kétségbeesésemben / éppen kikapcsoltam a tévét / hír érkezett: [...] megbukott a puccs // Addigra / a kefelevonat / ellenőrzését / is befejeztem // Van tehát okunk / némi optimizmusra / a jövőt / illetőleg”.

Mivel az irodalmi baloldal a társadalom fejlődéséhez kötődő jelenségek esztétikai egzisztencializálását tekinti fő feladatának és ennek megjelenítését vállalja, értelmezései során prezentációiban a társadalomfejlődés jelenségeire is reflektálnia kell. Merthogy ezek akarva, nem akarva, de ott tükröződnek a legkülönbözőbb, sokszor egymással is feleselő áramlatok alakváltozataiban. A modern lírafelfogás nyelvén szólva és némileg sarkítva, a költő számára mindez a premodern hazai szituáció és a fejlett nyugati modernizáció dilemmájaként, mint az aktuális sorskérdések emancipációs pozícióból való vállalása tétéleződik.

Az időbeliség mint szekvencia teszi lehetővé, hogy olvasatként olvassuk a szöveget, hogy „rálássunk” történelmünkre, a történelembe rejtett narratív struktúrára, amely egyén és környezet kölcsönviszonyát a stilisztikai és a retorikai elválasztottság által mutatja fel. Ebben a közegben az én-másik viszony horizontján túl az én-közösség viszony aktualitása is érzékelhetővé válik, amely épp az időfragmentumok alkalmazása által, a megszakítottság révén igazolja vissza és oldja is fel egyben azt az előismereteket, avagy a prekonceptiókban rejlő és immár két évtized óta működő ideológiai kényszert, amely a képviselői költészetet marginalizálja. Hiszen az *én-jelre* fokalizált és a szemiotikai horizontot minimalizáló mainstream, esztétikai törekvés mára a közösség újra fölfedezésének, s ezáltal a történet narratívájában ismét láthatóvá váló és föltáruló *korjel* figyelembevételének, mint a műben működő igazság hordozójának az irányába mozdult el.

Ha a szövegirodalom megjelenésén belül a szöveglíra jelenségét is a posztmodern részének tekintjük, akkor számos formajegye alapján akár Simor András költészetét is a posztmodern részének tekinthetnénk. Ha pozíciójának kultúrfilozófiai dimenziója túl is lép a posztmodern keretén, a lírai eszköztár visszafogott használata, poétikájának kifejezéstehnikája mindenképp azzal rokonítja.

Természetesen a valóság esztétikai értelmezése csak egy a valóság megismerésére irányuló értelmezési lehetőségek közül. Ennek érintenie kell az ideológia és az esztétika szerepét, az esztétikumnak a környezetéhez való viszonyát, helyét az irodalomtörténeti horizonton, s természetesen a konkrét poézis státuszát az uralkodó kánonban.

A poétikai fókuszról indított világértelmezés egyfajta tautologikus lehetőség-szféra előtt is teret nyit. A Simor-féle költészet elemzése során felmerül az explicit ténylegesség önmagában nyugvó jelenlétének, a szükségszerűség tradícióit mozgásba hozó poémák aktualizálhatóságának, de, egy sajátosan élmény-érzékeny formatartalom innovatív, szemantikai megjelenítésének a kérdése, mint ahogy a kánonon kívülségnek az egyetemes horizontok felől történő megkérdőjelezése is.

A szó eredeti értelmében vett új hang, nóvum az ezredforduló magyar költészetének időszakában eddig nem született. Költészetének erejét Simor sem lírájának stiláris impulzusaival, mint inkább poézise alternatívát sugárzó egzisztenciájával képes felmutatni. Líráját a domináns felfogáson kívüli státusa avatja autonóm esztétikai értékűvé, melynek legfőbb minőségképző komponensei a másság, valamint a szabadságot és a közösséget involváló alternativitás. Szemantikai terét kritikai szimbólumok uralják. Lírája egyszerre őrző és a kultúrák közti közvetítés értelmében véve is, híd jellegű. Az opusok közvetítette érték-megnyilatkozások a második modernitás jellegzetesen eszköztelen szimulációs technikáját követik.

Bár a Simor-líra környezetbe illeszkedése is a befogadói közvetítéseken keresztül valósul meg, s így létre is jön az értékhierarchiák szerinti elrendezés, ez mégsem szünteti meg a kritikai recepció hiányának következményeit. Az uralkodó esztétikai ideológiával szembeni, peremre szorított, oppozíciós jelenléte korszimptomatikus. Egykor, a felszabadulást követően a magyar társadalom előtt a szervesülés gyors ütemű lehetősége nyílt meg.

Már csak ezért sem tekinthetjük elfogadhatónak, hogy a rendszerváltást ne megszakítottságnak, ahogyan manapság erre kísérlet történik, hanem megélt folyamatosságnak interpretálják, mert e trauma olyan változások okozója volt, melyek következményeként az életminőség korábbi évtizedekre jellemző emelkedő trendje szakadt meg. Az interpretációban ezek szerepét egyes lírai elemek egy utópikus, esztétikai folytathatóság kedvéért még átvehetik ugyan, a valóságban azonban a megszakítottság, minden kétséget kizáróan, hiányként tételeződik. Simor lírájában és azon kívül is, a megszakítottság így válik a múlt és a jövő közötti (átélhető, tapasztalati) jelenként a törés elemévé, a jelen megélése pedig az egzisztenciák interpretációjaként, a fejlődés szerves jellegének a felfüggesztésévé.

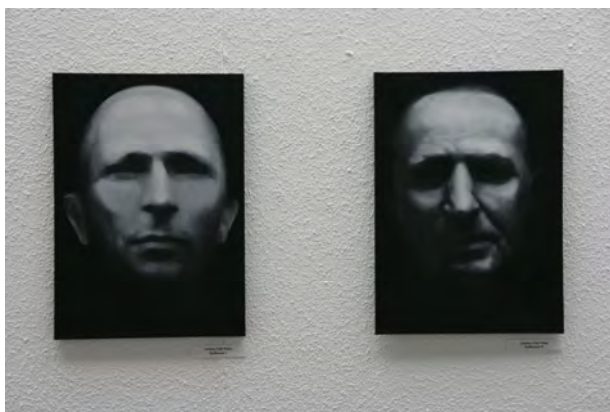
Az esztétikumképzés, a műelemzés és a funkcionalitás eltérő pozícióinak az értékelő értelmezése eltérő fogalomkészletet igényel.

Az eltérő rekonstrukciós eszközöknek, s azok használatának azonban

nemcsak az összehasonlításban, de egy önmagában véve is egységes egészet képező egzisztenciális és nyelvi formátartalomban, s annak vizsgálati eredményében is meg kell mutatkoznia. Az értékelés feladata éppen abban áll, ahogyan erre elemzésünkben mi magunk is törekedtünk, hogy a megszakítottság meghatározta formátartalom alternatív, és nem egymást kizáró, hierarchikus(!) jellegét a léttelenség két – formációs értelemben vett kapitalista és szocialista – egzisztenciája között felmutassa.

Ugyanakkor úgy véljük, hogy a ma uralkodó, a hierarchikusságot sematizáló mintákkal szemben nem a direkt, radikális, hanem az eredeti, innovatív kritikai közvetítések lehetnek hatékonyak. Mint ahogy a Simor-féle líra legfőbb erényét sem a szemantika közegében elért teljesítménye, hanem a szemiotika terén bemutatott vállalása jelenti.

(Z-füzetek, Budapest, 2011)

L. DAMTA ÁRON

Költők és/vagy fűzfapoéták a 19. században

Zonda Tamás: *Nagyok árnyékában;*
Lisznyai Kálmán válogatott versei

Zonda Tamás eredeti foglalkozását tekintve pszichiáter főorvos. Évtizedeken keresztül szakmájában dolgozott, kutatott. Öngyilkossággal foglalkozó könyvei országos visszhangot keltettek. Ne csodálkozzunk hát, ha az utóbb megjelent könyveiben tudományos megközelítésben is keresi a választ a fentiekre. Azt mondja: az idegrendszer állandó készenléti állapota felelős azért, hogy reakció jöhessen létre. Ebből következően egy adott népesség, nemzet „centrális zsongja” a kultúra, ennek egyik szelete pedig az irodalom, mely ösztönzi az alkotókat.

Másrészről Zonda költőként is jelentőset alkotott. Kezdetektől tagja a ballassagyarmati Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaságnak. Első verseit a hetvenes évek második felében hozták a lapok. Első önálló kötetét *Nincs Félelem* címmel a Szépirodalmi Könyvkiadó adta ki 1988-ban. Ekkortól tagja a Magyar Írószövetségnek. A második verseskötete, a *Történelem* négy évre jelent meg a Kráter Kiadó gondozásában. Bár az utóbbi években többnyire hallgat a múzsa, olykor születnek versek, és egyéb szövegeiben sem lett hűtlen a szépirodalomhoz.

Mindezek tükrében Zonda témaválasztása magától értetődő. A *Nagyok árnyékában* kötet alcíme: *Kismesterek és fűzfapoéták a XIX. századi Nógrádban*. Bevezetőjében azt írja: „Kissé hálátlanul

mindig csak a nagy alkotókról beszélünk, keveset szólunk az értékes másodvonalbeliekről, és alig esik szó a kismesterekről. Pedig a nagy festő-géniuszok műhelyében is ott dolgoztak a tanítványok (tanoncok), a nagymesterek műveinek részleteit sokszor ők alkották, többségük nevét nem is ismerjük, pedig sok-sok ecsetvonással, rész-

lettel ott vannak a nagy művekben.” A szerző nehéz feladatra vállalkozott, mert ugyan bőséges választék áll rendelkezésére, kezét megkötötte a földrajzi behatároltság, másrészt a dilettánsok, fűzfapoéták sokasága közül kellett kiemelnie az értékelhető műveket, szerzőket. Egyesek népieskedtek, mások száználmas próbálkozásokat tettek az eredetiség felé. Alacsonyabb szinteken jellemző volt a modorosság, az ömlengés, a mesterkéeltség (ma is így működik ez a dilettánsok, fűzfapoéták körében).

Baloghy Dezső levéltárigazgatóval indul a kötet. A nagy műveltségű férfi nyelvészeti és etimológiai kutatásokat folytatott, emellett verseket írt. Négy kötete jelent meg. Mai szemmel nézve néhány sor, versszak lépi át a közölhetőség határát, a többi mosolyogtató. *Béri Gyula* szenvedésekkel teli, dekadens lírája még akkor is feledhető, ha munkásságát a Kisfaludy-társaság díjjal jutalmazta. *Béri, Horváth Danó* és *Horváth Kálmán* jogászként végzett, miként még jó néhány, a válogatásban szereplő szerző is. Érdeemes lenne eltöprengeni

azon, miért vonzódtak ennyire abban a korban az ügyvédek, ügyészek a költészethez.

Farkas Pál maradandóbbat alkotott gimnáziumi tanárként, mint költőként. Habsburg-ellenes szellemben tanított. Egy verseskötetet jegyez. *Herczegh Jenő* verseit a megyei újságok mellett közlik az országos lapok is, ami persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy minőséget hozott létre. *Jeszenszky Danó* közéleti személyiség, ahogy a korai krónikák jegyzik, Balassagyarmat újjászületésének vezére. Losoncon született, iskoláit helyben, Selmecbányán és Pozsonyban végezte. Utóbbi helyszínen Petőfi szobatársa volt, 1848-ban tette le az ügyvédi vizsgát. Balassagyarmaton gyakorolta hivatását. Történelmi tanulmányokat írt, lapot alapított, szerepet játszott a helyi takarékszövetkezet létrejöttében, megalapította a Balassagyarmati Dalegyletet, és ő volt a Balassagyarmati Népkör első elnöke. Zonda szerint „... magas intellektusú, bölcs, a világgal állását pontosan ismerő és követő, mélyen gondolkodó személyiség rajzolódik ki, aki költőként is sokszínűbb megyei kortársainál.

Luby Sándor mellett se menjünk el szótlánul. Még csak tizennyolc éves volt, amikor a *Vasárnapi Újság* közölte egyik versét. A fővárosi irodalmi lapok majd' mindegyikében publikált. Műfordítói munkássága is igen gazdag. *Komjáthy Jenő*vel közösen szerkesztette a *Röpke Ivo*ket.

Ki ne hallott volna *Madách Aladárról*, *Madách Imre* és *Fráter Erzsébet* fiáról? Olvasottsága okán, és talán a példa látván próbálkozott meg verseket faragni. Első könyve egy szerelem története. Bizony ez rossz könyv, tele suta sorokkal, kopott rímekkel, frázisokkal. Mindig megemlítjük (mert titokzatos), ha róla esik szó, hogy élénken foglalkoztatta a

spiritualizmus, mondhatni, ez lett az élete. Új verseinek központi témája is ez. *Nagy Iván* tudós, történész, muzeológus, az MTA tagja, egy genealógiai mű és sok tanulmány szerzője. A kérdés az: mit keres a költők között. Tizennégy évesen vetette papírra első verseit, ám felismerte gyengéit, és ahhoz is volt bátorsága, hogy fricskázza magát: *Ki úgy vélekedik, / Hogy költő nem vagyok én? / Igaza van! – mert / Verseimben nincs költemény.* Zonda sem az esztétikai színvonaluk miatt szerkesztette be verseit a kötetbe, inkább kuriózumként.

(*Csalomjai*) *Pajor István* tagja volt a Petőfi- és a Kisfaludy-társaságnak. Négy nyelven beszélt és fordított. Számtalan újságban publikált. Versei gunyorosak, csipkelődők, satirikusak. *Papp Gyula* és *Sréter Kálmán* földbirtokos és *Stampay Miklós* tanár is megpróbálkozott a versfaragással. *Vértessy Gyuláról* azt írja Zonda, modern hangú, tehetséges költő. Én ezt nem merném kijelenteni ilyen határozottan, hiszen ilyeneket írt: „*Virágos tavasszal / Napsugaras nyáron / Őszi ködöt érzek / A csodaszép tájon.*” A szerző a levéltárban talált egy kézzel írt, gúnyverseket tartalmazó kis kötetet, amelynek belső oldalán *Jeszenszky Kálmán* balassagyarmati plébános pecsétje látható. A sok helyesírási hibától hemzsegő, ellentmondásos szöveg szerzője ismeretlen. E könyv meglelt volna nélküle.

Szerves folytatása az előző könyvnek a következő: *Lisznyai Kálmán válogatott versei*. Ha már belevetette magát a kutakodásba Zonda Tamás, nem hagyta annyiban a dolgot; egy szerzőt kiemelt a többi közül. Hogy miért, arra a szerző adja meg a választ: „... mert röviden átfutva könyvein úgy tűnt, hogy talán külön kötetet érdemel tetemes költői életműve, és főként különleges figurája.”

Lisznyai jogász létére belevetette magát az irodalomba, az irodalmi életbe. Pesti szalonok kedvenc költője lett, rendre ő állt a társaság középpontjában, igen jó ivócimbora hírében állt. Gerinces ember lévén, nem hajlongott a politikai széljárások irányába. Kényszerorozásra vitték, és amikor visszament Pestre, jó ideig megfigyelés alatt állt. 1851-ben adta ki a *Palóc dalokat*. A siker hatalmas: az első kiadás után jött a második. A hatezer példány egy szálíg elfogyott. Három új könyvvel jelentkezett. Jött a *Madarak pajtása*, az *Új palóc dalok* és a *Dalzungora*. Népszerűségét csak növelte, hogy állandóan *dalidózott*. Ma úgy mondanánk: hahnizott. Habár Lisznyaiék ezeken a rendezvényeken szavaltatokkal, zenével a nemzeti érzést is ápták és erősítették. Az elhangzotakat a költő összegyűjtötte és kiadta

Szavaltkönyvét. Az eszeveszett hajtásnak, lángolásnak, a mértéktelen italozásnak egyenes következménye lett a betegség. Lisznyai egészségi állapota megromlott, és 1863. február 12-én meghalt. Jó évtizedig tündökölt költőként, majd a homály feledésébe merült.

El kell ismerni: hatalmas munkát végzett Zonda Tamás. Hiánypótló művek születtek. Igaz, én más szempontok szerint, kicsit szigorúbban válogattam volna. Néhány költőnek nevezett alkotó nem üti meg azt a szintet, ami miatt érdemes volt őket áttemelni a mába. Ez persze semmit nem von le Zonda érdemeiből.

(*Nagyok Árnycáiban: Madách Imre Városi Könyvtár, Balassagyarmat, 2008;*
Lisznyai Kálmán válogatott versei: Madách Irodalmi Társaság, Balassagyarmat, 2009)

MADÁR JÁNOS

Magasra emeli arcát és lobog

Mirtse Zsuzsa: *Idő és mérték*

A költészethez annyi szép és elementáris élmény kötődik, hogy amikor egy kortárs új könyvét olvasgatja az ember, szembesül azzal, hogy ma is születnek igazi tehetségek. Mirtse Zsuzsa *Idő és mérték* című verseskötete ilyen meglepetéssel, érzéssel szolgált. Váratlan volt már az is, hogy a szerző „szabálytalan verseknek” nevezi a gyűjteményt, amely – egyébként – nagyon is szabályos, hiszen a benne olvasható költemények igazán a vers technikai

törvényei szerint születtek. Poétikai értelemben minden a helyén van: legyen az klasszikus hangvételű vers vagy prózavers, heroisztikus formabontás. Mint egy igazi hős, magasra emeli arcát és lobog, lobog. Mi van e mögött a tűz mögött? – vetődik fel azonnal a kérdés.

Tiszta láng és gyönyörűség – válaszolhatjuk nyugodt szívvel, hiszen csodálatos költemények egész sora bizonyítja a lélek misztikus kivetüléseit, a létezés legmélyebb érzéseinek őszinte kimon-

dását: „Te már ott vagyok, én még itt vagy. / A tél mindkettőnknek fáj. / Neked ott lent hidegem, nekem idefent fázol. / Én még itt vagy, hol te vagyok, nyár.” (*Te már ott vagyok...*); „Szemed ezentúl mindig a szememet nézi, / bárhová bújsz, és bárhová tűnök el” (*Titkos út*); „Üres zsebemből lopta képeit, / idő sem volt, hogy ráköszönjenek, / felismerném, ha lenne élete, / vagy ébredése, mikor elviszik. // Aztán ma végre szembejött velem, / kabátom összehúzta homlokán, / egyetlen választ sem tudhat ma már, / mert nincsen arca, nincsen szeglete.” (*Elvarratlanul*) A hiány, a semmi létezése, az elmúlás kegyetlen párbeszéde, ami áthatja szinte valamennyi versét. Monodramatikus, önmagát marcangoló ez a költészet abban az értelemben is, hogy a költő egyszerre mond ki megrendítő és felemelő, fájdalmas és megtisztító erejű dolgokat: „Tenyered vállamra gyűrődik” (*A boltív alatt*); „Játszunk életeket, reggeli napfényt, / túlélést, ha kell, napi feltámadást” (*Napjátékok, naplevelek*); „Mindig rosszul érkezünk, hiába jól/ estünk egymásnak, miként a fák” (*Öreg kert*); „Elhiszlek, reggel mégis megköveznek - / késednek fénye világít nyakamon” (*Platon barlangja*); „felismersz, vagy felismerni vélsz/ egy törött cserépben, kidobott tárgyban” (*Viselkedés-mintázatok*). Az ellentétekre épülő versek, a jó és rossz állandó keveredése szembe-tűnő jegyei Mirtse Zsuzsa költészetének. Talán éppen ebben a folytonos lobogásban, szünni nem akaró perlekedésben van a lényeg: ítélet önmaga és a világ fölött.

Erőteljes kritikai érzéssel, szókimondó közvetlenséggel fordul környezete felé. Az élettér – ahol reménykedik és szomorú, hallgat és provokál – mindig kevés neki. Több kell: szerelemből, szeretetből, hazából, békéből és vágy-

ból, mert „szeretek babrálni a világgal. / Szenvedélyesen játszom bármivel – és bárkivel. / Néha veszítek, néha nyerek. / Néha nem tudom, a kettő között mi a különbség. / Kislány koromban aranyásó akartam lenni. / Szeretnék egy üveg cipellőt.” – olvashatjuk a könyv fülszövegében. Ez a vallomás is azt bizonyítja, hogy Mirtse Zsuzsa örök emberi nyugtalansága, alkotói természete tele van – jó értelemben vett – szertelenséggel, megfélemezhetetlen indulatokkal. „Szabálytalanul szabályos versei néha provokációk, szemtelenkedések, más-kor tűnődések, belenyugvások a megváltoztathatatlanba, de mindenképpen arról a nagyon különös valamiről szólnak, amiről azt mondjuk, hogy: élet. Idő és mérték – vagy időtlen mértéktelenség, ezt a kettős utat kell járnia. És fogja is, mert olyan...” – összegzi a könyv hátoldalán található kiadói méltatás. „Mert olyan...” – és itt van Mirtse Zsuzsa emberi, költői magatartásának a lényege: a megfélemezhetetlenségben, az öntörvényűség hihetetlen erejében. „A cserebogárnál sem az a fontos, hogy miből lett, hanem hogy repülni tudjon...” – ennél pontosabban talán senki sem tudja megfogalmazni mindazt, amit ez az életrajzszerű vallomásrészlet magába zár. Mirtse Zsuzsa tudja csak, hogy miért éppen a cserebogár – a csoda, a csoda, a születés, a fölemelkedés és lobogó szárnyalás – teremtésmitoszáinak egyik legérdekesebb mozzanatát emelte be kulcsfontosságú ars poeticájába. Ki is valójában Mirtse Zsuzsa? Ki is az a közvetlen, mégis távolságtartó alkotó; titkokkal, rejtélyekkel teli költő, aki elkápráztat bennünket verseivel? Nagyon nehéz volna pontos választ adni, talán nem is lehet. Mindenesetre elégedjünk meg most annyival, hogy ragyogó értékekkel ajándékozott meg bennünket. Az *Idő és mérték* című köte-

tében olvasható művek fényesen szá-
guldanak, magukkal viszik az olvasót
is. Magasság, mélység, idő és időtlen-
ség, mérték és mértéktelenség – mind-
mind olyan fogalompárok, amelyek
éppen az ellentétükben vonzzák egy-
mást. A közvetlen közvetettség filozófi-
ája nem egészen új a magyar költészet-
ben, mégis úgy érezhetjük, hogy Mirtse
Zsuzsa egészen szokatlan dimenziókat
villant fel verseiben. Az érzékletesség és
a megfoghatatlan – mint költészetének
egyik jelenlévő eszközrendszere – olyan
mértékben kitágítja verseit, hogy azok
az egyetemesség érvényével hatnak az
olvasóra. Tudom, hogy ezek nagy sza-
vak, mégis közel állok a valósághoz,
amikor arról beszélek, hogy itt van kö-
zöttünk egy fiatal költő, egy fiatal nő,
aki csodát művel. Mint a varázsló, úgy
elkápráztat bennünket: úgy bánik a
magyar nyelvvel, a magyar nyelv rend-
kívül gazdag rejtelseivel. Az archaikus
ízeket is próbálgató versbeszéd, a kar-
cos-keserű dallamok – visszafelé az
időben – is érvényesítik a költő élet-
helyzeteit, vágyait. A létérzés fogalma,
az emberi teljesség hitelessége is mér-
hetetlen dimenziókat ölel magához az-
által, hogy történelmi távlatokat nyer-
nek a szavak, a versek. Mintha örökké
élt volna a költő, mintha ősidők óta
csak az a vágy hajszolná, hogy talál-
kozzon velünk, nekünk énekeljen.

Ösztönösség, tudatosság rejlik emö-
gött? Talán mindkettő. Hiszen a követ-
kezetesség, az objektív és szubjektív
költészet mértani pontossága mégiscsak
arra utal, hogy a – térbeli, időbeli –
végtelenségre való törekvés szinte ál-
talanos nála az alkotás folyamatában.
Lélektani mozzanatait tekintve: a tár-
gyak, jelenségek, történések pillanat-
nyiségében megérzi az átfogó, minde-
nek fölfe magasodó rezignációkat. Ezen
a ponton mérhetők le leginkább Mirtse

Zsuzsa érzelmi azonosulásai, megren-
dülései is: „Egyre kevesebb képünk ma-
rad, / már csak magunkat tudjuk kül-
dözgetni, / elfogyott körülöttünk min-
denki, / akibe még kapaszkodnunk le-
het” (*Képes lapok*); „Úgy fogok majd el-
menni, halkán, puhán, / egy éber haj-
nalon, hogy semmit sem / ettem, és
melletted hagyom minden ruhám” (*Vá-
logatott ürességeim*); „Pedig lehetett vol-
na jobb, / mint párás kockacukor-idő. /
A tér – mint mindig – szűk és kevés
volt, egymás füléből csorogtunk, mint
az eső” (*A Nap két oldalán*); „Kockáinkat
csak dobálni tudjuk már, / megint csak
szögeink vannak, / hasamban Napot
hordok, / holdas éjjeleken lopni ta-
nulsz” (*Forgástetek*). A végtelenhez ta-
padó képzettársítások, a jelenlévő való-
ság látomássá való tágítása bonyolult,
sokrétű nyelvi folyamat. Leggyakrab-
ban elvont, gondolati síkon marad a lát-
tatás, mégis lépten-nyomon odaérezzük
a költői képek nyelvi kényszerét. Szám-
talan versében mélyen rejtező emléke-
ket szólít meg, tudatosít, mozgósít és
kapcsol össze az irodalom legfőbb
áramköreivel. Ezzel önmagában is – az
elemi költészet ambivalenciájának tör-
vényszerűségei szerint – óriási hatást ér
el: minden egyenlő önmagával, és
mindennek az ellenkezője is igaz. Sok-
rétűvé, áttételessé válik ezáltal a vers, és
nincs szükség semmiféle túldíszített-
ségre, nyelvi mutatványra. Mindez
nagyfokú fegyelmezettséget, követke-
zetességet igényel, hiszen minden pil-
lanatban jobban látszik a költő arca. Hi-
ába is takargatná indulatait, kétségbe-
eséseit, örömeit; az idő egybemossa
benne az ellentéteket, és valami új mi-
nőségében mutatkozik meg a lélek. Szo-
katlan grammatikája a megfigyelés
élességével, a jó arányérzék segítségé-
vel összetéveszthetetlen világot hoz lét-
re.

Nehéz volna őt bárkihez is hasonlítani, besorolni. Sajátos költészete, öntörvényűsége olyannyira egyedivé teszi, hogy önmagához mérhető leginkább. Korábbi köteteinek (*A kövek története*, geológiai mesekönyv, társszerzőként, Pangea, 1999; *Égforogató csodagyűrrű*, Jankovics Marcell illusztrációival, Méry Ratio Kiadó, 2004; *Lovagkór*, Jankovics Marcell tusrájzaival, Méry Ratio Kiadó, 2007; *Kenguruk a Körúton*, antológia, Irodalmi Jelen, társszerzőként, 2009; *Fogadó a Négy Macskához*, regény, Ciceró Kiadó, 2010) tükrében is azt mondhatjuk, hogy nem lehet őt besorolni, beskatulyázni. Most megjelent könyvével még inkább megerősítette

bennem azt az érzést, hogy egyedülálló költészetről van szó, amelynek igazi értékeit Szondi György író, könyvkiadó és bolgarista fedezte fel. Nem véletlen, hogy a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg a könyv. Különös értéket képvisel, és beszédes az a tény is, hogy Szondi György színes képei illusztrálják a verseskötetet.

Mirtse Zsuzsa „szabálytalan” verseivel olyan szigorú szabályokat állított fel a kortárs költészetben, hogy ezzel minden elismerésünket kiérdemelte.

(*Cédrus Művészeti Alapítóány*, Napkút Kiadó, Budapest, 2010)

ORBÁN GYÖRGY JÁNOS

Portré a művésről

Zene, zene, zene. Kocsis Zoltánnal beszélget Simon Erika

Különös kis könyvecske került a kezembe. Ha nem hívják fel rá a figyelmem, talán észre se veszem a többi között, olyannyira kicsi, kissé jellegtelen a ma divatos nyomtatványrengességben. Hangsúlyos címfeliratának stílusa a kottairások tipográfiáját idézi.

Figyelmesebben vizsgálva a sötét borítót, világhírű zongoraművésznünk portréja teszi nyilvánvalóvá, kiről-miről is szólhat a kis kötet. Amikor hazavittem, csak úgy félretettem, mondván magamnak, majd elolvasom, ha befejeztem előző feladataimat. Olyan sokan írtak kortárs művésznünkről, nyilatkozott maga is, ha nagy bátran felkérte egy-egy gyanútlan, hírességet kereső médiamunkás – ezekből később, szinte minden alkalommal kisebb-nagyobb médiavihar lett –, hogy nemigen vártam nagy meglepetést a tartalmától. Aztán... egy este leültem az állólámpa melletti fotelba, olvasni kezdtem, és nem is nagyon tettem le.

A könyv szerzője rendkívül korrektül felkészültnek látszik Kocsis Zoltán életművéből. Csakhogy, amire valószínűleg egyetlen riporter sem képes felkészülni, az a riportalany karizmatikus egyénisége. Bizonyára ezzel is számot kellett vetni a szerkesztői munkánál, amely eredményeként élvezhető kötet jött létre. Annak ellenére, hogy néhány újságírói kérdés – úgy érzem – kissé erőltetett módon eredményez témaváltást. Például igen élesnek tűnik a

váltás a Bartók Liszt Ferenc játéka-hoz való viszonyát elénk táró kérdéscsoportot követően, Kocsis Zoltán kulturális miszsiójának egészen más attitűdjével. Nyilvánvalónak tűnik Kocsis csapongó gondolkodásának beszélgetést irányító ereje. Ezt igazolandó jó döntés az

Intermezzo rész beillesztése. Kár, hogy a kapcsolódó téma vége kicsit homályba vész. Mindezek ellenére valahol itt kezdődik az a téma, amely igazán értékessé teszi számomra a könyvet. Nagyon fontosnak tartom, hogy ismét olvashassam azt a hihetetlenül bonyolult, mégis pofonegyszerűnek tűnő, nemes alkotói összefüggésrendszert, amivel zseniális előadóművésznünk, karmesterünk, komponistánk, zenei alkotói elhivatottságára alapozva tárja elénk világunk összekuszált viszonyait. A szerző dicséretére válik az egyszerű, laikusok által is közérthető nyelvezet, mellyel Kocsis Zoltán filozófiai mélységekbe viszi az alkotás és alkotó iránt érdeklődő olvasót. Lenyűgöző az összeálló kép. Hihetetlen Kocsis tárgyi felkészültsége, amivel alkotói feladatait interpretálja, úgy, hogy közben magával ragad, és motivál saját tevékenységünk átgondolására. Időben és térben úgy cikázik komolyzenei nagy elődeinek és kortárs alkotóinak ismeretében, mintha mindez most, itt és körülöttünk történe. Mintha Bach, Berlioz, Debussy, Schönberg, Bartók Béla, Kurtág György és saját maga jelenben élő kortársak lennének, s csak

a professzionális zenei gondolkodás-
módok vonnának közöttük némi vá-
lasztóvonalat. Hirtelen értelmet nyer a
szakmai elkötelezettség és az alkotás
eredendő emberi tulajdonságának mi-
benléte. Kocsis Bartók Bélához és Liszt
játékához való viszonya eléggé köztu-
dott. A Liszt-év kapcsán amúgy is köte-
lező volt a vele kapcsolatos kérdések
feltevése. Hírértékét csak emelik Kocsis
zeneszerzői elképzelései Liszt kevésbé
ismert alkotásaival kapcsolatosan. Ezek
talán még a vajtűfülű, rendszeres kon-
certlátogatóknak is új információk. Azt
hiszem, Simon Erika nagyon jó érzékkel
hagyott könyvében két magaslati pon-
tot: az előbbit és Kocsis Zoltán Pilinszky
Jánoshoz fűződő kapcsolatát.

Ez utóbbi fejezetrész betekintést ad
az alkotók szellemi rokonságának egy-
másra épülésébe, az alkotói folyamatok
kialakulásába. Az egyszerűbb napi te-
vékenységek között élőkét mindig is
valami misztikus előítélet terhelte, ter-
heli a „magaskultúra” prominens sze-
mélyiségeinek életmódja, emberi kap-
csolatait iránt. S ebben az emberi kap-
csolatban mindenki számára érthetővé
válnak ezek egyszerűségének nagyszerű-
sége. Felvillan benne saját életünk ilyen
lehetőségeinek értéke. Közérthető nyel-
ven, mindenféle értelmetlen babonás

hit nélkül vonhatunk párhuzamot a
köznapis lét és az alkotói létezés között.
A különbség az erkölcsi tartás, az alko-
tásba vetett hit példamutatása a köz-
napok megalkuvásával szemben. Tulaj-
donképpen csak megerősíti a könyv el-
ső felében megfogalmazott, muzsi-
kusoktatással és magyarságával kap-
csolatos álláspontját. Ide kívánczok a
gondolat, mennyire érthetetlen szá-
momra a jelenlegi alap- és középfokú
oktatási rendszerünkben a művészeti és
késztségtantárgyak (pl. az ének-zene)
ijesztően alacsony kötelező óraszám.
Kocsis Zoltán egyik televíziós interjújá-
ban rezignáltan jelentette ki, milyen ne-
hez volt tudomásul vennie, hogy „nem
mindenki szereti a zenét”. Egyértelmű-
nek tűnik, hogy az óraszámok alakulása
összefügg azzal, hogy a minőségi élő-
zene egyre inkább kiszorul a kulturális
igényeink közül.

A kötetet behálózzák az előre- és
visszautalások, amelyek elősegítik,
hogy egészként ismerjük meg Kocsis
Zoltán jellemét, sugárzó szellemét. Si-
mon Erika könyve teljes képet ad az al-
kotóról és a hétköznapi emberről egy-
aránt.

(Kairosz, Budapest, 2011)

Szerzőink • ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, újságíró • BERETI GÁBOR (1948, Miskolc) költő, író • BOROS OSZKÁR (1973, Ajka) irodalomtörténész • DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján) író, költő • FÚZFA BALÁZS (1958, Győr) irodalomtörténész • GOMBÁR ENDRE (1938, Balassagyarmat) író, műfordító • GYÓRI LÁSZLÓ (1942, Orosháza) költő • HARTAY CSABA (1977, Gyula) költő • KABAI CSABA (1979, Miskolc) költő, író • LÁSZLÓFFY CSABA (1939, Torda) író, költő • LÁZÁR BENECSE ANDRÁS (1989, Szeged) költő, író • L. DAMTA ÁRON (1981, Balassagyarmat) író • MADÁCSY PIROSKA (1942, Szeged) irodalomtörténész • MADÁR JÁNOS (1948, Balkány) költő, kiadóvezető • MATITS FERENC (1958, Budapest) művészettörténész • MEZŐSI MIKLÓS (1960, Budapest) irodalomtörténész, költő • NÉMETH VÁNYI KLÁRI (1977, Sopron) újságíró • NOVÁK VALENTIN (1969, Budapest) író • ORBÁN GYÖRGY JÁNOS (1952, Gyoma) grafikus, tanár • SUHAI PÁL (1945, Bezenye) költő, tankönyvíró, tanár • SZABÓ TÜNDE (1988, Tatabánya) költő • SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író • SZEKERES SZABOLCS (1972, Budapest) kritikus • TARIJÁN TAMÁS (1949, Budapest) irodalomtörténész, színikritikus • VASS NORBERT (1985, Kaposvár) író, kritikus • VÉCSEI RITA ANDREA (1968, Budapest) költő, író •

KOVÁCS BODOR SÁNDOR (1955, Vác) • dokumentumfilmes, fotográfus • 1988–1990: videófilm-szerkesztő képzés, vezetőtanára Buglyá Sándor • 1994–2002: a Soros Alapítvány ösztöndíjasa • 2005-től a Pannonhalmi Arcus Temporum Művészeti Fesztivál dokumentumfilmese • 2007-től a Rónai Művésztelep (Rónart), 2010-ben a Rónai Anzix (Európa legkisebb intermédia fesztiválja) szervezője • LEGFONTOSABB ÖNÁLLÓ FOTÓKIÁLLÍTÁSOK: *Jelenetek egy el nem készült filmből* (Balassagyarmat, 1995); *Egy hely...Jeruzsálem* (Salgótarján, 2001); *„Bárki vagy...”* (Szeged, 2005); *Cigánygyerekek* (Salgótarján, 2005), *Retrospektív* (Salgótarján, 2011); külföldi tárlatok (Párizs, 2002; Antwerpen, Eupen, 2004) • LEGFONTOSABB DÍJAK: *Városi Televíziók Országos Fesztiválja*, 1994 (II. díj); *43. Országos Független Filmszemle*, 1996 („Az év portréfilmese”. Független producerek díja); *Izrael képekben*, 2008 (Portré kategória I. díj, Élet kategória II. díj, Közönség díj, I. díj); *Új Magyarország*, 2009 (II. díj); *Duna-legendárium – A litera.hu pályázata*, 2011 (I. díj) •

